

Frants Gundersen
Björg Langset
Kjetil Sørli
Vidar Vanberg

Regionale tyngdepunkt i Sør-Trøndelag

NIBR

Norsk institutt for by- og regionforskning

Regionale tyngdepunkt i Sør- Trøndelag

Andre publikasjoner fra NIBR:

NIBR-rapport 2013:1	Inndeling i senterstruktur, sentralitet og BA-regioner
NIBR-rapport 2012:31	Nye boliger i storbyene. Hvem kjøper og hva slags bokvaliteter tilbys?
NIBR-rapport 2012:23	Livskraftige kystsamfunn. Steds- og næringsutvikling i Skjervøy kommune
NIBR-rapport 2012:22	Hvorfor flytte? Hvorfor bli boende? Bo- og flyttemotiver de første årene på 2000-tallet
NIBR-rapport 2012:6	Overordnet planlegging og akademisk kompetanse i norske kommuner
NIBR-rapport 2012:5	"Derfor blir vi her"- innvandrere i Distrikts-Norge
NIBR-rapport 2011:24	Regional innovasjon og næringsutvikling
NIBR-rapport 2011:16	Storbyregionenes funksjonelle grenser
NIBR-rapport 2011:9	Senterutvikling mot 2020
NIBR-rapport 2010:17	Befolkningsutvikling og boligmarked i fem storbyer
NIBR-rapport 2010:16	Demografisk utvikling i fem storbyer

Rapportene koster fra kr 250,- til kr 350,- og kan bestilles fra NIBR:

Gaustadalléen 21
0349 Oslo
Tlf. 22 95 88 00
Faks 22 60 77 74

E-post til nibr@nibr.no
Publikasjonene kan også skrives ut fra www.nibr.no

Porto kommer i tillegg til de oppgitte prisene

Frants Gundersen, Bjørg Langset, Kjetil Sørli og
Vidar Vanberg

Regionale tyngdepunkt i Sør- Trøndelag

NIBR-rapport 2013:13

Tittel:	Regionale tyngdepunkt i Sør-Trøndelag
Forfatter:	Frants Gundersen, Bjørg Langset, Kjetil Sørli og Vidar Vanberg
NIBR-rapport:	2013:13
ISSN:	1502-9794
ISBN:	978-82-7071-987-7
Prosjektnummer:	O-3132
Prosjektnavn:	Regionale tyngdepunkt
Oppdragsgiver:	Sør-Trøndelag fylkeskommune
Prosjektleder:	Frants Gundersen
Referat:	Rapporten inngår som en del av faktagrunnlaget til fylkeskommunens arbeid med Regional planstrategi i fylket. Rapporten presenterer et bredt tematisk og empirisk materiale over alle kommuner og bo- og arbeidsmarkedsregioner i Sør-Trøndelag, og peker også ut enkelte potensielle regionale tyngdepunkter og beskriver noen av deres egenskaper.
Sammendrag:	Norsk og engelsk
Dato:	August 2013
Antall sider:	152
Pris:	250
Utgiver:	Norsk institutt for by- og regionforskning Gautstadalléen 21, 0349 OSLO Telefon: (+47) 22 95 88 00 Telefaks: (+47) 22 60 77 74 E-post: nibr@nibr.no
Vår hjemmeside:	http://www.nibr.no

Forord

Denne rapport er skrevet i forbindelse med et oppdragsprosjekt som NIBR har hatt for Sør-Trøndelag fylkeskommune. Rapporten, sammen med et tilrettelagt datasett, inngår som en del av faktagrunnlaget til fylkeskommunens arbeid med Regional planstrategi i fylket. Rapporten presenterer et bredt tematisk og empirisk materiale over alle kommuner og bo- og arbeidsmarkedsregioner i Sør-Trøndelag, og peker også ut enkelte potensielle regionale tyngdepunkter og beskriver noen av deres egenskaper.

Prosjektet har vært ledet av Frants Gundersen, som sammen med Bjørg Langset, Kjetil Sørli og Vidar Vanberg har gjennomført prosjektet. Seniorrådgiver Karen Havdal har vært prosjektets kontaktperson i Sør-Trøndelag fylkeskommune.

Oslo, august 2013

Knut Onsager
Forskningsjef

Innhold

Forord	1
Tabelloversikt.....	4
Figuroversikt	6
Sammendrag.....	8
Summary	12
1 Innledning.....	16
1.1 Bakgrunn og formål.....	16
1.2 Begreper og metodikk	19
1.2.1 Begrepsbruk.....	19
1.2.2 Polysentrisk byutvikling	24
1.2.3 Dataregistre.....	25
2 Demografi, flytting og pendling	28
2.1 Befolkningsstruktur og endring	30
2.1.1 Småbarnsfamiliene	31
2.1.2 Yngrebølgen.....	34
2.1.3 Eldrebølgen.....	39
2.1.4 Vridning i aldersstruktur	44
2.2 Flytting.....	46
2.2.1 Flyttebalanser i tiårsperspektiv	47
2.2.2 Litt om flytting over livsløpet.....	51
2.2.3 Hvor flyttes det fra og hvor flyttes det til?	53
2.3 Bomotiver og tilhørighet.....	56
2.3.1 Ulike typer stedstilhørighet.....	57
2.3.2 Vektlegging av avstander og kommunikasjoner	58
2.3.3 Vektlegging av tilgjengelighet til tjenester	59
2.3.4 Vektlegging av sosialt nærmiljø.....	60
2.3.5 Vektlegging av fysisk nærmiljø.....	62
2.3.6 Kort oppsummering.....	62
2.4 Endring i pendling	63
3 Næringsliv.....	67

3.1	Innledning.....	67
3.2	Næringsstruktur.....	70
3.2.1	Næringsfordelinger	70
3.2.2	Spesialisering.....	75
3.2.3	Vekst- og solnedgangsnæringer.....	80
3.3	Næringsdynamikk	84
3.3.1	Bakgrunn	84
3.3.2	Etableringer og nedleggelser	86
3.3.3	Bedriftsflyttinger	91
3.4	Kompetansearbeidsplasser	93
4	Tjenester	103
4.1	Generelt tjenestetilbud	103
4.2	Spesialtjenester	105
4.3	Handel.....	107
4.3.1	Detaljhandelens dekningsgrad.....	107
4.3.2	Detaljomsättning 2009–2012.....	110
4.4	Offentlig sektor	115
5	Oppsummering og analyse.....	119
	Litteratur	129
Vedlegg 1	Supplerende statistikk.....	132
Vedlegg 2	Oversikt over vekst- og nedgangsnæringer	144
Vedlegg 3	Oversikt over tjenester	150

Tabelloversikt

Tabell 1.1	Andelen av fylkets befolkning i den største kommunen. 2012. Prosent.....	17
Tabell 2.1	Folketallsutvikling 2000–2006–2012 (per 31.12). Totaltall.....	29
Tabell 2.2	Barneinnslag i aldersgruppen 0–5 år og 26–35 år. Landsinnslag = 100 for hvert år. 2000, 2006 og 2012 (31.des).....	32
Tabell 2.3	Vekst i aldersgruppen 16–25 år fra 21.12.2002 til 21.12.2012. Størrelse på yngrebølgen gir utsikt til vekst i aldersgruppen 26–35 år fra 31.12.2012–31.12.2022. Prosent.....	38
Tabell 2.4	Eldreinnslag og eldrebølger i Sør-Trøndelag.....	43
Tabell 2.5	Vridninger i aldersstruktur fra 2002 til 2012. Aldersindekser ved utgangen av året. Nedre halvdel av aldersskalaen.....	45
Tabell 2.6	Vridning i aldersstruktur fra 2002 til 2012. Aldersindekser ved utgangen av året. Øvre halvdel av aldersskalaen.....	46
Tabell 2.7	Flyttegevinster og flyttetap gjennom 5 tiårige faser i perioden 2002–2012. Prosent.....	49
Tabell 2.8	Resultat av flytting i et 20-årsperspektiv. Bofasthet, tilbakeflytting, fra- og tilflytting i prosent av ungdomskullene. Kohortene født 1969–1973, i hhv 1990 og 2010. Menn.	52
Tabell 2.9	Resultat av flytting i et 20-årsperspektiv. Bofasthet, tilbakeflytting, fra- og tilflytting i prosent av ungdomskullene. Kohortene født 1969–1973, i hhv 1990 og 2010. Kvinner.....	53
Tabell 2.10	Andel innvandrere av alle tilflyttere over en 20-årsperiode. Fem årskull i 40-årsalderen fulgt fra 1990 til 2010. Viktigste leverandører av innflyttere og hovedmottakere av utflyttere.....	55

Tabell 2.11	Fire bo- og flyttemotiver knyttet til stedstilhørighet. Andel som vektlegger disse i ulike regioner. Prosent.	57
Tabell 2.12	Fire bo- og flyttemotiver knyttet til avstander og kommunikasjoner. Andel som vektlegger at disse er viktig i ulike regioner. Prosent	59
Tabell 2.13	Fire bo- og flyttemotiver knyttet til tilgjengelighet. Andel som vektlegger disse i ulike regioner. Prosent.....	60
Tabell 2.14	Fire bo- og flyttemotiver knyttet til sosialt nærmiljø. Andel som vektlegger disse i ulike regioner. Prosent.....	61
Tabell 2.15	Fire bo- og flyttemotiver knyttet til fysisk nærmiljø. Andel som vektlegger disse i ulike regioner. Prosent.....	62
Tabell 2.16	Innpending fra andre kommuner i Sør-Trøndelag*. 2002-2012.....	65
Tabell 3.1	Sysselsatte i privat sektor i kommunene i Sør-Trøndelag, 2006-2013.....	70
Tabell 3.2	Lokaliseringskoeffisienter for et utvalg næringer i kommuner i Sør-Trøndelag, 2013.	79
Tabell 3.3	Kompetansearbeidsplasser etter sektor og utdanningsnivået i næringene i kommunene i Sør-Trøndelag, 2013.....	99
Tabell 3.4	Kompetansearbeidsplasser etter sektor og utdanningsnivået i næringene i BA-regionene i Sør-Trøndelag, 2013.....	100
Tabell 3.5	Høyeste fullførte utdanning etter nivå og kommune. Personer 16 år og over. Prosent. 2012..	102
Tabell 5.1	Hovedindikatorer for kommuner i Sør-Trøndelag ..	121
Tabell 5.2	Hovedindikatorer for BA-regioner i Sør-Trøndelag	122

Figuroversikt

Figur 1.1	Tettsteder med minst 1500 innbyggere i Sør-Trøndelag, 2012.....	18
Figur 1.2	Oversikt over kommuner i Sør-Trøndelag.....	20
Figur 1.3	Oversikt over BA-regioner i Sør-Trøndelag.	21
Figur 3.1	Andelen sysselsatte i næringskategorier etter kommunene i Sør-Trøndelag, 2013. Prosent.	72
Figur 3.2	Andelen sysselsatte i næringskategorier etter BA-regionene i Sør-Trøndelag, 2008 og 2013. Prosent....	74
Figur 3.3	Andelen sysselsatte i kreative næringer i kommuner i Sør-Trøndelag, 2013. Prosent.	76
Figur 3.4	Andelen sysselsatte i vekst- og nedgangsnæringer i kommuner i Sør-Trøndelag, 2013. Prosent.....	82
Figur 3.5	Andelen sysselsatte i vekst- og nedgangsnæringer i BA-regioner i Sør-Trøndelag, 2013. Prosent.	83
Figur 3.6	Nedlagte bedrifter i kommuner i Sør-Trøndelag, 2003-2013. Prosent av bedriftene.	88
Figur 3.7	Etablerte bedrifter i kommuner i Sør-Trøndelag, 2003-2013. Prosent av bedriftene.	90
Figur 3.8	Antall bedrifter flyttet inn og ut av Orkdal, 2002 til 2012.	92
Figur 3.9	Netto flyttebalanse av bedrifter i kommunene i Sør-Trøndelag, 2002-2012.	93
Figur 3.10	Kompetansearbeidsplasser etter utdanningsnivå i næringene i kommunene i Sør-Trøndelag, 2013.	94
Figur 3.11	Kompetansearbeidsplasser etter FoU-intensitet i næringene i kommunene i Sør-Trøndelag, Privat sektor, 2013.....	96
Figur 3.12	Kompetansearbeidsplasser etter kombinert utdanningsnivå og FoU-intensitet i næringene i kommunene i Sør-Trøndelag, 2013.....	97
Figur 3.13	Kompetansearbeidsplasser etter utdanningsnivå i næringene i BA-regionene i Sør-Trøndelag, 2013.	98

Figur 4.1	Antall tjenester tilgjengelig etter kommunene i Sør-Trøndelag, 2013.	104
Figur 4.2	Antall tjenester tilgjengelig etter BA-regioner i Sør-Trøndelag, 2013.	105
Figur 4.3	Antall helse- og sosialtjenester tilgjengelig etter kommune, 2013.	106
Figur 4.4	Antall forretningsmessige tjenester tilgjengelig etter kommune, 2013.	107
Figur 4.5	Antall fritidseiendommer. Absolutt antall og per 1000 fastboende. Kommuner i Sør-Trøndelag, 2013.	114

Sammendrag

Frants Gundersen, Bjørg Langset, Kjetil Sørli og Vidar Vanberg

Regionale tyngdepunkt i Sør-Trøndelag

NIBR-rapport 2013:13

Sør-Trøndelag er et fylke som befolkningsmessig domineres av Trondheimsregionen. Trondheim som senter tilfører fylket mye med hensyn til kompetanseinstitusjoner, utdanningsmuligheter, spesialiserte tjenester og næringsliv. Samtidig kan Trondheims dominans også kunne oppleves som en begrensning for mulighetene til egen utvikling i andre deler av fylket. Det vil alltid være en viss fare for at menneskelige og økonomiske ressurser som behøves for å styrke den regionale utvikling i ulike deler av fylket vil tilfalle Trondheimsregionen av ulike årsaker.

Det er denne situasjonen som er bakgrunnen for at Sør-Trøndelag fylkeskommune har initiert prosjektet som denne rapporten er en del av. Prosjektet skal beskrive Sør-Trøndelag utenom Trondheim med tanke på å avdekke de ulike regionale sentrene sine muligheter for å fungere som selvstendige regionale tyngdepunkt.

Beskrivelsen av de ulike kommunene og regionene er basert på et stort datamateriale som i praksis er videreforedlede utgaver av ulike offentlige registre og statistikker. I praksis et unikt materiale i norsk sammenheng når det gjelder en bred beskrivelse av kommuner og regioner.

Analyseenhetene er først og fremst kommunene. I noen tilfeller vil det være aktuelt å trekke fram bo- og arbeidsmarkedsregioner (BA-regioner) der tilgjengelighet til arbeidsmarked eller tjenester er tema, siden disse BA-regionene nettopp er definert ut fra funksjonell integrasjon av kommuner (reiseavstand og pendlingsnivå).

Hovedinnholdet i prosjektet er en bred empirisk oversikt over ulike relevante kjennetegn for de enkelte kommunene med hensyn til hver enkelt kommunes potensial for å fungere som et regionalt tyngdepunkt. Prosjektet tar altså ikke mål av seg å gjennomføre noen omfattende analyser innen hvert temaområde – det er kommunen som er studieobjektet og som skal beskrives.

Den empiriske oversikten dekker en lang rekke temaer. Og der hvert tema både inneholder en beskrivelse av dagens situasjon og eventuelle relevante utviklingstrekk:

- Befolkningsstruktur og endringer
- Aldersstrukturer. Særlig potensialet for vekst gjennom størrelsen på de årskullene som potensielt gir både flere barn og økt sysselsetting er viktig – «yngrebølgen». I tillegg behandles «eldrebølgen» og vridning i aldersstruktur.
- Flytting. Flyttebalanser, flytting over livsløp og hvor folk flytter til og fra blir beskrevet.
- Bomotiver og tilhørighet. Hva får folk til å flytte, eventuelt bli boende? Vektlegging av ulike faktorer (tilgang på tjenester og kommunikasjonsmidler, avstand, fysisk og sosialt nærmiljø m.m.) gjennomgås.
- Pendling. Hvor pendler folk fra og til? Utviklingstrekk og endringsmål.
- Sysselsetting og næringsstruktur
- Regional spesialisering og omstillingsevne
- Næringsdynamikk. Nedleggelse og etablering av bedrifter og bedriftsflyttinger
- Kompetansearbeidsplasser – også etter offentlig og privat sektor.
- Tilgang på ulike former for tjenester
- Handelsstruktur, i form av dekningsgrader og detaljhandelsomsetning
- Lokalisering av offentlige institusjoner

Det blei vurdert om ulike infrastrukturtiltak i fylket kunne spores i materialet ved gjennomgangen under de ulike temaene. Bortsett fra i økt pendling til Trondheim fra kommunene rundt, og sammenfall

av innflytting til Skaun med utbedring av infrastrukturen i og rundt kommunen, er det imidlertid vanskelig å se noen større konkrete effekter av slike tiltak. Dette kommer også av at effekten av infrastrukturtiltak først og fremst er avhengig av andre samfunnsforhold og ikke infrastrukturtiltaket i seg selv. Bygges det en bedre vei til en region med høy arbeidsløshet og kompetansefattig næringsliv gir ikke det nødvendigvis økt innpendling. Snarere kan effekten bli motsatt – det kan bli økt utpendling (og eventuell utflytting).

Det er også andre temaer og tilhørende indikatorer som kunne vært aktuelt for et slikt prosjekt, utover de som inkluderes her. Imidlertid er det behov for en avgrensning i forhold til prosjektets ressursrammer. Indikatorer som er prioritert knyttes opp mot definisjonen av regionale tyngdepunkt, det vil si de indikatorene som i størst grad beskriver hvordan regionene er funksjonelt *selvstendige*, og kan basere videre utvikling på *egne ressurser*.

Etter den tematiske gjennomgangen og ved å sammenstille en del av hovedindikatorerne for hver kommune og region er det tre regioner vi mener har potensial for å utvikle seg til regionale tyngdepunkt. Men der alle har hver sine spesielle utfordringer:

- **Orkdal.** Orkanger fungerer allerede som regionalt tyngdepunkt for sitt omland, med de fleste ting på plass. Hovedutfordringen er den korte avstanden til Trondheim som gir potensialet for direktependling fra regionen til Trondheim
- **Hitra/Frøya.** Den regionen som ved siden av Orkdal scorer best på det meste. Hovedutfordringene er en relativ liten befolkning som er spredt på flere tettsteder, lav integrasjon med nabokommunene og en utvikling som i de senere årene er basert på innvandring. Regionen er også sårbar for ekstern påvirkning på grunn av sin næringsspesialisering.
- **Ørland/Bjugn.** Per i dag midt på treet med hensyn til indikatorer, men vil bli tilført store ressurser med nasjonal kampflybase. Utfordringen vil være å skape ringvirkninger utover den direkte sysselsettingseffekten basen vil gi.

I tillegg er det to regioner med et mer begrenset potensial:

- **Oppdal.** Selvstendig i forhold til Trondheimsregionen. Hovedutfordringen er lite ressurser/befolkningsgrunnlag i sitt omland og dermed begrenset mulighet for videre vekst basert på egen befolkning.
- **Røros.** Har hatt gode indikatorer fram til i dag, men opplever nå stagnasjon og et næringsliv der vekstnæringer er underrepresentert. Utfordring med hensyn til å begrense videreflytting av innflyttere og har samme utfordring som Oppdal med tynt befolket omland med lite potensiale for vekst.

Vi minner om at prosjektets problemstilling er snever i forhold til generell regional utvikling; selv om en kommune ikke regnes som et potensielt regionalt tyngdepunkt betyr ikke det at det ikke er utviklingsmuligheter i kommunen.

Det videre utviklingsløpet er heller ikke en gitt størrelse – mye kan påvirkes av både politikere og driftige entreprenører. Og uforutsette hendelser (flyttestrømmer, politiske vedtak, markedsendringer) kan forrykke bildet. Denne rapporten kan imidlertid bidra til at videre arbeid baseres på et bredt faktagrunnlag.

Summary

Frants Gundersen, Bjørg Langset, Kjetil Sørli and Vidar Vanberg

Regional Gravity Centers in Sør-Trøndelag

NIBR Report 2013:13

Sør-Trøndelag is a county which is dominated by the Trondheim region in terms of population. Trondheim center add a lot to the rest of the county with regard to educational institutions, educational opportunities, specialized services and business. However, Trondheim dominance could also be a constraint to other parts of the county with regard to the possibility of self-development. There will always be a risk that resources (both human and economic) needed for further local development disappears into the Trondheim region for various reasons.

It is this situation Sør-Trøndelag County Council has initiated the project on which this report is a part. The project will describe Sør-Trøndelag outside Trondheim and trying to identifying the potential for municipals to function as independent regional centers.

The description of the various municipalities and regions is based on extensive data, which are processed versions of various public records and statistics. This is a unique material in Norway for a broad description of municipalities and regions.

Analysis units are primarily municipalities. In some cases it will be appropriate to highlight the housing and labor market regions (BA-regions) where access to the labor or services is central, since these BA-regions are defined from the integration of municipalities with regard to accessibility (distance and commuting level).

The main content of the project is a broad empirical overview of various relevant characteristics for each municipality with respect

to each municipality's potential to serve as a regional center of gravity. The project has no objective of conducting a comprehensive analysis within each topic area – it is the municipality that is the object of study.

The empirical listing includes a wide variety of topics. Each topic contains both a description of the current situation and – when relevant – developments over time:

- Population structure and changes.
- Age structures. In particular, the potential for growth through the size of the cohort that could potentially provide both more children and increased employment – “younger wave”. As well treated “age wave” and shift in age structure.
- Moving balancer, moving over life span and where people move to and from are described.
- Motives for settlement/moving and belonging. What causes people to move, or stay? Emphasis on various factors (access to services and means of communication, distance, physical and social communities etc.) are reviewed.
- How people commute. Where from and where to?
- Employment and industrial structure
- Regional specialization and industrial adaptability
- Industry dynamics. Closures and establishments of companies and business relocations.
- Knowledge employment – also by public and private sector.
- Access to various forms of services
- Trade Structure, in terms of coverage and retail sales
- Location of public institutions.

Various infrastructure projects in the county were checked if could be traced in the material under the various themes. Apart from the increased commuting to Trondheim from surrounding communities, it is difficult to see any major concrete effects of such projects. This is also due to the effect of infrastructure projects is dependent on other social aspects and not the measure itself. If a better highway is built to a region with high unemployment and low rate of knowledge employment, it does

not necessarily increase commuters to the region. Rather, the effect can be the opposite – it can be increased out-commuting (and eventual emigration).

There are also other themes and associated indicators that could be appropriate for such a project, other than those included here. However, there is a need for a limitation in terms of resource limits. Indicators that are priorities linked to the definition of regional gravity, ie the indicators that mostly describes how regions are functionally independent, and can base the development of their own resources.

After the thematic review and putting together some of the key indicators for each community and region are the three regions we believe have the potential to develop into regional centers:

- **Orkdal** already works as a regional center for its surrounding areas, with most things in place. The main challenge is the short distance to Trondheim which provides the potential for direct commuting from the region to Trondheim
- **Hitra/Frøya**. The region next to Orkdal that score best on most indicators. The main challenge is the relatively small population which is located in more than one settlement, low integration with neighboring municipals and that the development in recent years is based on immigration.
- **Ørland/Bjugn**. Currently, not the highest score on the indicators, but the region will receive substantial resources linked to the establishment of the national fighter base. The challenge will be to create ripple effects beyond the direct employment effect from the base.

In addition, two regions are rated with a more limited potential:

- **Oppdal** is independent in relation to the Trondheim region. The main challenge is the lack of resources/ population base in its surroundings and thus limited potential for further growth.
- **Røros** has good indicators until now, but experiencing stagnation and little forward-thinking businesses. It is a challenge with regard to further movement of migrants. The

region has the same challenge as Oppdal with sparsely populated surrounding areas with little potential for growth.

We recall that the project topic is narrow compared to the overall regional development. Although a municipality is not considered a potential regional gravity center does not mean that there is no development possibilities in the municipality.

The development is of course not given – much can be affected by both politicians and private entrepreneurs. And unforeseen events (migration flows, political decisions, market changes) can change the picture. This report may contribute to that further work is based on a better knowledge base.

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og formål

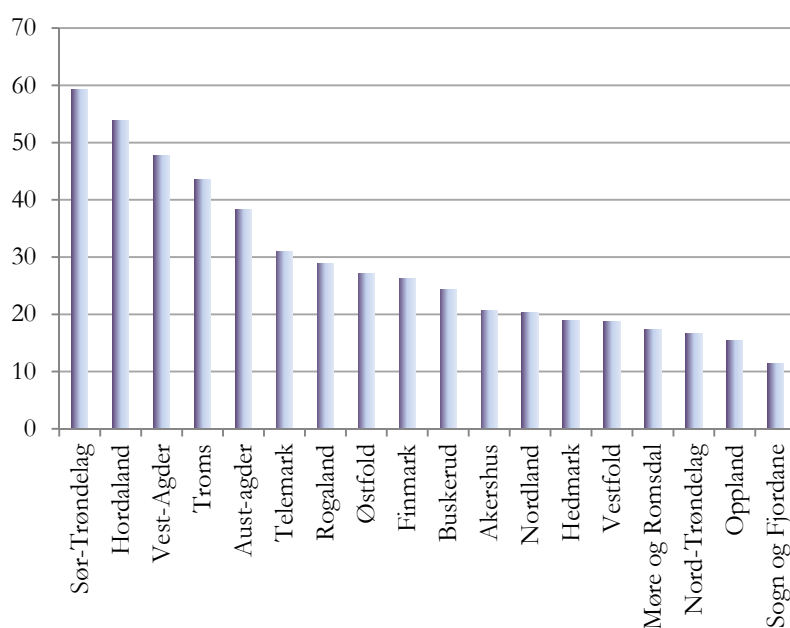
Sør-Trøndelag er et fylke med mange strenger å spille på i den videre utviklingen av fylket. Fylket ligger sentralt plassert midt i Norge, det er et «Norge i miniatyr» når det gjelder naturmiljø, med kyst, fjorder, fjell, skoger og store landbruksarealer. Fylket har også en storby som opererer på den nasjonale arenaen når det gjelder ulike institusjoner og næringsliv og ofte også med internasjonalt nettverk når det gjelder spesialiserte næringer og kunnskapsinstitusjoner. Dette nyter også store deler av fylket godt av med god tilgang til spesialiserte tjenester i kommuner utenfor Trondheim. Men det er også fem kommuner i fylket som havner i den minst sentrale kategorien når kommuner fordeles langs en senter–periferi-dimensjon (Gundersen og Juvkam 2013).

De store forskjellene innad i fylket gir muligheter, men kan også gi spesielle utfordringer. Særlig Trondheims dominerende rolle medfører både utfordringer og muligheter. På den ene siden er Trondheim et nasjonalt senter for kunnskapsproduksjon og spesialisert industri, institusjoner og bedrifter med både nasjonal og internasjonal «hjemmebane». Dette er noe befolkningen og næringslivet i fylket som helhet nyter godt av. Næringslivet har lett tilgang til spesialiserte tjenester, FoU-miljøer, kompetent arbeidskraft, infrastruktur og lignende. Befolkningen har tilsvarende tilgang til utdanningsinstitusjoner, tjenester og et avansert arbeidsmarked. Trondheim fungerer dermed som et slags buffer mot nasjonal sentralisering og flytting av mennesker og næringsliv ut av fylket – «alt» finnes innenfor fylkesgrensene.

På den annen side kan Trondheims sterke nasjonale posisjon også være et tveegget sverd. Nettopp fordi Trondheim er så attraktiv som utdanningssted, lokalisering for næringslivet og som arbeidsmarked, vil det alltid være en fare for at det skjer en

regional sentralisering ved at menneskelige og økonomiske ressurser forsvinner ut av fylkets andre kommuner og havner i Trondheim. Og her skiller Sør-Trøndelag seg ut blant fylkene. Bortsett fra Oslo er det ingen andre fylker der én by eller kommune er så dominerende i fylket. Nærmere 60 prosent av befolkningen i fylket bor i Trondheim kommune (se figur 1.1). Hordaland og Vest-Agder er nærmest med hhv 54 og 48 prosent av befolkningen i én kommune. Alle nabofylkene til Sør-Trøndelag befinner seg for øvrig helt i den andre enden av skalaen med mindre enn 20 prosent av befolkningen i den største kommunen.

Tabell 1.1 *Andelen av fylkets befolkning i den største kommunen, 2012. Prosent.*

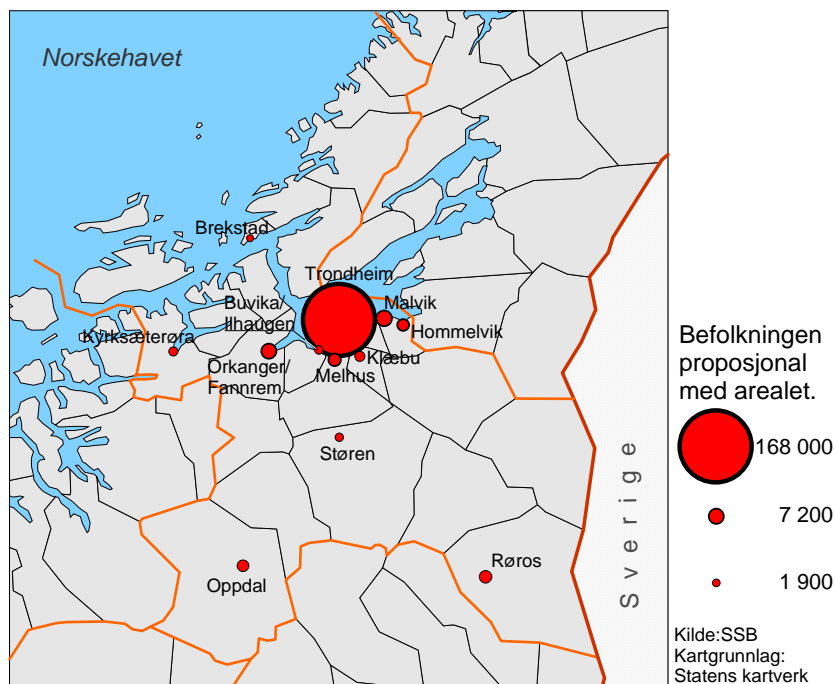

For noen av fylkene kan bildet nyanseres ved å slå sammen de kommunene som i praksis utgjør det største tettstedet/ befolkningskonsentrasjonen. I Østfold vil for eksempel Sarpsborg slås sammen med Fredrikstad, i Rogaland vil Sola, Randaberg og Sandnes slås sammen med Stavanger og så videre. Ingen av fylkene når likevel helt opp på Sør-Trøndelag sitt nivå, selv om Telemark – med Skien, Porsgrunn og Bamble – kommer svært nær med 59 prosent av fylkets befolkning i de tre kommunene. Så selv om Sør-Trøndelags situasjon er altså ikke så ekstrem som figur 1.1 lett kan

gi uttrykk for er Sør-Trøndelag likevel det fylket med skjevst geografisk fordelt befolkning.

Ser vi på forholdene internt i Sør-Trøndelag ser vi at resten av fylkets befolkning er spredt i mange små og mellomstore tettsteder (figur 1.2). Orkanger er det største tettstedet utenom Trondheim med 7200 innbyggere. Også her skiller fylket seg ut i norsk sammenheng ved at det nest største tettstedet (eller den nest største kommunen) er så mye mindre enn den største.

Figur 1.1 Tettsteder med minst 1500 innbyggere i Sør-Trøndelag, 2012.

Det er med denne bakgrunnen det er naturlig å vurdere om andre regioner i fylket har potensial til å utvikle seg som regionale tyngdepunkt. Og det er nettopp det Fylkeskommunen har satt i gang ved å utlyse prosjektet som denne rapporten er en del av. Er det kommuner eller regioner som har demografiske trekk, næringsliv, institusjoner eller andre egenskaper som gjør dem robuste i forhold til påvirkningen fra Trondheim?

I henhold til utlysingen av «Konkurransen om konsulentoppdrag – ekstern utredning av regionale tyngdepunkt i Sør-Trøndelag»

ønsker fylkeskommunen en utredning som beskriver (I) fordelingen av arbeidsplasser, servicetilbud og offentlig tjenester i regioner internt i fylket, (II) hvor arbeidstakerne og brukerne av disse kommer fra og (III) hvilken rolle de regionale tyngdepunktene (regionsentrene) har for mobiliteten, tilgjengeligheten og tilhørigheten. Det skal legges vekt på særlige forutsetninger som er knyttet til infrastruktur og innslaget av kompetansesarbeidsplasser. Utredningen skal ha særlig fokus på fylket utenfor Trondheim, men byens funksjon og rolle i alle sammenhenger skal komme tydelig fram.

Bakgrunnen for oppdraget er omtalt i Regional planstrategi for Sør-Trøndelag vedtatt 25. april 2012 (Sør-Trøndelag fylkeskommune 2012). Utredningen skal gi et relevant faktagrunnlag for arbeidet med å utforme regionale strategier og regional politikk for utvikling og styrking av fungerende bo- og arbeidsmarkeder i Sør-Trøndelag.

I Regional planstrategi legges det stor vekt på betydningen Trondheim har som kraft-sentrum i Trøndelag, og hvordan byen fungerer både som en ”demning” mot utflytting og attraktivitetsfaktor for tilflytting. Samtidig understrekes at et livskraftig omland er viktig for Trondheims utvikling. Dette gjelder også andre veien. Det er en gjensidig avhengighet mellom byen og omlandet. Samtidig er sentraliseringen til Trondheim internt i fylket en utfordring. I denne sammenheng vil det å styrke sentra og tyngdepunkt i de fungerende bo- og arbeidsmarkedsregioner (BA-regioner) være ett tiltak for å begrense sentralisering til storbyen, og bidra til et mer robust Sør-Trøndelag. En strategi for en noe mer polysentrisk utvikling vil slik sett kunne bidra til en mer balansert regional utvikling, som er et sentralt mål i felles fylkesplan for Trøndelag.

1.2 Begreper og metodikk

1.2.1 Begrepsbruk

Kommuner og bo- og arbeidsmarkedsregioner (BA-regioner) er de naturlige analyseenheter. Kommuner er en administrativ enhet det er knyttet mye tilgjengelig statistikk til, og for mange planleggingsformål er dette den mest hensiktsmessige enheten å

presentere statistikk og analyser for. Vi vil i utgangspunktet benytte kommuner som minste enhet som vi presenterer statistikk for, men vil i tillegg trekke fram BA-regioner der dette er relevant. BA-regioner er beskrevet i Gundersen og Juvkam (2013). I hver av disse regionene er det beskrevet ett eller flere sentra som etter størrelse og/eller funksjoner er naturlige regionsentra (regionale tyngdepunkter).

Figur 1.2 *Oversikt over kommuner i Sør-Trøndelag.*

I beskrivelsen av BA-regionene er forholdet mellom den eventuelle senterkommunen og dennes omland viktig. I praksis betyr det at alle oversikter lages med kommune som enhet, men der vi aggregerer opp til BA-region når strukturene i fylket skal beskrives. Et unntak her er data fra Bo- og flyttemotivundersøkelsen 2008 (se kap 2.3). Dette er en utvalgsundersøkelse der det ikke er nok respondenter til å oppgi kommunetall for de minste kommunene.

BA-regioner og kommuneklasser benyttes derfor i utgangspunktet for å presentere data.

Inndelingen i BA-regioner følger ikke helt fylkesgrensene (se figur 1.3). Os kommune i Hedmark er en del av BA-regionen Røros, og BA-regionen Trondheim omfatter også Stjørdal og Leksvik i Nord-Trøndelag. I alle framstillinger som baseres på BA-regioner vil også disse tre kommunene utenfor Sør-Trøndelag inngå, så lenge ikke annet er oppgitt.

Figur 1.3 Oversikt over BA-regioner i Sør-Trøndelag.

Datakilde: NIBR/SSB, Kartgrunnlag: Statens kartverk

Tre BA-regioner i Sør-Trøndelag består kun av én kommune: Osen, Hemne og Tydal. Det kan derfor være litt forvirrende når det noen steder for eksempel står i teksten «regionen Hemne» eller «Tydalsregionen». Det skal imidlertid gå klart fram av sammenhengen om det er kommuner eller BA-regioner det er

snakk om. Og generelt vil «region»-begrepet ikke brukes om kommuner.

Det er i liten grad benyttet noen andre regionbegreper. Selv om det finnes andre inndelinger av Sør-Trøndelag som er godt innarbeidet i andre sammenhenger vil mange typer inndeling – og dermed usikkerhet rundt hvilken inndeling som benyttes i hvilken sammenheng – være mer forvirrende enn forklarende. Ett unntak finnes likevel; i noen av tabellene fra Bo- og flyttemotivundersøkelsen er antall svar i noen BA-regioner så få at disse er slått sammen. Og noen av BA-regionene danner dermed den godt innarbeidede regionen *Fosen*, som dermed benyttes.

Tettsteder er et begrep som defineres av SSB til å være en regional avgrensning med minst 250 innbyggere der gjennomsnittsavstanden mellom husene ikke overskrider 50 meter. Det er denne definisjonen som for eksempel ligger til grunn for figur 1.2. Og den er også benyttet i utviklingen av BA-regionene. Som lokalisering av tjenester, trafikkknutepunkter og lignende vil tettsteder ofte være relevant. Imidlertid er det lite tilgjengelig data som er knyttet til tettsteder som enhet. I tillegg er det aller meste av planlegging knyttet til administrative grenser (det vil si bruk av analyser og oversikter i ettertid), slik at vi i liten grad kommer til å benytte disse i våre framstillinger.

I fremstillingen av arbeidsmarkeder og næringsliv benyttes *kompetansearbeidsplasser*. Definisjonen på slike arbeidsplasser er i utgangspunktet andelen av arbeidstakerne som har UoH-utdanning innen hver næring (slik som i Onsager m.fl. 2010). Næring er definert ut fra de fire første sifrene i næringsgruppestandarder som benyttes av SSB, det vil si nace-koden. Vi har delt næringene inn i fire klasser. Næringer der andelen med UoH-utanning er lavere enn 25 prosent, 25 til 50 prosent, 50 til 75 prosent og over 75 prosent betegnes henholdsvis lav-kompetanse-, medium-lav-kompetanse-, medium-høy-kompetanse- og høy-kompetanse-næringer.

For enkelte næringer, og særlig næringer i privat sektor, er det også andre faktorer som er viktig med hensyn til arbeidsplassens kompetanseinnhold. Både i enkelte primærnæringer og industri-næringer tilføres det kunnskap og kompetanse ved å kjøpe eller utføre FoU eller ved å ta i bruk avansert utstyr som krever opplæring eller utviklingsarbeid lokalt. Ikke bare representerer

FoU-prosjektene kompetanseproduksjon i seg selv, men den lokale arbeidsstokken vil i praksis heve sin kompetanse ved å skulle forholde seg til egenutført eller innkjøpt FoU. Vi har derfor også laget en indikator på kunnskapsinnholdet i enkeltnæringene ut fra nivået på egenutført FoU og innkjøpt FoU.

Regionalt tyngdepunkt er et begrep som i liten grad er definert gjennom teoretisk rammeverk eller godt innarbeidet bruk. Men som mange nok intuitivt vil ha en viss formening av hva inneholder. I denne sammenhengen benyttes begrepet om regioner som er funksjonelt *selvstendige*, og kan basere videre utvikling på *egne ressurser*. Valg av indikatorer i prosjektet er langt på vei styrt av dette. Befolknings- og aldersstruktur, pendlingsmål, antall og typer av arbeidsplasser, handelsposisjon, tilgang på tjenester og institusjoner, flyttestrømmer av mennesker og bedrifter og dynamikk og spesialisering i næringslivet vil på ulike måter beskrive hvorvidt en region kan basere seg på en *endogen* utvikling, eller om regionen er prisgitt utvikling i andre regioner (og da særlig Trondheimsområdet). Utviklingstrekk for noen av indikatorene de siste årene vil også kunne peke på mulige utviklingsløp framover.

En konsekvens av definisjonen av *regionale tyngdepunkt* er at en del kommuner som funksjonelt regnes som omland til Trondheim nedtones i analysen. Dette gjelder særlig Skaun, Melhus, Klæbu og Malvik, men også til en viss grad Rissa, Selbu og Midtre Gauldal. Disse vil være integrert med Trondheim når det gjelder pendling, tjenestetilbud og arbeidsmarked, og vil dermed være nedtonet i diskusjonen av selvstendige regionale tyngdepunkt. Det betyr selvfølgelig ikke at kommunene ikke er viktige i videre regional planlegging, eller at de ikke har selvstendige utviklingsmuligheter. Det er kun problemstillingen for akkurat dette prosjektet som tilsier at andre kommuner får mer fokus.

Selv om indikatorene dekker mange temaer kunne en tenkt seg enda flere temaer som kunne vært belyst med tanke på videre planlegging og regional utvikling. Regionenes eller kommunens attraktivitet gjennom bomiljø, tilbud gjennom frivillig sektor og kultursektoren, oppvekstforhold (barnehager, desentraliserte barneskoler, boligmarked, idrettstilbud), image som kultursted eller rekreasjonsmiljø og så videre, er alle viktige faktorer i forhold til videre utvikling med tanke på ekstern rekruttering og forhindring av utflytting eller videreflytting. Noen av faktorene kunne vært

med i dette prosjektet (det kunne for eksempel blitt produsert en egen indikator for «bokvalitet»), men er utelatt rett og slett på grunn av behovet for å begrense prosjektet. En del av disse faktorene er imidlertid også i stor grad knyttet opp mot strategiske valg for videre utvikling og ikke nødvendigvis forankret i dagens situasjon. Og der de strategiske valgene må gjøres på et ganske lokalt nivå. Sånn sett mener vi at disse faktorene faller utenfor dette prosjektet.

Rettesnoren her for hva som er inkludert er gitt av definisjonen på *regionalt tyngdepunkt*, det vil si at vi har tatt med det som er mest relevant i forhold til regionens egne ressurser, og det som kan bidra til at regionen utvikler seg uavhengig av andre regioner. Ut fra den prioriteringen har vi tatt med så mye som mulig innenfor ressursrammene for prosjektet. Så kan selvfølgelig hver enkelt kommune eller region velge sin strategi videre, uavhengig av om vi peker på kommunen som et potensielt regionalt tyngdepunkt eller ikke.

1.2.2 Polysentrisk byutvikling

Et tradisjonelt syn på systemer av byer og tettsteder var tidligere å se på disse som et funksjonelt hierarki av byer der hver by/tettsted hadde en funksjonalitet som gjenspeilet byens posisjon i det nasjonale hierarkiet. På toppen var hovedstaden/største by, og der fant man institusjoner og funksjoner som dekket hele landet. På neste nivå var andre storbyer som fungerte som landsdelsentra, med funksjoner som dekket større regioner. Under der igjen var mellomstore byer, og så småbyer og så videre, med stadig mer begrenset influensområde.

Godtas et slikt syn medfører det noen utfordringer. For det første blir funksjonalitet og utvikling mer eller mindre «gitt». Det vil si at institusjoner og bedrifter har sin naturlige plassering i hierarkiet, avhengig av sitt funksjonelle nedslagsfelt og marked. Og særlig i perioder med sentralisering vil det skapes et press mot de mest sentrale strøkene som en lett blir kun tilskuer til – «det er jo slik det skal være».

For det andre vil et slikt hierarki innebære en sterk konkurranse mellom byer på samme nivå. En by som utvikler seg ved å bevege seg oppover i hierarkiet må nødvendigvis gjøre dette på bekostning av andre byer (hvis ikke er det ikke et hierarki).

Et alternativ til dette synet – eller mer en nyansering – er *polysentrisk byutvikling*. Polysentrisk byutvikling er ikke det motsatte av et byhierarki, men fremhever at dette hierarkiet ikke er rigid eller et «gitt» system. Hierarkiet kan tvert i mot påvirkes og optimaliseres gjennom aktiv planlegging og politikk. Polysentrisk byutvikling er et begrep som har sitt utspring i EUs planarbeid (European Spatial Development Perspective – ESDP) (EU 1999). Utgangspunktet for å planlegge for polysentriske bysystemer er (Foss m.fl 2006):

- for å unngå ukontrollert vekst i metropolregionene
- for å dra nytte av regional variasjon og spesialisering i konkurranseøyemed
- for å unngå planløs urbanisering og bosetning
- for å styrke samhandling og partnerskap mellom byer på samme nivå i byhierarkiet

Tanken er å legge til rette for at steder på lavere nivå i hierarkiet kan fungere som buffere og som demning mot sentralisering mot høyere nivå. Gjennom spesialisering og variasjon dempes den rene konkurransen mellom steder, og forhold for mer samarbeid legges til rette. Det antas dermed at regionen som helhet bedrer sin konkurransevne. En forutsetning for slik utvikling vil være politisk styring av infrastruktur og kunnskapsinstitusjoner.

Det er hevdet at polysentrisk byutvikling er særlig gunstig for områder der befolkningstettheten ikke er så høy, noe som gjør konseptet særlig relevant for norske forhold. Effektene av polysentrisk utvikling er imidlertid i mindre grad testet eller teoretisk utviklet. Konseptet er mer en tankegang i planarbeid. Og har i planarbeidet hatt en sterk grad av pragmatisme innebygd. (Foss m.fl. 2006). I Norge har det blitt benyttet i utredninger på regionalt nivå (for eksempel Selstad 1999, Amdam 2005) og fant også tidlig veien til nasjonale plandokumenter (St.meld. nr. 34 2000–2001).

1.2.3 Dataregistre

Prosjektet har benyttet seg av en rekke dataregistre. I tillegg er flere av disse registrene videreforedlet gjennom kvalitetssikringsrutiner

og koblinger mellom årganger, andre registre eller kodelister for utledning av nye variable.

Det sentrale bedrifts- og foretaksregisteret

NIBR mottar kopi av Det sentrale bedrifts- og foretaksregisteret (BoF) fra Statistisk sentralbyrå hvert år. Dette registeret dekker alle foretak og bedrifter i offentlig og privat sektor i Norge, der hver enhet har påført blant annet adresse, næringskode, ansatte og sektor (ulike former for private og offentlige bedrifter).

Et foretak er den juridisk ansvarlige enheten, mens bedriften er den minste enheten som det samles inn statistikk om i Statistisk sentralbyrå. Et foretak kan bestå av flere bedrifter, som hver kan drive i forskjellige næringer på forskjellige steder. Et foretak er derfor verken næringsmessig eller geografisk entydig, selv om alle foretak får tilordnet en adresse og hovednæringskode. Mange benytter foretak i regionale analyser, noe som gir en systematisk gal forskyvning av både bedrifter og sysselsettingen mot de større byene, siden foretakenes hovedkontor ofte ligger mer sentralt enn for eksempel produksjonsenhetene. Bedriftene derimot, skal per definisjon være geografisk og næringsmessig entydig, og egner seg derfor godt som enhet når regional næringsutvikling skal beskrives. Det er dermed helt nødvendig å foreta regionale analyser og statistikkproduksjon med utgangspunkt i en *bedrifts*populasjon.

Bo- og flyttemotivundersøkelsen

Det ble i 2008 gjennomført en landsdekkende bo- og flyttemotivundersøkelse i regi av NIBR og SSB. Siden flytting er et livsfasefenomen, ble undersøkelsen lagt opp ved å spørre folk i ulike faser hvorfor de hadde flyttet eller hvorfor de i den aktuelle fasen var blitt boende. Hovedtemaer er arbeid, bolig, familie og sted/miljø. Over 90 prosent av svarene er knyttet opp til forhold som har med disse fire å gjøre. Spørsmålene om sted/miljø er knyttet til fem undertemaer: 1) tilgjengelighet til varer, tjenester og andre goder 2) avstander, kommunikasjoner nærhet til senter 3) fysisk nærmiljø 4) sosialt nærmiljø 5) stedstilhørighet. Til sammen er det 22 spørsmål knyttet til disse fem undertemaene. Noen av spørsmålene knyttet til tilgjengelighet, nærhet til senter og stedstilhørighet er særlig relevant for dette prosjektet.

Flyttehistorikkmaterialet

Dette er et individbasert materiale hvor alle flyttemeldinger over land- og kommunegrense for hver person som har bodd i Norge siden 1964 er registrert. Materialet inneholder dermed flyttehistorier over nesten 50 år, og for de som er født etter 1964 dekker det hele livsløpet. I materialet er det koblet til årlige opplysninger om utdanning, arbeid, næring, inntekt og arbeidskommune (det vil si pendling) fra tidlig på 1990-tallet. Det ligger også familieopplysninger der. I dette prosjektet er det naturlig å bruke materialet til å se på sammenhengene mellom flytting og pendling generelt og for spesielle kompetansegrupper spesielt.

Database for senter- og næringsutvikling

NIBRs database for senter- og næringsutvikling kan gi grunnlag for en vurdering av sentralitet med hensyn til handel og servicetilbud i kommunene i Sør-Trøndelag. Basen gir data for de siste 20 årene, og gir derved grunnlag for å se på utviklingen over tid. Data finnes på kommune-, region- og fylkesnivå, og er bygd opp omkring data fra varehandels- og forbruksstatistikken. Ved hjelp av modellberegninger har NIBR laget årlige anslag på detaljhandelens dekningsgrad, det vil si om det er overdekning eller handelslekkasje i kommunene, og hvor stor denne er.

For å styrke informasjonsgrunnlaget om kommunenes utviklingsmuligheter som handels- og tjenestested, kan vi sammenstille dataene med en del andre data som sier noe om kjøpekraftsutviklingen i kommunene. Det gjelder data om befolkningsstruktur, tettstedsutvikling, sysselsetting, arbeidsledighet, inntekt og detaljhandelsomsetning per innbygger. Til sammen gir indikatorene et bilde av den enkelte kommunes posisjon og muligheter i forhold til senterutvikling og utviklingen som regionale tyngdepunkter (regionsentra).

2 Demografi, flytting og pendling

Ved omtale av regional befolkningsutvikling har det lett for å bare bli fokus på utviklingen i folketallene totalt. Selv om det er helt naturlig å starte med en oversikt over disse, ligger det lite analytisk informasjon i slike tall. Grunnen er at totaltallene bærer i seg summer og resultater fra flere svært ulike prosesser. Endringene fra ett år til det neste, eller over en periode, dekomponeres ofte i naturlig tilvekst (fødte minus døde) og nettoflytting (tilflytting minus fraflytting). I de fleste regioner er de som flytter ut i en annen situasjon og alder enn de som flytter inn. Nettoresultatet blir derfor nærmest umulig å tolke. Folkelig uttrykt: Ingen har noen gang sett en nettoflytter. Den tilsvarende forskjellen mellom fødte og døde sier seg selv.

Man kommer lenger i å forstå utviklingen ved å ta utgangspunkt i noen andre indikatorer ved utviklingen. Vi vil se på regionale forskjeller i aldersstruktur og på forskjeller i regionaldemografiske bølger av den type som skriver seg fra vekslingen mellom små og store årskull i befolkningen (jf eldrebølgen). En tredje indikator er tall for flyttegevinster og flyttetap gjennom ulike aldersfaser. Da ser vi på hvordan kullstørrelser bygges opp eller tappes ned som følge av flytting i løpet av ulike aldersfaser. Vi ser etter systematiske hovedtrekk, og variasjoner i utviklingen for nye årskull forteller hvordan disse hovedtrekkene sakte men sikkert endres over tid.

La oss likevel ta en liten inspeksjon av folketallsutviklingen totalt i kommunene i Sør-Trøndelag. Vi sammenligner de to siste seksårsperiodene (2000–2006 og 2006–2012), hvor den siste perioden er kjennetegnet av en langt høyere innvandring til landet enn den første. Økningen består i all hovedsak av mer arbeidsinnvandring, og det meste av økningen er kommet fra Øst-

Europa. Tabell 2.1 gir oversikt over totalfolketall og endringstall med oppsummerende kommentarer for hver av kommunene.

Tabell 2.1 *Folketalutvikling 2000–2006–2012 (per 31.12). Totaltall.*

	Folketal totalt			Endring i prosent		Kommentar til utviklingen
	2000	2006	2012	2000–2006	2006–2012	
Trondheim	150166	161730	179692	+ 7.7	+ 11.1	Høy og klar økende vekst
Hemne	4 358	4247	4228	- 2.5	- 0.4	Avtakende nedgang
Snillfjord	1 084	1021	985	- 5.8	- 3.5	Avtakende nedgang
Hitra	4 096	4028	4477	- 1.7	+ 11.1	Fra nedgang til sterk vekst
Froya	4 113	4052	4506	- 1.5	+ 11.2	Fra nedgang til sterk vekst
Ørland	5 057	5091	5155	+ 0.7	+ 1.3	Stabilitet, litt vekst
Agdenes	1 809	1775	1712	- 1.9	- 3.5	Økende nedgang
Rissa	6 501	6366	6652	- 2.1	+ 4.5	Nedgang snudd til vekst
Bjugn	4 657	4561	4665	- 2.1	+ 2.3	Nedgang snudd til vekst
Åfjord	3 398	3258	3237	- 4.1	- 0.6	Klar avtakende nedgang
Roan	1 130	1030	996	- 8.8	- 3.3	Klar avtakende nedgang
Osen	1 176	1051	1010	- 10.6	- 3.9	Klar avtakende nedgang
Oppdal	6 327	6531	6794	+ 3.2	+ 4.0	Tilnærmet jevn vekst
Rennebu	2 702	2635	2534	- 2.5	- 3.8	Økende nedgang
Meldal	4 028	3900	3967	- 3.2	+ 1.7	Nedgang snudd til vekst
Orkdal	10 300	10812	11519	+ 5.0	+ 6.5	Økende vekst
Røros	5 594	5671	5589	+ 1.4	- 1.4	Vekst snudd til stagnasjon
Holtålen	2 198	2076	2030	- 5.6	- 2.2	Avtakende nedgang
M. Gauldal	5 783	5889	6266	+ 1.8	+ 6.4	Klar økende vekst
Melhus	13 302	14304	15679	+ 7.5	+ 9.6	Høy og økende vekst
Skaun	5 864	6211	7143	+ 5.9	+ 15.0	Kraftig økende, høy vekst
Klæbu	4 996	5474	5939	+ 9.6	+ 8.5	Høy, stabil vekst
Malvik	11 304	12322	13085	+ 9.0	+ 6.2	Høy, noe avtakende vekst
Selbu	3 987	3942	4030	- 1.1	+ 2.2	Nedgang snudd til vekst
Tydal	935	859	865	- 8.1	+ 0.7	Fra nedgang til stabilitet

Kilde: NIBR/SSB

I stor grad på grunn av økende arbeidsinnvandring har de fleste kommunene i Sør-Trøndelag fått en mer positiv utvikling i folketallet i siste seksårsperiode enn i den foregående. Antall kommuner med tilbakegang i folketallet over seks år har gått ned fra 15 til 9. Kun en kommune har fått snudd vekst til tilbakegang. Dette er Røros, som likevel i hovedsak kan sies å ha en langvarig stabil utvikling.

En hypotese om hvorfor Røros har hatt en utypisk og mer negativ utvikling, kunne ha vært at det var en langtidseffekt av den vellykkete tilflyttingskampanjen som kommunen sammen med fjellregionen i Nord-Østerdal gjennomførte i den første

seksårsperioden. En økende tilflytting av denne type resulterer gjerne i en bølge med økt videreutflytting senere, altså med mer gjennomtrekk i neste fase. Slike utgående bølger kommer gjerne når oppholdstiden for en bølge av innflyttere har nådd et visst tidsrom. Det er imidlertid ikke det som har skjedd. Fra lokalt hold har vi fått vite at det er spesielt lav innflytting i 2007 og 2008 som er årsaken i dette tilfellet. Også dette kan ha med den vellykkede kampanjen å gjøre. Hvis den resulterte i at alle potensielle innflyttere kom inn i kampanjeperioden, ville en slik forsert og konsentrert innflytting avløses av lavere innflytting etterpå. Potensialet ville da vært tatt ut. Vi vet ikke om det er slik, men av alle kommunene i fylket er det faktisk bare Røros som har fått en slik «passert over en topp»-lignende profil på 2000-tallet.

De åtte andre kommunene med tilbakegang har hatt nedgang lenge. Seks av dem har mindre nedgang i siste periode enn i første. Det er kun Agdenes og Rennebu som har opplevd sterkere nedgang i siste enn i første periode. Dette er kommuner med spesielt høy utflytting av ungdom og unge voksne.

Trondheim med omland har høyest vekst. Aller sterkest økning har Skaun hatt. Klæbu og Malvik har høy, men litt avtakende vekst i siste periode. Tyngdepunktet for veksten i Trondheimsregionen har forskjøvet seg sørover og vestover, og både Midtre Gauldal, Melhus og Orkdal har ved siden av Skaun fått langt sterkere tilvekst i siste enn i første periode.

Aller sterkest tilvekst siste periode finner vi imidlertid for Hitra og Frøya. De har snudd nedgang til en vekst siste seksårsperiode som er på nivå med utviklingen i Trondheim (drøyt 11 prosent på seks år). Denne økningen skriver seg i mest rendyrket grad fra økt innvandring. Her har jevnstore Hitra og Frøya lykkes like godt i rekrutteringen. Det gjenstår imidlertid å se om det i størst grad resulterer i varig eller midlertid bosetting.

2.1 Befolkningsstruktur og endring

Når vi her skal kommentere utviklingen ut fra indikatorer for noen grupper i befolkningen, skal vi ha fokus på regionale tyngdepunkt og eventuelle forskyvninger i disse. Vi kan ikke da se helt bort fra det faktum at Trondheim i stor grad dominerer utviklingen i fylket. Selv om vi skal være mer opptatt av å se etter andre regionale

sentre, blir det likevel ikke til å unngå at Trondheim også nevnes. Påvirkningen derfra er naturligvis størst i Trondheims omland, hvor det også ligger en del kommuner som fungerer som sentre. Beskrivelser av situasjon og analyse av utvikling kan ikke overse betydningen fra Trondheim. Vi tar derfor Trondheim med i oversiktene for hver kommune i tabellene som følger.

Vi skal i tur og orden se på situasjon og utvikling for bosettingen av småbarnsfamiliene, utsikter for hvordan de regionale nedslagene for den kommende bølgen av yngre voksne i alder 25–35 år ligger an til å bli, og på de tilsvarende utsiktene for den kommende eldrebølgen i kommunene. Med sikte på å lete etter forskyvninger av regional tyngde i bosettingen er det disse to bølgene som gir størst effekt for befolkningsveksten, fordi disse bølgene rommer det meste av all befolkningsvekst i fylket. Spesielt er det interessant å se på yngrebølgens regionale nedslag. Personene i alder 25–35 år er de som i størst grad flytter og omfordes geografisk. Siden det i kommende tiår er vekst i denne gruppen totalt, er potensialet for tyngdepunktfor skyvninger desto større i denne gruppen. Det samme kan sies om eldrebølgen, med den forskjell at de eldre ikke i samme grad flytter. Det ulikhetsbildet som kan gis ut fra nåværende bosettingsmønster kan dermed lettere tolkes direkte.

Når vi nå begynner med å se på småbarnsfamilienes utvikling i de to siste seksårsperiodene, får vi et grunnlag for å oppsummere de tyngdepunktfor skyvningene som allerede har skjedd i bosettingen gjennom nylig familieetablering. Vi skal få se at forskyvning av barnebosettingen langt på vei understøtter (bekrefter) de regionale endringene i folketallene totalt. Dette kan tolkes som et tegn på at utviklingen for småbarnsfamiliene er en sterk pådriver for bosettingsendringene i fylket totalt.

2.1.1 Småbarnsfamiliene

Innslaget av småbarnsfamilier har de siste årene avtatt, og det til dels sterkt, i mange av kommunene i Sør-Trøndelag. Det er tre måter dette kan ha skjedd på: Fruktbarheten kan ha sunket, innslaget av unge i foreldregruppen kan ha avtatt på grunn av økt fraflytting, og/eller det kan ha kommet mange innvandrere uten barn inn i kommunene. Det siste kan redusere innslaget av barn kraftig, hvis det på kort tid har kommet svært mange innvandrere uten barn til en kommune. Hitra er den mest typiske kommunen i

så måte. Det er også den eneste kommunen hvor vi med sikkerhet kan si at dette er årsaken.

Tabell 2.2 *Barneinnslag i aldersgruppen 0–5 år og 26–35 år. Landsinnslag = 100 for hvert år. 2000, 2006 og 2012 (31. des)*

	Barnegruppen			Kommentar	Foreldregruppen		
	2000	2006	2012		2000	2006	2012
Trondheim	103	103	103	Stabilitet, flere voksne uten barn	113	120	122
Hemne	109	89	89	Brått omslag: Færre barnefamilier	90	75	73
Snillfjord	101	84	53	Færre familier, lavere fruktbarhet	80	63	58
Hitra	95	88	74	Lavere fruktbarhet, flere uten barn	80	80	96
Frøya	102	86	97	Lavere fruktbarhet, flere barnefam.	88	88	95
Ørland	104	94	86	Sterk nedgang i barnefamilier	97	82	75
Agdenes	87	58	71	Færre barnefamilier, tendens snudd	72	59	67
Rissa	102	93	87	Sterk nedgang i barnefamilier	88	81	76
Bjugn	85	88	103	Høy og sterkt økende fruktbarhet!!	75	71	70
Åfjord	94	78	62	Sterk nedgang i barnefamilier	85	69	51
Roan	84	64	61	Brått omslag: Færre barnefamilier	78	63	56
Osen	90	82	80	Klar nedgang i barnefamilier	69	74	60
Oppdal	96	93	90	Liten nedgang i barnefamilier	85	81	76
Rennebu	84	83	67	Brått omslag: Færre barnefamilier	81	71	53
Meldal	84	76	87	Tilnærmet stabilitet, økt fruktbarhet	73	69	69
Orkdal	90	99	104	Flere barnefamilier, økt fruktbarhet	90	87	91
Røros	104	82	74	Færre familier, lavere fruktbarhet	81	84	72
Holtålen	83	76	74	Moderat nedgang i barnefamilier	74	66	65
M.Gauldal	96	86	92	Færre barnefamilier, tendens snudd	84	77	86
Melhus	104	112	105	Avtakende fruktbarhet siste periode	97	96	93
Skaun	107	115	130	Sterk økning i fruktbarheten	91	95	98
Klæbu	127	125	115	Avtakende fruktbarhet siste periode	104	97	97
Malvik	116	116	111	Økt fruktbarhet men færre voksne	102	94	85
Selbu	84	95	81	Avtakende fruktbarhet siste periode	77	81	77
Tydal	85	59	61	Brått omslag: Færre barnefamilier	74	55	60

Kilde: NIBR/SSB

Tabell 2.2 inneholder for hver kommune bosettingsindekser for småbarnsgruppen 0–5 år og for den mest konsentrerte aldersgruppen for foreldrene, 26–35 år, på tre tidspunkter (ved utgangen av 2000, 2006 og 2012). Indeksene er konstruert for begge aldersgrupper slik at innslaget i befolkningen i kommunene er relatert til tilsvarende innslag i befolkningen på landsnivå (landsbefolkningen = 100). Tabellen gir også noen tentative kommentarer til utviklingen for hver kommune. Siden vi i de fleste tilfelle ikke med sikkerhet kan si om det er økt innvandring av voksne uten barn, eller om det er avtakende fruktbarhet i den innenlandske voksenbefolkningen som er årsaken til avtakende barnebosetting i en del kommuner, spekulerer vi ikke mer over det i kommentarene. Lokalkjennskap gir bedre tolkningsgrunnlag.

Tabellen er imidlertid svært godt egnet til å skille mellom nedgang som skyldes fraflytting av på den ene siden småbarnsfamilier eller unge voksne som senere har fått barn andre steder, og på den annen side generelt avtakende fruktbarhet eller økt innvandring av personer uten barn. Hitra er den eneste kommunen hvor vi med sikkerhet kan si at avtakende barneinnslag skyldes økt innvandring (barneindeks kraftig ned, indeks i voksegruppen kraftig opp i siste periode, se tabell 2.2.). Frøya, som også har hatt høy innvandring og innflytting, har imidlertid fått økt innslaget av barn i takt med tilveksten av unge voksne i siste periode. Barnefamiliene som kommer til området velger tydeligvis Frøya og ikke Hitra.

Barnefamiliene i Sør-Trøndelag er som i andre regioner i nærheten av en storby i stor grad konsentrert i kommunene omkring Trondheim. Skaun og Orkdal framstår som et område med sterk vekst av småbarnsfamilier, samtidig som også Orkdals nærkommuner Meldal (økt fruktbarhet i en avtakende voksebefolkning, har det skjedd selektert fraflytting av enslige?), Midtre Gauldal og Agdenes (i begge tilfelle tyder det på familieinnflytting) har fått styrket bosetting av småbarnsfamilier i siste seksårsperiode. Melhus har i likhet med Malvik og Klæbu alltid hatt mange småbarnsfamilier, men tyngdepunktet i barnebosettingen er i siste periode klart blitt forskjøvet lenger vest og sør i regionen. Dett er i tråd med befolkningsveksten totalt. Utviklingen for småbarnsfamiliene er som vi har sagt en sterk pådriver for utviklingskreftene i sum.

Ytterst på Fosen ser det ut til å ha skjedd en lokal tyngdepunkt-forskyving i barnebosettingen. Både Ørland og Rissa, hadde tidligere høye innslag av småbarnsfamilier. Nå er det først og fremst Bjugn som har det. Alle disse tre kommunene har fortsatt høy fruktbarhet, innslaget av barn er klart større enn av voksne i foreldrenes aldersgruppe. Forskyvningen av tyngdepunktet i denne delen av fylket henger sammen med ulikheter i kommunenes aldersstrukturer. Ørland, sammen med Agdenes og Snillfjord har fylkets høyeste innslag av personer i 50-årsalderen. Rissa har sin flytteegevinst av personer fra 40 år og oppover, antakelig med en del innvandrere.

Ti av fylkets 25 kommuner har mer enn 20 prosent lavere innslag av småbarn enn landsbefolkningen. Røros er den eneste av de regionale sentrene som er blant disse. Situasjonen er den samme i

Holtålen. Den noe utypiske nedgangen i det totale folketallet i Røros bunner til dels i sviktende rekruttering av småbarnsfamilier. Det kan se ut som om nedgangen i innflytting etter 2006 skriver seg fra småbarnsfamilier.

Alle de øvrige regionale sentrene (Hemne, Ørland, Oppdal og Orkdal) har høyere innslag av småbarn enn innslaget av voksne i foreldregruppens alder skulle tilsi. Dette kan tolkes som at innslaget av småbarnsfamilier i den unge voksenbefolkningen er gjennomgående høyt i senterkommunene. Sentrene tiltrekker seg i sterkere grad familier med små barn enn omegnskommunene gjør. De fleste av omegnskommunene er blant dem med lave og avtakende innslag av barn. Nedgangen har funnet sted gradvis, i noen tilfelle sterkest i første seksårsperiode, for eksempel for Holtålen (og da er det ikke påfyll av innvandrere som er grunnen), i andre kommuner sterkest i annen periode. Rennebu er kanskje det mest typiske eksemplet, men det er ikke økt innvandring som kan være årsaken her: Rennebu er den kommunen i Sør-Trøndelag som har aller lavest innslag av personer i alder 25–35 år (indeks=53, altså nesten det halve i forhold til innslaget av aldersgruppen på landsnivå, og med sterkt dalende profil i begge perioder).

2.1.2 Yngrebølgen

På landsnivå ligger det an til å være bosatt 22 prosent flere i alder 25–35 år om ti år enn det er i dag. Dette er fordi det i dag er 22 prosent flere i alder 15–25 år enn det var for ti år siden. Hvis inn- og utvandring for de personene og årskullene som rykker opp på disse alderstrinnene i kommende tiår gir samme nettoresultat som i tiåret bak oss, slår dette utsiktsanslaget til. Demografiske bølger kan altså tolkes som framtidsutsikter. Når utsiktene ikke slår til, har man mulighet til å undersøke årsaken ved å se på endringer i inn- og utvandring gjennom de tilhørende tiårige aldersfasene. Her har man opplegg for et apparat til å kunne følge med løpende.

Samme resonnement kan gjøres regionalt, blant annet på kommunenivå, med den forskjell at det ikke er inn- og utvandring, men resultater av all inn- og utflytting gjennom de aktuelle aldersfasene som da kan endre kommunenes utsiktsbilder. I utgangspunktet er det imidlertid de regionale **forskjellene** i bølgestrukturer som kan tolkes som **ulikhet** i regionale utsikter. I

tiåret bak oss har den unge voksenbefolkningen på landsnivå passert en bølgedal, som har vært svært skjevt regionalt fordelt. Det var i utgangspunktet nesten bare regioner utenfor storbyområdene som hadde nedgang i utsikt som følge av dette. Den økte innvandringen som har kommet alle deler av landet til gode, har imidlertid fjernet bølgedalen mange steder. Når disse kullene i kommende tiår går over i neste aldersfase (35–45 år), er det omtrent nullvekst i vente på landsnivå.

Med de etterfølgende kullene er det altså helt annerledes, de representerer en kraftig yngrebølge. Men også denne er svært skjevt regionalt fordelt. Mens bølgen på landsnivå gir utsikt til 22 prosent flere i denne aldersgruppen, har Trondheim hele 49 prosent flere i gruppen i utgangspunktet, mens de andre 24 kommunene i Sør-Trøndelag til sammen har utsikt til å få 16 prosent flere i alder 25–35 år i kommende tiårsperiode. Trondheims kraftige yngrebølge skyldes blant annet at studenter i økende grad har meldt flytting siste tiår.

Det er veksten på 16 prosent i fylket utenom Trondheim som vi i utgangspunktet kan se på som potensialet for omfordeling, og som kan bidra til tyngdepunktforskyvinger internt i fylket. Det er imidlertid alltid en fare for at Trondheim også tar en bit av denne kaken, men det skjer bare hvis enda flere unge enn i foregående tiår flytter til Trondheim fra resten av fylket i disse aldersfasene. Dette kan fylkeskommunen sette seg som mål å unngå, og også løpende evaluere under veis (NIBR har et eget analyseapparat for det). Siden Trondheim har en så mye større yngrebølge enn fylket for øvrig, kan det også settes som mål at Trondheim skal avgi noe av sin høye bølge til de andre kommunene. Situasjonen kan være gunstig for å få det til: Eksistensen av en slik stor bølge i det alderssjiktet hvor det flyttes mest, bærer i seg utsikter til større omfordelingseffekter enn i situasjoner hvor det ikke er vekst å omfordele gjennom flytting. Da bølgedalen som ble forårsaket av fødselstallsnedgang på 1970-tallet var i samme alder, var noen kommuner nødt til å tape på omfordelingene av flytting. I dagens situasjon vil vi med sikkerhet få noen vinnere. Vi skal se nærmere på hvordan yngrebølgens regionale nedslag for kommende tiår ser ut i utgangspunktet.

Som sagt: Utsiktene er uansett bedre enn for ti år siden, da det var en tilbakegang som skulle fordeles. Tilbakegang i kommunene i

denne aldersgruppen skapte nok noen ekstra store behov, som innvandrere kom inn og dekket. Det er ikke sikkert at nye arbeidsinnvandrere i denne alderen får like lett tilgang kommende tiår, når landet selv har en yngrebølge på 22 prosent stående på terskelen til alderstrinnene i denne gruppen.

Tabell 2.3 viser utsikten til vekst i aldersgruppen for hver av kommunene. I tillegg har vi satt opp indekser for innslaget i aldersgruppen 16–25 år nå og for ti år siden. I kommuner hvor det var svært mange ungdommer for ti år siden, og svært få nå, er det en tendens til at yngrebølgen blir liten, eller faktisk fraværende. Osen er det mest typiske eksemplet i Sør-Trøndelag, til tross for bølgen på landsnivå er det kraftig tilbakegang i sikte i Osen. Her har Osen kommune en interessant utfordring, nemlig å ta biter av den kaken som er til fordeling. Tape ytterligere bør de lett kunne unngå. Selbu er i en lignende situasjon. De har heller ingen yngrebølge i sikte som andre kommuner lett kan ta fra dem.

Tydal er derimot i motsatt situasjon. Ungdomsgruppa er nå sterkt overrepresentert, mens den var underrepresentert for ti år siden. Det har lagt grunnlaget for en kraftig yngrebølge. Kommunen er liten, og det skal ikke så mye utflytting til før mye av denne kan gå tapt.

Den økende barnebosettingen i omlandskommunene til Trondheim har generert en høy yngrebølge der (litt over landsutslaget). Dette illustrerer dynamikken i sentraliserende tyngdepunktforskyving. Midtre Gauldal og Melhus har i utgangspunktet vunnet mest. Siden yngrebølgen utgjøres av generasjonen mellom barn og foreldre i dagens familiebosetting, får vi litt forskjellige nedslag og tyngdepunktforskyvninger i disse gruppene. Vi ser av tabell 2.3 at Skaun og ikke minst Orkdal har mindre bølge i utsikt enn de andre omlandskommunene.

Skal vi studere tabell 2.3 med sikte på å lete etter tyngdepunktforskyvinger andre steder i fylket, må vi se senter- og omlandskommuner i sammenheng. Med unntak av Ørland har ingen av sentrene utenfor Trondheimsregionen noen større bølge i sikte enn gjennomsnittet for fylket utenom Trondheim. Dette representerer rammebetingelsene når vi nå kommenterer regionenes potensielle tyngdepunktforskyvinger.

Hemne har 11 prosent vekst i sikte i utgangspunktet. Kommunen kan trekke flere til seg fra Snillfjord, som har en bølge på hele 28 prosent «på konto». Her har Hemne som senter noe mer å vinne¹. Hitra og Frøya har ikke så mye å slåss om seg i mellom. Utfordringen kan være å ta mer fra noen andre.

For Ørland er situasjonen annerledes. De har en høy bølge (26 prosent) i en region hvor de fleste andre kommunene, også Bjugn, knapt kan sies å ha vekst i vente. Spørsmålet for regionen som helhet (kanskje hele nedre del av Fosen) er om Ørland bør fordele noe av denne bølgen ut til de andre gjennom et litt mer desentralisert flyttemønster, eller om de bør satse på en så sterk sentervekst selv. I så fall representerer det en tyngdepunktstyrking. Men det kan bli et tveegget sverd å vokse så mye på bekostning av eget omland. I neste runde, etter 2025, kan Ørland da ha fått svekket innflyttergrunnlaget fra omlandet sitt betydelig. Klarer de ikke å hente innflyttere annetstedsfra da, stagnerer de.

¹ Det ligger et relativt stor asyl- og flyktningmottak i Hemne (Jarlen mottakssenter) med 209 plasser. Imidlertid registreres ikke asylsøkere eller flyktninger i registeret statistikkene er basert på før de eventuelt er utplassert i en kommune. Beboerne på mottaket påvirker altså ikke statistikken i denne rapporten.

Tabell 2.3 *Vekst i aldersgruppen 16–25 år fra 21.12.2002 til 21.12.2012. Størrelse på yngrebølgen gir utsikt til vekst i aldersgruppen 26–35 år fra 31.12.2012–31.12.2022. Prosent.*

	Bølge:	Aldersindeks	
	Utsikt	2002	2012
Trondheim	49	102	118
Hemne	11	101	104
Snillfjord	28	83	101
Hitra	10	98	89
Frøya	16	102	99
Ørland	26	100	113
Agdenes	4	105	105
Rissa	9	100	94
Bjugn	3	100	93
Åfjord	27	86	102
Roan	17	85	99
Osen	- 28	112	80
Oppdal	15	100	99
Rennebu	5	97	97
Meldal	12	94	96
Orkdal	8	106	94
Røros	15	92	96
Holtålen	6	88	91
M. Gauldal	27	96	103
Melhus	27	99	99
Skaun	21	97	90
Klæbu	25	100	101
Malvik	25	97	97
Selbu	- 1	102	90
Tydal	40	91	122

Kilde: NIBR/SSB

Orkdal har som sagt utsikt til bare svak vekst gjennom denne yngrebølgen. Det er heller ikke så mye å hente fra naboene Agdenes og Meldal. Spørsmålet er om ikke denne regionen, som har vist seg kapabel til å styrke barnefamiliesegmentet siste tiår, kan prøve å ta enda flere fra omlandskommunene til Trondheim.

Oppdal har en bølge nær gjennomsnittet for fylket utenfor Trondheim. Oppdal er også den kommunen som i minst grad influeres av Trondheim. Rennebu har imidlertid ikke mye å bidra

med, så hvis Oppdal vil styrke seg ytterligere må de vende seg lenger ut. Bortsett fra sitt lave innslag av dagens småbarnsfamilier (noe som representerer et varsko), har Oppdal en relativt sunn aldersstruktur. Sin posisjon som regionalt tyngdepunkt vil Oppdal nok beholde, i hvert fall hvis de beholder den yngrebølgen de i utgangspunktet har utsikt til, og enda bedre hvis denne gruppen får flere barn enn de som i dag er i alder 25–35 år.

Røros er i samme situasjon som Oppdal, både når det gjelder egen utsikt og potensielle bidrag fra naboene. Som Oppdal risikerer Røros å miste noe av bølgen, hvis naboene med mindre bølge satser på flere tilflyttere. For Røros er denne risikoen større enn for Oppdal, siden influensen fra andre kommuner og fra Trondheimsområdet er større. Som antydte tidligere har vi en hypotese om at nedgangen i innslaget av småbarnsfamilier kan være et forbigående fenomen, knyttet til lavere innflytting i etterkant av «flytt-hit-kampanjen» i fjellregionen. For Røros er det en mulighet å vise at dette kan stemme, hvis de både beholder den yngrebølgen de har i utsikt, og at denne i neste runde genererer en økning i småbarnsinnslaget. Her står Oppdal og Røros overfor samme type utfordring og med like store yngrebølger (15 prosent) som rammebetingelser lagt til grunn.

Røros har tradisjonelt ikke fått så mange innflyttere fra Midtre Gauldal. Sistnevntes store bølge kan derfor kanskje oppfattes som et nytt potensial for Røros? På den annen side kan Midtre Gauldals store yngrebølge øke kommunenes ambisjoner om selv å bli et større regionalt tyngdepunkt langs akse mellom Oppdal og Røros.

De fire kommunene Midtre Gauldal, Melhus, Klæbu og Malvik, og litt mindre grad Skaun, kan oppfattes som potensielle leverandører for å øke antall unge voksne i andre regioner. Tidligere års utvikling viser imidlertid at det er vanskelig å få til. Men så er det også lenge siden det var så store yngrebølger med så mye vekst å omfordele gjennom flytting som det vil bli i kommende tiår.

2.1.3 Eldrebølgen

Den mye omtalte eldrebølgen kommer stadig klarere til syne i kommende tiår. Den slår kraftig inn i aldersgruppen som om ti år vil være 70–80 år, med utsikt til 49 prosent flere på landsbasis enn i dag. Nå er denne gruppen i alder 60–70 år, og består av de siste krigskullene og de første store etterkrigskullene. Denne gruppen er

altså 49 prosent større enn årskullene som var i samme aldersgruppe for ti år siden. Hvis de i tillegg lever lenger, noe de etter all sannsynlighet kommer til å gjøre, heves bølgen ytterligere i løpet av tiåret.

De regionale nedslagene kan studeres på samme måte som vi gjorde for yngrebølgen. På samme måte kan bølgen betraktes som utsikt til vekst, men med den forskjell at dette ikke er vekst som potensielt vil omfordeles gjennom flytting. Det lille som er av flytting i denne alderen er ikke nok til å gi regionale omfordelinger av det bildet som framstår nå. Bølgene representerer dermed med større sikkerhet framtidig regional eldrebosetting, og de regionale forskjellene forutsier med større sikkerhet tyngdepunkter i bosettingsmønsteret for de eldre, med tilhørende implikasjoner for kommunenes eldreomsorgsoppdrag.

Antakelig er ikke eldrebølgen det viktigste temaet blant alle de vurderingene som kan knyttes til de regionale tyngdepunktene i Sør-Trøndelag, utover den oppdimensjoneringen bølgen impliserer for de kommunale omsorgssektorene. Likevel synes vi det er et poeng å få vist fram de regionale nedslagene, blant annet fordi eldrebølgen i større grad slår ned i de sentrale enn i de mindre sentrale områdene i fylket. Dette er ikke tilfeldig, og pedagogisk gir det innsikt til forståelse av regionaldemografisk dynamikk mer generelt å studere dette fenomenet. Kommunene i Sør-Trøndelag er i så måte også et svært godt eksempel (tabell 2.4).

Det er blitt hevdet, både av forskere, politikere, byråkrater og i media, at når eldrebølgen kommer for alvor, vil de minste og mest «forgubbete» kommunene komme dårligst ut, underforstått fordi de har så mange eldre i befolkningen fra før. Påstanden forbindes med debatt om kommunesammenslåing. Befolkningsutviklingens dynamiske virkemåte er imidlertid vanligvis den motsatte. Kommuner med mange gamle i en befolkningsgruppe som på landsbasis består av små årskull, men som har lavere innslag av de kommende eldre, får et mindre bølgeutslag enn kommuner med lave innslag av de små årskullene og større innslag av de store kullene som følger etter. Unntak fra dette i og for seg helt selvfølgelig faktisk opptrer i kommuner som har unormalt store bulker i aldersstrukturen på denne delen av aldersskalaen. Blant kommunene i Sør-Trøndelag er det 19 som følger hovedregelen, mens seks kommuner i større eller mindre grad er unntak.

Tabell 2.4 viser dette. Her er kommunene plassert etter fallende innslag av eldre for de minste årskullene på landsnivå, det er de som ved utgangen av 2012 var i alder 75–82 år. Disse representerer en bølgedal som har gått forut for den kommende eldrebølgen. Sorteringen går fra Tydal øverst til Klæbu nederst, med eldreinnslag fra 211 til 59 (altså fra mer enn dobbelt så mange til godt ned mot halvparten av eldregruppens innslag på landsbasis). I de neste to kolonnene står bølgeutslaget for den kommende eldrebølgen, med kommunens rekkefølgenummer i størrelsen på bølgen plassert foran. Hvis rekkefølgenumrene for kommende bølgeutslag hadde falt sammen med rangeringen etter innslagene av de eldre slik situasjonen er i dag, ville vi fått «full bekreftelse» av den generelle observasjonen.

I ganske stor grad får vi en slik bekreftelse. Tydal får ingen eldrebølge i det hele tatt, mens Klæbu får fylkets største utslag, med 70 prosent flere i løpet av kommende tiår. De seks kommunene med høyest eldreinnslag i dag, er blant de ni kommunene med lavest bølgeutslag (markert med blått). De tre øvrige med lav bølge i sikte, Frøya, Ørland og til dels Selbu, har lavere innslag av personer i den store generasjonen enn andre kommuner i fylket med lett aldrende befolkning i dag (feltet markert med gult). Frøya og Ørland er de to kommunene i fylket som i dag har lavest innslag av personer som inngår i den kommende bølgen, når vi ser bort fra Trondheim og de fire nærmeste nabokommunene. (Disse har imidlertid lave innslag også av de enda eldre, og får av den grunn kraftige bølger likevel).

Etter de seks kommunene med eldst befolkning i dag, følger det fire kommuner som får en kraftigere eldrebølge enn de øvrige med en allerede gammel befolkning (markert med oransje). For disse er situasjonen den motsatte, de har høyere innslag av personer i den store generasjonen enn aldrende kommuner flest (relativt flat aldersstruktur i eldrebefolkningen). Alle de store unntakene av denne type plasserer seg her.

For alle de øvrige kommunene (markert med gult og grønt) finner vi høyere eldrebølger ved lavere eldreinnslag i dag. De seks mest sentrale kommunene i Trondheims-regionen får de kraftigste eldrebølgene, samtidig som de er blant de sju med lavest innslag av eldre i dag. Den sjuende med svært høy eldrebølge, Rennebu med

56 prosent i vente, har fylkets høyeste innslag i dag av personer som inngår i bølgen, og er også fylkets klareste unntak fra regelen.

For å oppsummere: Eldrebølgen er i hovedsak sentraliserende, med enda kraftigere virkning enn yngrebølgen, fordi utslaget av bølgen alt i alt er større. Seks kommuner, som utgjør tre sett av nær- eller nabokommuner til regionale sentre, får de minste bølgeutslagene og dermed den minste tilleggsbelastningen på eldreomsorgsapparatet. Dette gjelder Tydal og Holtålen, Snillfjord og Agdenes, og Åfjord og Osen.

I forhold til alle de argumentene som generelt kan brukes for kommunesammenslåinger, kommer framveksten av eldrebølgen generelt sett på motsatt vektskål. For kommuner i Sør-Trøndelag teller dette motargumentet sterkest for de seks nevnt over. Skulle for eksempel Snillfjord og Agdenes bli slått sammen med Orkdal, som har en av fylkets kraftigste eldrebølger i vente (kun Klæbu og Skaun går over), kastes denne lokale fordelene, som de to kommunene her har fått via gammel demografisk utvikling, bort.

Tabell 2.4 Eldreinnslag og eldreølger i Sør-Trøndelag

Kommune	Eldreinnslag	Eldreølger rangert	Størrelse på eldreølger	Kommentarer
Tydal	211	1	-7	Ingen ølger!
Snillfjord	182	4	21	
Agdenes	176	5	21	
Åfjord	166	7	25	
Osen	158	9	30	
Holtålen	147	6	23	
Rennebu	147	22	56	**
Roan	145	18	50	**
Røros	139	16	49	(**)
Meldal	135	15	44	(**)
Frøya	134	2	18	*
Hemne	132	11	38	
Selbu	131	8	29	
Ørland	130	3	19	*
Bjugn	130	13	40	
Midtre Gauldal	125	10	33	
Hitra	123	14	40	
Oppdal	123	17	50	
Rissa	120	12	39	
Orkdal	110	23	60	
Melhus	92	21	56	
Skaun	82	24	65	
Trondheim	81	20	55	
Malvik	73	19	53	
Klæbu	59	25	70	
LANDET	100		49	
Sør-Trøndelag	99		50	
Sør-Tr.lag u Tr.h	105		43	
Storbyene (6)	80		49	«Liten ølger»
Storbyomland	93		57	
Mellomsentralt	113		47	
Periferi	131		37	

* Frøya og Ørland har en utypisk aldersstruktur, ved at de relativt sett har et klart lavere innslag av den store generasjonen enn av den foregående, derav lavere ølger enn eldreinnslaget nå skulle tilsi.

** Rennebu og Roan (og til dels Røros og Meldal) er utypiske ved at de motsatt har relativt mange i den store generasjonen i forhold til den foregående. Derav høyere ølger enn eldreinnslaget skulle tilsi.

Kilde: NIBR/SSB

2.1.4 Vridning i aldersstruktur

Tabellene 2.5 og 2.6 viser aldersvridninger i kommunene fra 2002 til 2012. Tallene viser innslaget i de ulike aldersgruppene, fargene sier noe om endringene (vridningen). Røde felter viser hvor på aldersskalaen strukturen er blitt eldet, blå felter hvor den er forynget. På nedre del av aldersskalaen (tabell 2.5) er feltene markert med rødt der innslagene har avtatt og blått der de har økt. På øvre del av aldersskalaen (tabell 2.6) er det motsatt. De hvite feltene indikerer alderssjikt hvor innslagene ikke er mye endret.

Meldal og Melhus er de to eneste kommunene uten store vridninger på nedre del av aldersskalaen. Alle felter i tabell 2.5 er hvite.

Vi får her bekreftet at småbarnsfamiliene taper terreng i fylket, og at de største nedgangstendensene skyldes denne gruppen. Det er mange kommuner med røde felter både i småbarnsgruppen og i foreldregruppen i alder 26–35 år. Det er kommuner som har røde felter på begge som har fått klart færre barnefamilier.

Det er langt færre kommuner som har fått svekket innslag av skolebarnsfamilier, og det er bare Selbu som har fått innslaget av skolebarn økt. I foreldregruppen har Rissa, Hitra og Frøya fått økte innslag uten tilsvarende økning av barn. Dette skyldes påfyll av voksne uten barn, og mange av disse er innvandrere.

Klæbu og Malvik er fylkets «yngste kommuner», kjennetegnet ved svært lave innslag av de eldste. Selv om innslagene har økt litt, blir det litt søkt å kalle det for aldring (og farge det rødt). Vi har i stedet markert med grønt. Disse innslagene viser at disse to kommunene er helt annerledes sammensatt enn de fleste andre.

Tabell 2.5 *Vridninger i aldersstruktur fra 2002 til 2012. Aldersindekser ved utgangen av året. Nedre halvdel av aldersskalaen.*

	0–5 år		6–15 år		16–25 år		26–35 år		36–45 år	
	2002	2012	2002	2012	2002	2012	2002	2012	2002	2012
Trondheim	102	103	96	91	102	118	114	122	102	98
Hemne	104	89	108	103	101	104	84	73	90	90
Snillfjord	95	53	107	104	83	101	76	58	92	86
Hitra	91	74	94	98	98	89	79	96	88	97
Frøya	97	97	98	92	102	99	90	95	88	99
Ørland	104	86	113	99	100	113	90	75	105	90
Agdenes	71	71	107	85	105	105	71	67	95	83
Rissa	106	87	103	108	100	94	88	76	85	101
Bjugn	80	103	109	95	100	93	73	70	88	81
Åfjord	85	62	106	101	86	102	82	51	88	94
Roan	76	61	99	83	85	99	75	56	82	85
Osen	69	80	89	88	112	80	73	60	79	79
Oppdal	98	90	106	104	100	99	86	76	90	94
Rennebu	86	67	100	100	97	97	75	53	84	89
Meldal	84	87	89	93	94	96	73	69	92	89
Orkdal	93	104	101	102	106	94	88	91	100	92
Rørøs	89	74	95	93	92	96	82	72	93	88
Holtålen	80	74	92	92	88	91	73	65	90	77
M.Gauldal	101	92	104	97	96	103	83	86	92	96
Melhus	108	105	113	114	99	99	97	93	102	105
Skaun	113	130	112	114	97	90	94	98	101	106
Klæbu	125	115	134	132	101	100	102	97	112	112
Malvik	120	111	120	122	95	97	99	85	111	115
Selbu	86	81	97	104	102	90	78	77	94	89
Tydal	70	61	120	80	91	122	60	60	104	69

Kilde: NIBR/SSB

Innslagene i aldersgruppen 76–85 år har økt i svært mange kommuner. Det er kun tre kommuner utenom Trondheim som har fått reduserte innslag av personer i de to gruppene over 75 år: Holtålen, Rissa og Skaun. Holtålen var lenge fylkets mest aldrende kommune. I løpet av siste tiår har de overlatt denne posisjonen til Osen og Roan. Også disse har fått en foryngelse av aldersgruppen 76 - 85 år i løpet av siste tiår. Snillfjord har hatt en kraftig vekst og peker seg som neste fylkeskandidat til å få flest av de aller eldste.

Tabell 2.6 *Vridning i aldersstruktur fra 2002 til 2012. Aldersindekser ved utgangen av året. Øvre halvdel av aldersskalaen.*

	46–55 år		56–65 år		66–75 år		76–85 år		86 år +	
	2002	2012	2002	2012	2002	2012	2002	2012	2002	2012
Trondheim	98	93	95	91	90	86	90	83	80	80
Hemne	97	97	116	111	107	131	104	129	125	110
Snillfjord	96	110	90	128	147	121	142	174	238	138
Hitra	103	99	120	111	133	123	128	126	130	111
Frøya	92	102	98	99	142	97	133	140	107	122
Ørland	85	112	100	96	118	120	94	129	73	101
Agdenes	90	112	105	105	148	128	147	182	146	199
Rissa	96	99	105	106	112	117	128	121	155	145
Bjugn	105	100	123	127	123	140	123	131	110	120
Åfjord	99	100	117	121	144	139	126	163	124	165
Roan	104	97	119	136	132	162	178	150	173	205
Osen	94	105	134	128	126	161	160	155	217	223
Oppdal	105	98	108	112	111	120	108	128	110	110
Rennebu	105	99	112	131	127	144	152	152	148	167
Meldal	106	103	104	120	130	117	171	148	187	187
Orkdal	106	102	98	113	108	106	101	113	121	97
Røros	108	106	109	125	128	132	127	141	140	128
Holtålen	94	106	135	122	118	171	168	142	219	163
M.Gauldal	88	105	107	94	125	114	122	132	183	118
Melhus	100	98	100	93	90	99	82	95	76	79
Skaun	102	95	94	94	88	90	96	82	96	84
Klæbu	91	100	96	78	58	89	43	58	34	45
Malvik	99	106	97	89	71	90	63	70	56	58
Selbu	97	104	106	112	119	124	152	134	156	179
Tydal	92	121	114	106	159	140	131	193	104	163

Kilde: NIBR/SSB

2.2 Flytting

Før vi i avsnitt 2.2 og 2.3 refererer fra en registerbasert analyse av flytting gjennom livsfaser i første del av voksenlivet, skal vi si litt om flyttebalanser. Med flyttebalanse mener vi her flyttegevinster eller flyttetap for et årskull gjennom en aldersfase. Hvis størrelsen av et årskull i en kommune er like stort når kullet er 40 år, som det var da de var 15 år, altså 25 år før (med dødelighet holdt utenfor), kan vi si at dette årskullet har konsolidert bosettingen i kommunen gjennom 25-årsfasen. Flyttebalansen er da lik null. De cirka 200 periferikommunene i Norge har samlet sett et flyttetap gjennom denne 25-årsfasen på omtrent 30 prosent. Det gjelder alle årskull

født fra 1950 til 1970. I avsnittet som følger har vi sett på flyttegevinster og flyttetap gjennom en serie av tiårsfaser langs aldersskalaen.

2.2.1 Flyttebalanser i tiårsperspektiv

Studier av flyttebalanser over livsfaser og studier av regional-demografiske bølger og hvordan disse gradvis endres som følge av endringer i flytteatferden kan med fordel gjøres i sammenheng. Det finnes en formell sammenheng mellom disse to indikatorene (Sørli 1995), med analytiske egenskaper som gjør det mulig å studere «det som festner seg» (bølgestrukturene) i lys av «det som rører seg» (flyttingene). De regionale yngrebølgene som er omtalt foran, er formet og gradvis omformet gjennom kumulerte endringer i flyttebalansene fra år til år. Studier av endring i bølgestrukturene fra år til år er dermed samtidig også en studie av hvordan enkeltårenes flyttinger direkte påvirker bosettingsmønsteret. Fordelen med å se på utviklingen i bølgestrukturene regionalt er at effekten av tilfeldigheter og engangshendelser nedtones.

Vi har ikke gjort noen grundig analyse av hvordan bølgestrukturene langs aldersskalaen i kommunene i Sør-Trøndelag er formet gjennom endringer i flyttebalansene, det ville her føre for langt, men vi skal kort redegjøre for hvordan mønsteret er. Tabell 2.5 inneholder tall for flyttegevinster og flyttetap gjennom siste tiårsperiode for fem sett av tiårige årskull. Her skal vi nøye oss med å oppsummere noe av det som tabellen viser.

Tabell 2.7 tar for seg fem grupper av tiårige aldersfaser, alle gjennomlevd i perioden 31/12 2002–31/12 2012. Midterste fase i de fem gruppene er tiårsfasene 10–20 år, 20–30 år, 30–40 år, 40–50 år og 50–60 år. Det betyr at yngste aldersfase i første gruppe er 6–16 år og eldste 15–25 år. Neste gruppe starter med 16–26 år og avsluttes med fasen 25–35 år. Det er i de ti aldersfasene i denne gruppen det flyttes mest, og hvor flyttingene er mest sentraliserende. Disse to første gruppene dekker **skolebarns- og ungdomsflytting**. Fasene i de neste to gruppene består av **etableringsfaser og familiefaser**, og i den femte og siste finner vi aldersfaser bestående av de **middelaldrende og senioren** i arbeidsstyrken.

Vi kommenterer **seniorgruppen** først (høyre kolonne i tabell 2.7): Den aller eldste tiårsfasen som er med i oversikten er fasen 55–65 år, den yngste i samme tiårsgruppe 46-56 år. I disse tiårsfasene flyttes det lite, men hvis det skjer spesielle typer av flytting i en kommune, vil det lett synliggjøres i en oversikt som dette. Tabell 2.7 viser at i denne fasen har Klæbu og Malvik fylkets største flyttetap, hvilket må bety at personer i denne alderen finner seg andre typer boliger i andre kommuner. Antakelig er dette et utslag av at folk i disse aldersfasene flytter fra eneboliger til leiligheter, som det antakelig er mer av i andre kommuner. Hvilke? Trondheim har også flyttetap.

Elleve av kommunene i Sør-Trøndelag har små flyttegevinster i disse fasene. Ingen av kommunene i Trondheimsregionen er blant disse, og det er kun Orkdal av de regionale sentrene som har netto innflytting i disse aldersfasene. De øvrige er typiske distriktskommuner, mange beliggende ved kysten og på Fosen. Det kan være innvandrere som bidrar her. På landsnivå har det imidlertid vært lite innvandring i disse aldersfasene i perioden. I en liten kommune kan det imidlertid slå ut.

Tabell 2.7 *Flyttegevinster og flyttetap gjennom 5 tiårige faser i perioden 2002–2012. Prosent.*

	«10–20 år»	«20–30 år»	«30–40 år»	«40–50 år»	«50–60 år»
	6–16: 15–25	16–26: 25–35	26–36: 35–45	36–46: 45–55	46–56: 55–65
Trondheim	+ 42	+ 54	- 1	0	- 5
Hemne	- 7	- 23	+ 3	- 3	- 2
Snillfjord	- 11	- 26	+ 6	+ 6	+ 11
Hitra	+ 3	+ 20	+ 34	+ 16	+ 4
Frøya	+ 7	+ 12	+ 18	+ 16	+ 1
Ørland	- 1	- 17	0	- 1	- 3
Agdenes	- 9	- 33	+ 8	+ 4	- 4
Rissa	- 6	- 13	+ 18	+ 12	0
Bjugn	- 17	- 23	+ 8	+ 5	+ 5
Åfjord	- 8	- 37	+ 9	+ 2	+ 3
Roan	- 10	- 34	+ 2	- 1	+ 5
Osen	- 18	- 46	- 2	+ 14	+ 9
Oppdal	- 3	- 12	+ 13	+ 7	- 2
Rennebu	- 9	- 43	+ 11	+ 4	+ 4
Meldal	+ 6	- 20	+ 18	+ 2	- 2
Orkdal	+ 1	+ 4	+ 14	+ 4	+ 3
Røros	0	- 15	+ 6	+ 4	0
Holtålen	- 10	- 24	- 3	+ 1	+ 5
M. Gauldal	+ 5	+ 6	+ 22	+ 13	0
Melhus	0	+ 19	+ 22	+ 2	- 6
Skaun	- 6	+ 31	+ 32	+ 4	- 4
Klæbu	- 16	+ 20	+ 23	- 6	- 15
Malvik	- 11	+ 9	+ 28	- 2	- 13
Selbu	- 7	- 16	+ 13	+ 3	+ 2
Tydal	- 5	- 31	+ 9	+ 2	- 4

Kilde: NIBR/SSB

Vi hopper tilbake til de yngste og tar de **skolebarns- og ungdomsflytting** under ett. Fasene i disse to gruppene glir litt over i hverandre. Hitra og Frøya er de eneste kommunene utenfor Trondheimsregionen, medregnet i denne sammenheng Midtre Gauldal og Orkdal, som har fått flyttegevinster i ungdomsfasene. Dette er resultater det ikke er noen grunn til å bekymre seg over, det er slike resultater som flytteprosessene pleier å gi. Resultatet av skolebarnsflyttingene er litt mer overraskende. Foruten Trondheim, Hitra og Frøya er det kun Midtre Gauldal, Orkdal og

Meldal som har fått flyttegevinst. I de eldste fasene i denne gruppen har vi imidlertid fått med de første studentflyttingene, noe som tydeligvis har slått ut for kommunene nærmest Trondheim.

De viktigste gruppene med tanke på å belyse varig bosetting er kanskje spesielt den tredje og til dels også den fjerde aldersgruppen, altså fasene som inkluderer **etableringsflytting og familieflytting**. Den tredje gruppen inneholder mye fersk flytting, den fjerde viser i større grad resultatet av om folk er blitt boende. Resultatet av etableringsflyttingene er svært positive, det er kun fire kommuner som ikke har flyttegevinst i perioden, deriblant Trondheim. Det siste er imidlertid ikke overraskende, alle de store byene har flyttetap som følge av videreflytting i aldersfaser som avsluttes i slutten av 30-årene og begynnelsen av 40-årene. Disse flyttingene kommer som vanlig kommunene i omlandet til gode, med like høy gevinst for Midtre Gauldal som for de fleste andre. Også Rissa har klar gevinst. Skaun har hatt aller høyest vekst i perioden, et resultat som er helt i tråd med det vi tidligere så for innslaget av barn i førskolealder. Utbedring av infrastrukturen i og rundt Skaun kan også hatt betydning.

De regionale sentrene har gjennomgående imidlertid ikke fått større flyttegevinster enn sine nabokommuner, og både Hemne og Røros har lavere gevinst i disse fasene enn kommunene i fylket flest. Hitra/Frøya og Oppdal/Rennebu er kommuner med klare gevinster i disse fasene.

Også i den fjerde gruppen er det flyttegevinster i flertallet av kommunene. Gevinstene er lavere enn i de tidligere aldersfasene (gruppen foran), men enkelte kommuner peker seg ut med ganske høye gevinster. Dette er Hitra/Frøya, som har gevinster over hele aldersskalaen, og det er Midtre Gauldal og Rissa, som begge ser ut til å ha beholdt tidligere tilflyttere. Overraskelsen er Osen, som i begge de øverste aldersfasene har større flyttegevinster enn de fleste andre kommuner. Kanskje tilveksten i disse gruppene kan kompensere for denne kommunens manglende yngrebølge (i motsetning til alle andre har Osen en bølgedal på hele 28 prosent i vente, se avsnitt 2.1.2). Det kan også være en sammenheng her, nedgangen i tallet på unge voksne kan ha frigitt noen rimelige boliger. Kanskje er det noen nordtrøndere som har benyttet seg av det, flyttesamkvemet retter seg den veien. I en liten kommune skal

det uansett ikke så mye til for å få endret gamle mønstre. Innslaget i aldersgruppen 45–55 år har økt svært kraftig i Osen siste tiår.

2.2.2 Litt om flytting over livsløpet

Tabell 2.8 og tabell 2.9 tar for seg flytting over livsløpet for hhv menn og kvinner i løpet av den 20-årsperioden det flyttes mest. Tabellene viser resultatet av flytting for fem årskull etter at ungdomsfasene og etableringsfasene er gjennomlevd.

I første kolonne vises antall 16–20 åringer som bodde i kommunen ved inngangen til 1990 (årskullene er født 1969–1973). Disse er så fordelt etter hvor de bodde 20 år senere, ved inngangen til 2010. De fem årskullene er da i alder 36–40 år. De som er bofaste har ikke meldt flytting ut av kommunen i perioden. Tilbakeflytterne bor i samme kommune i 2010 som i 1990, men har bodd ett eller flere år i andre kommuner. De resterende av ungdomskullene har flyttet ut av kommunen «for godt».

Tabellene viser at det er gjennomgående høyere bofasthet blant menn enn kvinner, slik det også er på landsbasis. Tilbakeflyttingen mellom 15 og 20 prosent er normalt både blant menn og kvinner. Et unntak i positiv retning er kvinner i Oppdal – her har 23 prosent av kvinnene flyttet tilbake til kommunen. I andre enden av skalaen, med lav tilbakeflytting, ligger kvinner fra Agdenes, menn fra Osen, og både kvinner og menn fra Tydal og Snillfjord.

Fraflyttingen for kvinner – utenom Trondheim – er høy, og opp mot 80 prosent på sitt meste. I alle kommunene, utenom Oppdal, har over 50 prosent flyttet fra kommunen i 2010. For menn ligger fraflyttingen mellom 40 og 60 prosent. Dette er som i periferi-kommuner flest (63 prosent for kvinner, 50 prosent for menn).

Når det gjelder tilflytting, er det Klæbu og Malvik som har fått flest innflyttere. Dette gjelder spesielt for kvinner i Malvik, hvor antall innflyttere er nesten like høyt som antallet kvinner i kohorten i utgangspunktet. Dette er mange steder et kjennetegn ved familieinnflyttingen til kommuner i storbyomland. Åfjord er den kommunen som for begge kjønn har fått færrest innflyttere.

Tabell 2.8 *Resultat av flytting i et 20-årsperspektiv. Bofasthet, tilbakeflytting, fra- og tilflytting i prosent av ungdomskullene. Kohortene født 1969–1973, i hhv 1990 og 2010. Menn.*

	Antall	Prosent			Inn-flyttere
		Bofaste	Tilbake-flyttere	Ut-flyttere	
Trondheim	5144	43	18	39	68
Hemne	207	37	14	49	14
Snillfjord	44	45	7	48	36
Hitra	191	30	17	53	38
Frøya	183	44	8	48	39
Ørland	202	28	16	55	39
Agdenes	78	26	17	58	15
Rissa	304	41	16	43	23
Bjugn	212	31	15	55	20
Åfjord	159	41	15	44	11
Roan	47	32	11	57	28
Osen	42	29	7	64	26
Oppdal	247	41	16	43	32
Rennebu	147	27	16	57	16
Meldal	162	41	12	48	36
Orkdal	412	40	17	43	36
Røros	186	41	16	44	36
Holtålen	89	28	17	55	30
M. Gauldal	268	37	17	46	28
Melhus	616	34	20	47	47
Skaun	224	31	19	50	73
Klæbu	223	23	17	61	68
Malvik	465	23	21	57	79
Selbu	138	42	17	41	38
Tydal	42	29	5	67	14

Kilde: NIBR/SSB

Tabell 2.9 *Resultat av flytting i et 20-årsperspektiv. Bofasthet, tilbakeflytting, fra- og tilflytting i prosent av ungdomskullene. Kohortene født 1969–1973, i hhv 1990 og 2010. Kvinner.*

	Antall	Prosent			Inn-flyttere
		Bofaste	Tilbake-flyttere	Ut-flyttere	
Trondheim	5054	40	19	41	64
Hemne	171	37	11	53	35
Snillfjord	48	17	4	79	35
Hitra	173	18	14	68	49
Frøya	154	32	11	56	48
Ørland	215	15	14	70	51
Agdenes	76	26	5	68	38
Rissa	273	29	14	57	41
Bjugn	206	17	16	68	33
Åfjord	151	36	11	54	26
Roan	38	26	16	58	61
Osen	41	22	17	61	22
Oppdal	251	31	23	45	45
Rennebu	137	16	13	71	34
Meldal	164	25	14	61	32
Orkdal	357	29	19	52	54
Røros	191	26	18	56	49
Holtålen	88	19	16	65	30
M. Gauldal	236	31	14	56	41
Melhus	512	27	19	55	58
Skaun	238	19	19	62	70
Klæbu	207	13	19	68	88
Malvik	401	16	21	63	99
Selbu	143	34	14	52	45
Tydal	32	28	9	63	28

Kilde: NIBR/SSB

2.2.3 Hvor flyttes det fra og hvor flyttes det til?

Tabell 2.10 viser i første kolonne hvor mange innvandrere det er blant de tilflytterne som er blitt boende i kommunene, når de er blitt 36-40 år. Tilflyttingen er registrert over samme 20-årsperiode, fra disse årskullene (født 1969-73) var 16-20 år. Frøya og Hitra har flest innvandrere, med henholdsvis 40 og 37 prosent. Sammen med Midtre Gauldal og Roan, med 30 og 28 prosent, har disse fire

kommuner høyere andel innvandrere enn Trondheim. Nesten hver fjerde tilflytter i Trondheim, Rissa, Hemne, Snillfjord og Agdenes er en innvandrere. Kommunene med lavest innvandrersandel er Åfjord, Osen, Klæbu og Skaun. Disse har 10 prosent eller færre innvandrere i tilflyttergruppen. I halvparten av kommunene ligger innvandrersandelen på et moderat normalnivå mellom 10 og 20 prosent.

Mens det til kommunene i fylket utenom Trondheim har kommet 700 innvandrere i løpet av 20-årsperioden, har det flyttet 1100 inn til kommunene fra Trondheim. En stor andel av kommunene har Trondheim som viktigste leverandørkommune. I hovedsak gjelder det alle kommuner i nærheten av Trondheim unntatt Midtre Gauldal, og alle regionsentrene unntatt Oppdal. De kommunene som ikke får flest tilflyttere fra Trondheim, har et regionsenter som nabo, og får flest derfra. Rennebu og Tydal er de to eneste kommunene som ikke har Trondheim som en av sine tre største leverandørkommuner.

Med unntak av Oppdal og Rennebu er regionene i Sør-Trøndelag avhengig av tilflyttingen fra Trondheim for å opprettholde folketallet sitt. Dette må ikke glemmes når man skal vurdere de regionale tyngdepunktene fordeling. Men det hører naturligvis også med til bildet at mange flytter til Trondheim. Klæbu og Malvik har høyest utflytting til Trondheim, og det har alltid vært mye permanent flytting til Trondheim fra Hitra og Frøya. Omtrent hver fjerde utflytter er blitt boende i Trondheim. Ellers ligger Trondheimsandelen av de fraflyttede på mellom 10 og 20 prosent i de fleste kommuner. De eneste som sender mindre enn 10 prosent av sine utflyttere til Trondheim er Trollheimskommunene Oppdal og Meldal.

Tabell 2.10 *Andel innvandrere av alle tilflyttere over en 20-årsperiode. Fem årskull i 40-årsalderen fulgt fra 1990 til 2010. Viktigste leverandører av innflyttere og hovedmottakere av utflyttere.*

	Andel fra Utland	Tilflytting			Andel til Trondheim	Fraflytting		
		Viktigste leverandørkommuner i fylke/landsdel				Viktigste mottakerkommuner ellers		
	Pst	1	2	3	Pst	2	3	4
1601 Tr.heim	24	Malvik	Melhus	Klæbu	-	Oslo	Malvik	Melhus
1612 Hemne	24	Tr.heim	Orkdal	Snillfjord	15	Orkdal	Oslo	Oppdal
1613 Snillfjord	24	Orkdal	Tr.heim	Hemne	14	Orkdal	Hemne	Oppdal
1617 Hitra	37	Tr.heim	Froya	Rissa	23	Oslo	Malvik	Froya
1620 Froya	40	Tr.heim	Hitra	Meldal	22	Hitra	Oslo	Malvik
1621 Ørland	16	Tr.heim	Bjugn	Rissa	17	Oslo	Bjugn	Malvik
1622 Agdenes	22	Orkdal	Tr.heim	Skaun	19	Orkdal	Oslo	Skaun
1624 Rissa	24	Tr.heim	Bjugn	Ørland	19	Oslo	Malvik	Leksvik
1627 Bjugn	15	Ørland	Tr.heim	Rissa	17	Ørland	Oslo	Malvik
1630 Åfjord	4	Tr.heim	Roan	Ørland	13	Oslo	Klæbu	Bjugn
1632 Roan	28	Tr.heim	Åfjord	Namsos	22	Åfjord	Skaun	Oslo
1633 Osen	5	Tr.heim	Namsos	Steinkjer	11	Namsos	Steinkjer	Oslo
1634 Oppdal	19	Rennebu	Tr.heim	Meldal	8	Oslo	Rennebu	Melhus
1635 Rennebu	17	Oppdal	Meldal	M Gauldal	12	Oppdal	Oslo	Melhus
1636 Meldal	10	Orkdal	Tr.heim	Melhus	8	Orkdal	Oslo	Melhus
1638 Orkdal	18	Tr.heim	Meldal	Skaun	10	Oslo	Skaun	Meldal
1640 Røros	19	Tr.heim	Holtålen	Os	11	Oslo	Holtålen	Melhus
1644 Holtålen	11	Tr.heim	Røros	M Gauldal	19	Røros	Oslo	Melhus
1648 M Gauldal	30	Melhus	Tr.heim	Rennebu	15	Melhus	Oslo	Skaun
1653 Melhus	15	Tr.heim	Skaun	Klæbu	14	Skaun	Oslo	M Gauldal
1657 Skaun	9	Tr.heim	Melhus	Orkdal	18	Melhus	Orkdal	Oslo
1662 Klæbu	7	Tr.heim	Melhus	Åfjord	32	Melhus	Oslo	Skaun
1663 Malvik	10	Tr.heim	Stjørdal	Ørland	26	Oslo	Stjørdal	Melhus
1664 Selbu	16	Tr.heim	Stjørdal	Tydal	11	Stjørdal	Malvik	Oslo
1665 Tydal	13	Selbu	Stjørdal	Malvik	18	Selbu	Røros	Oslo

Kilde: NIBR/SSB

Oslo er imidlertid også en stor mottaker av utflyttere. Mens 1600 personer som er vokst opp i kommunene ellers er blitt boende i Trondheim, har nærmere 400 blitt boende i Oslo. En tredel av kommunene har Oslo som viktigste tilflyttingskommune etter

Trondheim. Oppdal og Røros sender nesten like mange utflyttere til Oslo som til Trondheim. Når vi ser bort fra storbyflyttingene, er flyttemønsteret svært lokaldominert. Det er mye flytting mellom nabokommuner, og med Orkdal som største unntak er det nesten like mye flytting begge veier mellom regionsentrene og deres nabokommuner. Malvik og Melhus, som er de største kommunene i Trondheims omland, får i større grad enn andre kommuner varig tilflytting mer langveis fra i fylket. Malvik tiltrekker seg folk fra kystkommunene, Melhus mer fra innlandet.

2.3 Bomotiver og tilhørighet

I «Bo- og flyttemotivundersøkelsen 2008», som er en landsdekkende undersøkelse om hvorfor folk flytter og hvorfor de blir boende (NIBR-rapport 2012:22), er det en del spørsmål knyttet til sted og miljø. Motiver av denne type er å oppfatte som subjektive begrunnelser for det bostedsvalget man faktisk har tatt. Motivene for å ha blitt boende gjelder personer som ikke har flyttet ut av kommunene i løpet av sjuårsperioden 1999–2006. Flyttemotivene gjelder siste flytting i samme periode for personer i ulike livsfaser av sju års lengde.

Når vi her refererer svarprosenter for BA-regionene i Sør-Trøndelag (materialet er for tynt på kommunenivå), sier det noe om hvor sterkt respondentene i ulike regioner vektlegger ulike momenter. Svarene sier ingenting om omfang og fordeling av ulike goder eller andre faktiske forhold knyttet til tilgjengelighet og avstander. Generelt tyder imidlertid resultatene på at det er en sammenheng mellom grad av tilgjengelighet og grad av subjektiv verdsetting.

For hvert av de fire temaene vi belyser har vi foruten svarprosenter for seks regioner i fylket utenfor Trondheimsregionen satt opp tall for landet som helhet, for små og mellomstore by- og tettstedsregioner i landet samlet (SMB), og for periferiregionene i landet samlet. På den måten gir de tre tabellene et inntrykk av hvordan personer som bor i Sør-Trøndelag verdsetter de ulike godene i forhold til folk som bor eller har flyttet til andre steder i landet utenfor storbystrøk. Det er verdt å nevne at Orkdal regnes i som en periferiregion i nasjonal sammenheng i undersøkelsen, selv om regionen neppe vil bli karakterisert som det internt i fylket. Vi minner også om at de i dette delkapittelet er regional enhet BA-

region, og at det er BA-regionene i fylket som er navngitt i tabellene.

2.3.1 Ulike typer stedstilhørighet

De fire momentene som har å gjøre med stedstilhørighet er ulike. Det responderes naturlig nok minst på spørsmålet om slekt eller familie har eller hatt eiendom i kommunen. Egne erfaringer responderes det sterkere på, og på landsnivå omtrent i samme grad som følelsesmessig tilhørighet. Spørsmålet om tilhørighet kan være knyttet både til region, fylke eller landsdel. Aller sterkest respons er det på spørsmålet om preferanse for type natur (tabell 2.11).

Tabell 2.11 *Fire bo- og flyttemotiver knyttet til stedstilhørighet. Andel som vektlegger disse i ulike regioner. Prosent.*

	Har (hatt) eiendom i slekt eller familie	Egne opplevelser eller erfaringer	Preferanse for denne type natur	Følelsesmessig tilhørighet
Landet	23	63	73	61
SMB-regioner	26	66	75	66
Periferiregioner	40	72	85	71
Hemne	71	86	93	71
Hitra/Frøya	15	77	73	46
Fosen	57	100	100	86
Oppdal/Rennebu	50	62	81	75
Orkdal	56	56	89	89
Røros	80	80	95	80

Kilde: NIBR/SSB

Med «sentralisert svarprofil» mener vi at personer som bor eller flytter til sentrale kommuner responderer sterkere på spørsmålet enn de som bor eller flytter til desentralt beliggende kommuner.

Et interessant funn i undersøkelsen rent generelt er at når vi spør om tilgang til friluftsliv, er svarprofilen svært sentralisert (avsnitt 2.3.3), mens når vi her spør om forholdet til natur, er svarprofilen klart desentralisert. Årsaken er antakelig at tilgang til friluftsliv i større grad oppfattes som mulighet for mosjon og/eller rekreasjon, mens forhold til natur oppfattes som en mer generell egenskap knyttet til omgivelsene.

I små og mellomstore by- og tettstedsregioner responderes det sterkere enn på landsnivå på alle de fire delmotivene. I periferiregionene responderes det enda sterkere på alle fire. Alle tilhørighetsmotivene har altså en desentralisert svarprofil. Hvordan plasserer BA-regionene i Sør-Trøndelag seg i dette bildet?

Med unntak av Hitra/Frøya responderes det enda sterkere enn i periferiregioner generelt på natur, eiendom og tilhørighet i alle BA-regionene. Dette kan tolkes som at tilhørigheten i litt større grad enn andre steder er materielt og tradisjonelt forankret. Respons på natur slår vanligvis enda sterkere ut enn ellers når responsen på de øvrige spørsmålene er høy, og slik er det også her, med unntak for Hitra/Frøya. Øysamfunnene har imidlertid sin høyeste respons på opplevelse eller erfaringer. Også Hemne og Fosen vektlegger dette i større grad enn eiendom og følelsesmessig tilhørighet. Kan dette ha noe med kystkulturen å gjøre? Hitra/Frøya responderer svakere enn på landsnivå på de øvrige spørsmålene. Dette kan ha å gjøre med at tilflyttingen er målrettet inn mot arbeid eller næring. Det skyldes ikke de mange innvandrerne, de er i liten grad med i undersøkelsen.

En liten kuriositet: Hvis det på et sted er veldig enkelt å få tilgang til et gode, kan dette godet bli oppfattet «som gitt». Da hender det at respondentene ikke nevner dette som motiv eller begrunnelse for å flytte eller bo. Når Oppdal med alle sine vinteridrettsstilbud scorer lavt på opplevelser eller erfaringer, kan årsaken være at slike opplevelsestilbud av mange der blir tatt for gitt.

2.3.2 Vektlegging av avstander og kommunikasjoner

Kort avstand til venner og familie vektlegges generelt sterkere enn avstand til arbeid. Antakelig skyldes det at arbeidsplassene generelt ligger litt nærmere bostedene enn avstanden til venner og familie. Avstander vektlegges generelt litt sterkere enn kollektivtilbud og nærheten til større by. Denne forskjellen øker jo lenger ut fra storbyområdene man kommer. Alle motiver knyttet til avstand og kommunikasjon vektlegges svakere utenfor enn i storbyområdene. Dette er i større grad et utslag av realitetsorientering knyttet til eget valg enn uttrykk for at behovene, for eksempel for veiutbygging, er mindre. Når folk på Fosen vektlegger kollektivtilbud like sterkt som på landsnivå, kan det bunne i at det der likevel tenkes noe på konkrete mangler.

Tabell 2.12 *Fire bo- og flyttemotiver knyttet til avstander og kommunikasjoner. Andel som vektlegger at disse er viktig i ulike regioner. Prosent*

	Kort arbeidsreise	Kort avstand til venner/familie	Gode kollektivtilbud	Nærhet til en større by
Landet	36	44	29	25
SMB-regioner	34	43	22	23
Periferiregioner	25	31	8	11
Hemne	14	13	0	12
Hitra/Frøya	8	15	7	6
Fosen	0	14	29	0
Oppdal/Rennebu	0	0	0	0
Orkdal	22	33	20	18
Røros	30	30	10	10

Kilde: NIBR/SSB

I Oppdal-regionen er det ingen som har respondert på noen av disse spørsmålene. Mest sannsynlig er det uttrykk for at situasjonen enten er grei eller blir tatt for gitt. På Orkdal og Røros vektlegges avstander litt sterkere enn i de andre regionene. Dette reflekterer sannsynligvis at disse to regionene har litt større sentre. En sentralt bosatt befolkning vektlegger som sagt korte avstander sterkere enn folk i regioner der avstandene er så lange at de fleste må avfinne seg med dem. I motsetning til tilhørighetsfaktorene vektlegges disse forholdene alt i alt litt svakere enn i periferiregioner generelt. Det kan tolkes som uttrykk for en viss sindighet eller realisme. Unntaket er det vi ovenfor tolker som et mulig veiargument på Fosen, kanskje på grunn av at avstanden fra Orkdal til Trondheim ikke er så lang: Lysene fra Trondheim kan skimres.

2.3.3 Vektlegging av tilgjengelighet til tjenester

Som for spørsmålene om avstander og kommunikasjoner vektlegges også disse faktorene sterkere i sentrale enn usentrale strøk. Utenfor storbyområdene er det imidlertid ikke så store avvik fra landsgjennomsnittet med hensyn til betydning av tilgang til offentlige tjenester og til muligheter for friluftsliv. Det er folk i storbyene (og ikke i storbyomlandet) som responderer spesielt sterkt på disse to godene. Folk med høy utdanning bidrar mye til dette.

Tabell 2.13 *Fire bo- og flyttemotiver knyttet til tilgjengelighet. Andel som vektlegger disse i ulike regioner. Prosent.*

	Variert og godt tilbud av butikker	Offentlige tjenester	Kulturtilbud, kafeer, opplevelser	Mulighet for friluftsliv
Landet	34	38	30	47
SMB-regioner	31	36	26	45
Periferiregioner	25	35	20	44
Hemne	14	14	0	14
Hitra/Frøya	31	38	31	100
Fosen	14	14	14	14
Oppdal/Rennebu	12	12	12	12
Orkdal	55	44	22	45
Røros	20	30	28	31

Kilde: NIBR/SSB

På Hitra/Frøya vektlegges alle tilgjengelighetsfaktorene sterkt, og sterkere enn i periferien generelt. Tilgangen til varer og tjenester vektlegges også sterkt i Orkdal-regionen, her spiller nærheten til Trondheim inn. Selv om Orkdal ikke er en periferiregion, responderes det ikke sterkere for mulighet til kultur- og friluftsliv der enn i landets perifere regioner i gjennomsnitt. Orkdal-regionen med sin spesielle beliggenhet har storbyenes preferanser for nødvendighetsgoder og distriktenes preferanser for det som mer gjelder interessesfæren.

For øvrig responderes det svakere enn i periferiregioner flest i de øvrige regionene i Sør-Trøndelag, når vi ser bort fra at befolkningen i Røros-regionen har en hang til kultur, kafeer og den type opplevelser, omtrent som på landsnivå: Røros kommune utgjør med sin senterstruktur en svært stor andel av regionen.

2.3.4 Vektlegging av sosialt nærmiljø

Betydningen av sosialt nærmiljø er litt sterkere utenfor enn i storbyområdene. Klarest distriktsprofil ser vi med hensyn til betydningen av godt naboskap og trygghet i hverdagen. Disse to momentene henger delvis sammen, og som vi i slike tilfelle også ellers har sett i undersøkelsen, responderes det litt sterkere på spørsmål om de mer generelle egenskapene ved omgivelsene. Spørsmålet om innblanding og sosial kontroll opptrer nesten like hyppig i som utenfor storbystrøk (det er by- og bygdedyr alle

steder). Det er litt større forskjeller med hensyn til om det betraktes som viktig å bli godtatt eller tolerert. Dette spørsmålet er knyttet til toleranse overfor annerledeshet litt generelt.

Orkdal skiller seg ut som den regionen hvor sosialt nærmiljø vektlegges sterkest. Deretter følger Hemne. Der og til dels også på Hitra/Frøya er det uvanlig mange som peker på dette med sosial kontroll. I alle disse tre regionene vektlegges sosialt nærmiljø sterkere enn i periferiregioner flest. Nabo- og vennekontakten på Hitra/Frøya er som i regionale sentre flest.

Tabell 2.14 *Fire bo- og flyttemotiver knyttet til sosialt nærmiljø. Andel som vektlegger disse i ulike regioner. Prosent.*

	Lite innblanding og sosial kontroll	God kontakt med naboer venner	Lett å bli godtatt og tolerert	Trygghet, lite trafikk & kriminalitet
Landet	29	58	57	65
SMB-regioner	31	62	60	68
Periferiregioner	31	66	61	70
Hemne	43	72	70	86
Hitra/Frøya	38	62	69	77
Fosen	14	43	57	59
Oppdal/Rennebu	25	52	48	62
Orkdal	33	89	77	91
Røros	30	50	40	70

Kilde: NIBR/SSB

De andre tre regionene vektlegger sosialt nærmiljø litt svakere enn det som er vanlig, men med ulik vekt på de ulike spørsmålene. I Oppdal-regionen er responsen svakere enn på landsnivå for alle spørsmål, nærmest landsnivået ligger vektlegging av sosial trygghet. På Fosen vektlegges derimot behovet for toleranse relativt sett sterkere enn det øvrige, og responsen er som på landsnivå. I Røros-regionen vektlegges både trygghet og lite sosial kontroll som i periferiregioner flest, mens nabokontakt og toleranse i mindre grad nevnes. Nok en gang minner vi om at grunnen til at forhold ikke nevnes, kan være at situasjonen er uproblematisk: Det som er greit kan bli tatt for gitt eller være underforstått.

2.3.5 Vektlegging av fysisk nærmiljø

De fysiske egenskapene ved nærmiljøet er de stedsfaktorene som geografisk vektlegges jevnest. Det er litt sterkere vekt på klima utenfor storbyområdene, og litt sterkere vekt på fravær av støy og forurensning i periferien. Både i små og mellomstore byregioner og i storbyomlandet er alle profilene tilnærmet som på landsnivå.

Som for det sosiale nærmiljøet responderer folk i Hemne-regionen og på Hitra/Frøya generelt sterkere på fysiske forhold enn i de andre regionene. Det er kun i disse to regionene det legges sterkere vekt på noen tilhørighetsfaktorer enn i landsbefolkningen i gjennomsnitt. Det går et klart skille mellom disse to regionene og de andre. Orkdal, som er den av regionene som responderer aller sterkest på det sosiale miljøet, responderer langt svakere på disse fysiske faktorene.

Tabell 2.15 *Fire bo- og flyttemotiver knyttet til fysisk nærmiljø. Andel som vektlegger disse i ulike regioner. Prosent.*

	Barnevennlig	Bra med lys, sol, utsikt	Lite støy/forurensning	Godt klima
Landet	46	51	44	41
SMB-regioner	46	51	45	44
Periferiregioner	49	53	51	45
Hemne	56	58	54	14
Hitra/Frøya	54	62	47	45
Fosen	14	31	29	27
Oppdal/Rennebu	25	27	23	12
Orkdal	11	44	22	33
Røros	20	20	30	30

Kilde: NIBR/SSB

På dette punktet er responsen i Oppdal-regionen til dels sterkere enn i Røros-regionen, og med hensyn til barnevennlighet, også i forhold til på Fosen. Det fysiske nærmiljøet er den eneste hovedgruppen av stedsfaktorer som Oppdal ikke har svakest respons. Klimaet tar de imidlertid for gitt.

2.3.6 Kort oppsummering

Det går en linje fra Orkdal til Oppdal med hensyn til å begrunne flytting og bostedsvalg med forhold knyttet til sted og miljø. Grovt

sett kan vi oppsummere den høye responsen i Orkdal-regionen med at de i større grad enn de andre bruker en del av de samme begrunnelsene som i storbyområdene, mens Oppdal-regionens lave respons kan skyldes at den på mange måter er selvforsynt, og at folk ikke tenker så mye over det som de er fornøyd med.

Rekkefølgen i respons er når vi ser alle faktorer under ett: Orkdal, Hitra/Frøya, Hemne, Røros, Fosen, Oppdal. **Orkdal** responderer sterkest i sum grunnet tyngden av sentraliserende bomotiver.

Hitra/Frøya scorer lavt på forhold knyttet til tilhørighet og kommunikasjoner, det vil si faktorene plassert på hver av endene langs sentralitetsaksen. Det veies imidlertid opp for dette ved relativt høy respons på nærmiljøfaktorer og ikke minst på vektlegging av tilgjengelighet til varer og tjenester. **Hemne** har sin sterkeste respons på tilhørighet og nærmiljøfaktorer, altså de mest typiske distriktsmotivene. Her overgår Hemne-regionen responsen hos Hitra/Frøya, men svært lav respons på de sentraliserende motivene, kommunikasjoner og tilgjengelighet, trekker ned. **Røros** har en jevnere responsprofil enn de andre regionene, med begrunnelser knyttet til avstand som sitt viktigste bidrag. Selv om **Fosen** sammen med Hemne responderer sterkest på følelsesmessig tilhørighet, og selv om kommunikasjoner løftes fram som viktig, responderer de så svakt på tilgjengelighet og på flere av nærmiljøfaktorene at de blir liggende et godt stykke etter midtsjiktet totalt. Til slutt har vi **Oppdal/Rennebu**, som responderer svakest på nesten alt, unntatt noen av forholdene ved nærmiljøet.

En kommentar til det siste: Når vi ser oppdalingenes respons på mulighet til friluftsliv, opplevelser og fysiske trekk i nærmiljøet i sammenheng, ser det ut som de legger mer vekt på det de ser enn det de gjør. Det kan tolkes som en form for nøkternhet, man sier ikke mer enn det som er sikkert. Det kan være en slik type nøkternhet folk i storbyregionene mangler litt av, når de definerer tilgang til alle typer goder som sine viktigste stedsmotiver.

2.4 Endring i pendling

Det har vært gjennomført flere store infrastrukturtiltak i Sør-Trøndelag, og disse kan ha påvirket pendlingsmønstrene innad i fylket. Tabeller over alle pendlingsstrømmene mellom kommuner i Sør-Trøndelag for årene 2002, 2007 og 2012 er lagt til vedlegg. I

tabellen under har vi oppsummert innpendlingsstrømmene til kommunene, og endringer fra 2002 til 2012.

De to første kolonnene viser prosent av sysselsatte i hhv 2002 og 2012 som er bosatt i andre kommuner i Sør-Trøndelag. Dette kan sies å representere et mål på regionale pendlingstall. Sysselsatte som langpendler fra andre fylker/utland ikke er inkludert i tallene.

Utenom noen kommuner i Trondheimsregionen samt Snillfjord, som har hatt en relativt høy økning i andelen som pendler inn, er økningen i innpendlingsandel i kommunene moderat.

Dette er imidlertid bare en del av bildet, ettersom sysselsettingen i kommunene også har endret seg i perioden. Endring i antall pendlere er minst like interessant som andelen av de sysselsatte som pendler. Nest siste kolonne i tabellen viser endring i antall sysselsatte fra 2002 til 2012, og siste kolonne viser endring i antall som pendler.

Antall innpendlere har økt for alle kommuner utenom Holtålen, Osen og Rissa. Når vi ser bort fra Trondheimsregionen, trer både Hitra/Frøya, Orkdalsregionen og Hemnere regionen fram som regioner med solid vekst i antall pendlere.

Noen av disse endringene faller godt sammen med infrastrukturtiltak. I nærområdet rundt Trondheim – som har opplevd relativ stor økning i innpendlingen – har det vært flere utbedringer av kommunikasjonen. Trondheimsapakken, Nordre Avlastningsveg og E6 forbi Melhus kom alle tre i den aktuelle perioden tabell 2.16 dekker. Infrastrukturtiltakene rundt Trondheim har sammenfalt med en generell økning i pendling til Trondheim, men har ikke medført noen stor kvalitativ endring i regionenes forhold til hverandre – det er de samme kommunene som utgjør BA-regionen Trondheim nå som for 11 år siden (Juvkam 2002 og Gundersen og Juvkam 2013).

Tabell 2.16 *Innpendling fra andre kommuner i Sør-Trøndelag*. 2002-2012.*

	Prosent av sysselsatte fra andre kommuner i Sør-T.			Antall sysselsatte		Prosent	Prosent
	2002	2012	Endr. 02-12	2002	2012	Endr. 02-12	Endring i pendling
1601 Tr.heim	18	17	0	82091	101567	24	24
1612 Hemne	6	11	5	1693	1894	12	17
1613 Snillfjord	12	22	10	383	387	1	11
1617 Hitra	12	14	1	1745	2218	27	28
1620 Frøya	16	12	-4	1965	2197	12	8
1621 Ørland	19	21	2	2422	2405	-1	1
1622 Agdenes	11	17	6	616	681	11	17
1624 Rissa	18	16	-3	2852	2885	1	-2
1627 Bjugn	15	19	4	1574	1740	11	14
1630 Åfjord	11	14	3	1469	1518	3	7
1632 Roan	9	14	5	395	434	10	15
1633 Osen	7	6	-1	387	364	-6	-7
1634 Oppdal	7	6	-1	3051	3129	3	2
1635 Rennebu	15	18	3	1106	1137	3	6
1636 Meldal	13	19	7	1337	1393	4	11
1638 Orkdal	21	27	6	4845	5550	15	20
1640 Røros	17	20	4	3058	3185	4	8
1644 Holtålen	9	14	5	771	657	-15	-9
1648 M.Gauldal	19	20	1	2637	2934	11	13
1653 Melhus	25	33	8	3851	4605	20	27
1657 Skaun	19	22	3	1186	1392	17	20
1662 Klæbu	28	37	9	1171	1208	3	12
1663 Malvik	31	42	12	2358	3063	30	42
1664 Selbu	9	14	5	1521	1630	7	12
1665 Tydal	7	10	4	376	374	-1	3

* Inkludert kommunene som inngår i samme BA-regioner som Trondheim (Stjørdal og Leksvik) og Røros (Os, Hedm).

Kilde: NIBR/SSB

Fastlandsforbindelsen for Hitra (1994) og Frøya (2000) kom i forkant av perioden, og det er usikkert om effekten kan spores etter 2002. Men Frøya/Hitra er en av regionene med størst relativ vekst i innpendling utenom Trondheimsregionen.

Imidlertid er det vanskelig å måle effekten av infrastrukturtiltak, både når det gjelder regionforstørring² generelt og pendling

² Med regionforstørring menes økingen i antall personer som har tilgang til arbeidsplasser og tjenester med samme reisetid (Engebretsen og Gjerdåker 2012).

spesielt. For det første er det svært begrenset potensiale for regionforstørring ved oppgradering av veinettet. Med full oppgradering av veinettet øker antall arbeidsplasser gjennomsnittlig bare med 6 prosent innenfor en avstand på 45 minutter med bil. Sør-Trøndelag har i tillegg bare tre fylker bak seg på lista over potensialet ved henholdsvis oppgradering eller bygging av nytt veinett (Engebretsen og Gjerdåker 2012).

For det andre er infrastrukturtiltak ikke entydig positivt for en region. Bedres veiene inn til en kommune som har et svakt næringsliv og tjenestetilbud *kan* resultatet være at det er *utpendlingen* (og eventuelt *utflyttingen*) som øker – ikke den interne veksten. Det er altså vanskelig å se for seg at infrastrukturbygging i seg selv er driver for regional utvikling. Det er først når infrastrukturtiltak kommer som svar på behov fra annen virksomhet de positive effektene oppnås.

3 Næringsliv

3.1 Innledning

Ulike næringer har ulike preferanser for lokalisering. Og avhengig av om regionen er sentral eller perifer, urban eller rural, kystnær eller høyfjell, grise- eller tettbebygget vil den ha ulike forutsetninger for å huse ulike former for næringsvirksomhet. I tillegg spiller også faktorer som råstofftilgang og regionens historikk med hensyn til hvilke næringer den har huset. Det siste er ikke minst viktig med tanke på hva slags kompetanse som finnes i regionen – både formell og uformell. Regionene vil derfor ha ulike forutsetninger for videre utvikling.

I denne sammenhengen er det interessant å se på de enkelte kommunene og BA-regionene for å se forskjeller og ulikheter som er relevant for regionens videre utviklingsmuligheter. Er det enkelte regioner som skiller seg ut og fremstår som robuste og framtidsrettet når det gjelder næringslivet i regionen?

Næringsstrukturene i en region er vanligvis ganske stabile. Selv etter «sjokk» som nedleggelse av hjørnesteinsbedrifter viser det seg ofte at mye av virksomheten videreføres gjennom at ansatte går til tilsvarende bedrifter (som dermed ekspanderer) eller starter opp nye bedrifter innenfor samme segment. Imidlertid er det noen utviklingstrekk vi har sett de siste årene (Gundersen 2009):

- Bedriftene blir mindre. Både ved at enkelt næringer med små bedrifter vokser (typisk innen tjenesteyting) og eventuelt via *outsourcing* (som er når bedrifter velger å kjøpe tjenester de før hadde internt). Bedriftene blir dermed i prinsippet mer mobile.
- En økning blant bedrifter knyttet til enkeltpersoner («frie yrker», konsulenttjenester og lignende). Ved en del

- bedriftsflyttinger vil det derfor være bedriften som følger personen, og ikke personen som følger bedriften.
- Kunnskap og kompetanse utgjør en stadig større andel av produkter og tjenester, der kunnskapsoverføringen er en del av det produktet kundene kjøper. Nærhet til kunde viktig.
 - Med økt kunnskapskomponent i produktene vil tilgang på kompetent arbeidskraft bli stadig viktigere.
 - Tilgang til spesialiserte tjenester (for eksempel FoU, IT-tjenester, spesialiserte konsulenttenester og så videre.) er stadig viktigere.
 - Transportkostnader utgjør derimot en stadig mindre andel av prisen på ferdigproduktene. Lokalisering etter hvor man minimaliserer transportkostnadene er dermed mindre viktig.
 - Produksjonstiden og transporttiden er blitt viktigere, spesielt for underleverandører som skal tilfredsstille større kunder med hensyn til leveringstid.
 - Nærhet til annen relatert virksomhet framheves som viktig for videre næringsutvikling. Dette er ikke bare fordi man da vil ha tilgang til relevant arbeidskraft, mulige underleverandører, kunder og tjenester, men også fordi en opphopning av virksomheter med en del fellestrekk kan skape et miljø som understøtter læring, skaper nettverk og tillit mellom aktører og som både reduserer transaksjonskostnader og øker innovasjonsevnen i regionen.

Disse faktorene for endrede rammevilkår berører ikke alle bedrifter. Og for de bedriftene som faktisk berøres vil de heller ikke slå likt ut. For noen typer virksomheter vil for eksempel «kompetent arbeidskraft» bety høyt utdannede personer innen klart definerte fagfelt. Bedriften vil nødvendigvis trekkes mot større befolkningsskonsentrasjoner, gjerne med utdanningsinstitusjoner innen det aktuelle fagfeltet. For andre bedrifter kan «kompetent arbeidskraft» bety stabil tilgang til personer med ferdigheter som krever praktisk erfaring.

Næringsstrukturen i en region er ikke noe som endrer seg over natten. Det er heller ikke slik at nevnte punkter over gir en sterk utvikling i én bestemt retning. Snarere er hovedpoenget at næringsstrukturen i en region er en tung materie å endre i særlig

grad – men at det hele tiden er bevegelser i materien som kan påvirkes gjennom politikk. Og at langsiktighet er nødvendig for å se effekter.

Et annet poeng er at med mindre bedrifter og bedrifter som knyttes til personer («frie yrker»), vil *bostedspreferanser* bli viktige lokaliseringsbetingelser for bedrifter – og ikke bare lokaliseringspreferanser knyttet til selve næringsdriften. Det vil si at tjenesteyting rettet mot privatsfæren (alt fra barnehager via kulturtilbud og til helsetjenester) vil ha et element av næringspolitikk i seg.

Bak enhver næringspolitikk ligger det et ønske om verdiskapning og sysselsetting. Og det er i praksis sysselsettingen som er viktigst for å skape regionale tyngdepunkter (verdiskapningen kan i prinsippet tas ut hvor som helst – for eksempel via et hovedkontor som ligger utenfor regionen).

Ser vi på sysselsettingsutviklingen i privat sektor i tabell 3.1 ser vi at det generelt var en liten nedgang i 2011. Bortsett fra det har det vært en jevn positiv utvikling i sysselsettingen i hele perioden for de aller fleste kommunene. Aller størst relativ vekst har Hitra, Rissa, Midtre Gauldal og Malvik hatt, med mer enn 25 prosent vekst. Malvik sin vekst er ikke så overraskende, siden det er et generelt trekk at det er storbyers omland som har hatt størst vekst de senere år. Det er også tegn som tyder på at Midtre Gauldal etter hvert blir mer integrert i Trondheims omland gjennom forbedrede kommunikasjonsmidler og økt pendling. Kommunen inngår da også i BA-regionen «Trondheim». Noe mer overraskende (men positivt) er det at en del andre og mindre sentrale kommuner oppviser en god vekst.

I den andre enden av skalaen finner vi tradisjonelle utkantkommuner, slik som Holtålen, Rennebu og Osen. Men vi finner også Skaun som inngår i Trondheims omland. Alle med en relativ nedgang på mer enn 6 prosent i sysselsettingen.

Tabell 3.1 *Sysselsatte i privat sektor i kommunene i Sør-Trøndelag, 2006-2013.*

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1601 Trondheim	60169	62075	65372	67938	70570	68920	70353	73875
1612 Hemne	1234	1166	1160	1231	1207	1187	1335	1373
1613 Snillfjord	239	243	229	242	246	238	246	254
1617 Hitra	1183	1300	1395	1498	1518	1453	1597	1615
1620 Frøya	1444	1262	1357	1469	1489	1526	1583	1617
1621 Ørland	1389	1357	1339	1399	1395	1312	1307	1382
1622 Agdenes	410	423	429	436	400	407	409	437
1624 Rissa	1578	1673	1805	1927	2000	2005	1922	2105
1627 Bjugn	766	769	782	801	844	728	796	752
1630 Åfjord	877	914	893	930	932	935	985	1037
1632 Roan	245	233	239	222	229	256	257	289
1633 Osen	215	209	209	221	223	191	177	179
1634 Oppdal	2218	2173	2205	2357	2421	2347	2223	2247
1635 Rennebu	849	894	887	959	829	780	756	775
1636 Meldal	737	718	784	797	774	711	732	718
1638 Orkdal	3094	3326	3582	3685	3803	3578	3420	3745
1640 Røros	1964	2119	2146	2315	2159	2106	2131	2188
1644 Holtålen	401	406	414	417	395	387	317	334
1648 Midtre Gauldal	1628	1659	1727	1612	1632	1656	1870	2101
1653 Melhus	2523	2605	2634	2687	2709	2658	2631	2818
1657 Skaun	669	607	610	634	612	645	614	624
1662 Klæbu	526	561	587	604	617	588	574	624
1663 Malvik	1452	1482	1501	1556	1529	1497	1985	2136
1664 Selbu	1048	1108	1150	1185	1183	1094	1034	1095
1665 Tydal	221	208	221	226	220	235	234	227

Kilde: NIBR/SSB

3.2 Næringsstruktur

3.2.1 Næringsfordelinger

Ofte er det næringsstrukturen (det vil si hvor stor andel av sysselsettingen som befinner seg innen enkelte næringer) som brukes for å beskrive en region, ut fra en idé om hvilke typer

næringer som er gunstig for en regions videre utvikling. Hvor stor andel av sysselsettingen innen ulike deler av primærnæringene, industrien, forretningsmessig og privat tjenesteyting benyttes i en beskrivelse av regionen. Dette er selvfølgelig ikke nok til å analysere en regions utviklingspotensial, men hører med som et bakteppe for videre beskrivelser.

Ressursbaserte næringer, slik som landbruk, skogbruk, akvakultur, fiskerier og utvinning av mineraler er selvfølgelig oftest lokalisert i tilknytning til ressursene. I tillegg er dette næringer som krever store arealer, noe som i liten grad er forenelig med arealknapphet i sentrale strøk.

Tjenesteytende bedrifter, derimot, vil i liten grad trenge store arealer, men være avhengig av å være tett på store befolkningsgrupper (som er markedet), og for å rekruttere arbeidskraft (arbeidsintensivt). For disse vil det være naturlig å trekke inn til eller etablere seg i de største befolkningskonsentrasjonene. Spesielt vil bedrifter som tilbyr spesielle kompetansetunge tjenester være avhengig av en beliggenhet som sikrer tilgang på kompetent arbeidskraft, samtidig som høyt spesialiserte tjenester krever store befolkningskonsentrasjoner for å ha stort nok marked.

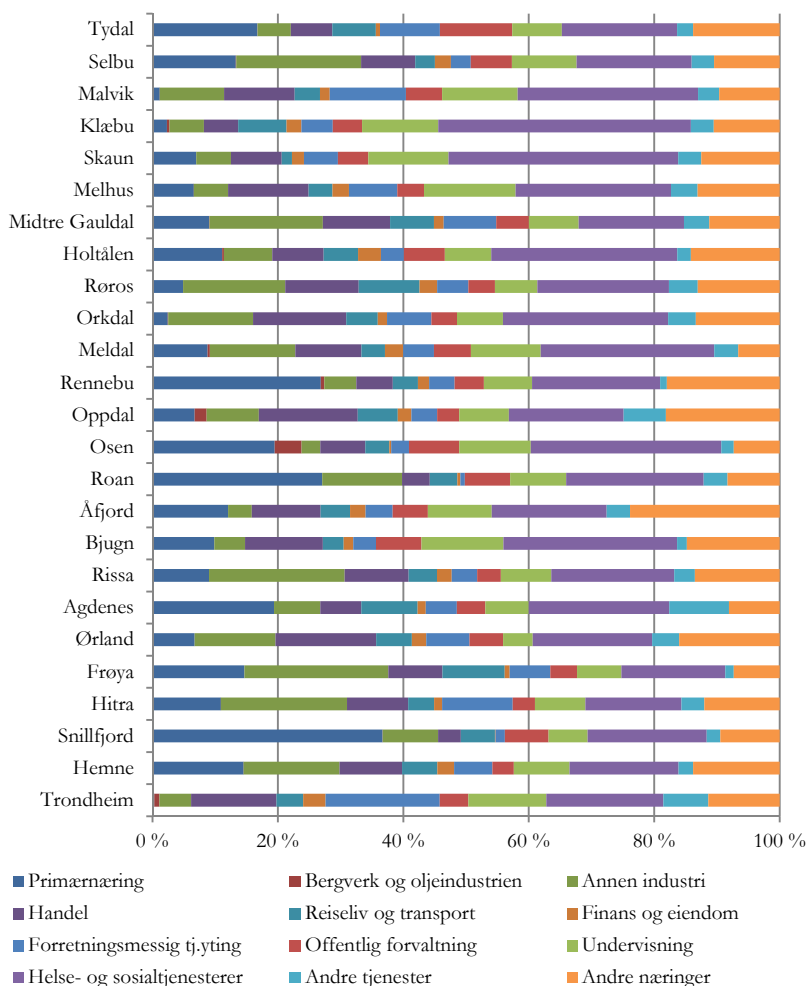
Industrien er i en mellomsituasjon. Her trengs det både tilgang på kompetent arbeidskraft, kontakt med underleverandører og kunder og tilgang på markeder, eventuelt gode logistikksystemer. Samtidig kan virksomhetene også være arealkrevende, både når det gjelder selve produksjonen og behovet for logistikken rundt virksomheten. Vanlig lokaliseringsteori skulle da tilsi at vi finner industri på de fleste steder, men i mindre grad i de helt perifere og de helt sentrale strøkene.

I figur 3.1 er sysselsettingen fordelt etter 12 næringskategorier³. Den kategorien som varierer mest er naturlig nok primærnæringen. Dette er næringer som er sterkt knyttet til naturressurser, enten

³ Vi bruker her prosentfordelinger for å kunne sammenligne kommuner av forskjellig størrelse. Det er ikke bare fordi Trondheim er så stor, men også på grunn av store forskjeller blant de andre kommunene. Søylen til Melhus ville for eksempel vært over 15 ganger så lang som søylene til Snillfjord, Roan og Tydal hvis vi hadde benyttet absolutte tall. Alle absolutte tall finnes imidlertid i vedlegg.

hav, skog eller landbruksarealer, og vil naturlig nok i liten grad finnes i de mest urbane strøkene.

Figur 3.1 *Andelen sysselsatte i næringskategorier etter kommunene i Sør-Trøndelag, 2013. Prosent.*

En annen kategori som er knyttet til urbanitet og befolkningskonsentrasjoner er forretningsmessig tjenesteyting. Her ser vi at dette finnes det relativt mest av i Trondheim. Imidlertid er ikke forskjellene så store vi kanskje ville trodd – dette er næringer som det finnes en del av selv i de minste og mest perifere kommunene.

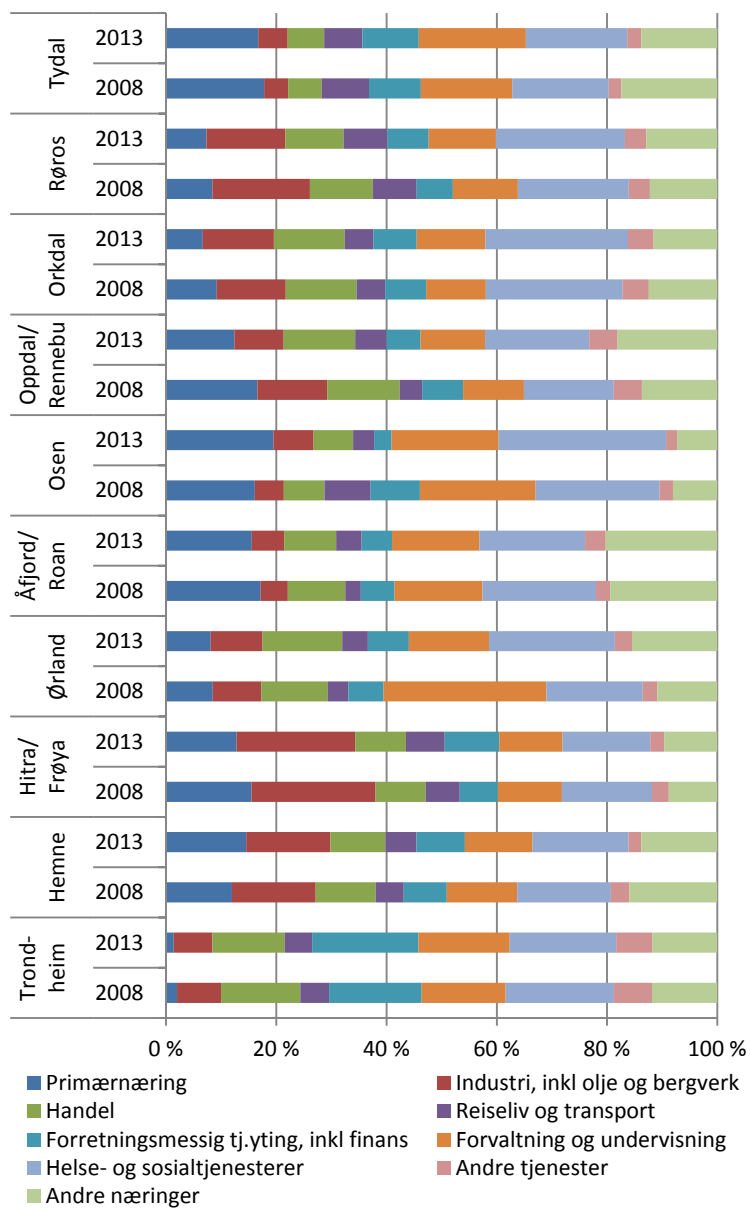
En kategori som «forkludrer» bildet litt er *Andre næringer*. Her utgjør bygg- og anleggsvirksomhet en stor del. Imidlertid vet vi at byggeforetak flytter bedrifter ved store prosjekter som går over lang tid, slik at det av og til er problematisk å plassere denne kategorien permanent i én kommune. Imidlertid er ikke bygg- og anleggssektoren helt «footloose». Åfjord har en sterk stilling innen sektoren, noe som vises ved at det er den kommunen med størst andel innen «andre næringer».

Figur 3.1 er vanskelig å lese, både på grunn av mange kommuner og mange kategorier. I praksis fungerer det jo også slik at et arbeidsmarked ikke begrenser seg nødvendigvis til én kommune. I figur 3.2 har vi derfor laget en tilsvarende oversikt med noe færre kategorier for BA-regioner. I tillegg har vi tatt med tilsvarende fordeling for 2008.

Mye av det samme bildet trer fram som i figur 3.1. Men det er verdt å merke seg at Osen skiller seg ut. Både ved å ha høyest andel sysselsatte innen primærnærings (og andelen har steget litt de siste fem årene), og å ha omtrent halvparten av sysselsettingen i offentlig sektor. Samtidig ser vi at det er en svært liten endring mellom 2008 og 2013, noe som bare understreker at næringsstrukturen i en region endrer seg vanligvis svært sakte. Den mest markante endringen finner vi på Ørlandet, der det har skjedd en nedbemanning på flere hundre arbeidsplasser knyttet til flybasen (som kategoriseres som offentlig forvaltning).

Det ligger i utgangspunktet ingen normativ vurdering i disse næringsfordelingene. Det er ikke slik at noen næringer per definisjon er bedre for videre utvikling enn andre. For å vurdere næringsstrukturens betydning for videre utvikling må vi altså knytte noen kjennetegn til enkelt næringer vi vurderer som viktig for regionenes videre utvikling som regionale tyngdepunkt.

Figur 3.2 *Andelen sysselsatte i næringskategorier etter BA-regionene i Sør-Trøndelag, 2008 og 2013. Prosent.*

3.2.2 Spesialisering

En enkel vurdering av potensialet for en region som regionalt tyngdepunkt ut fra næringsstruktur kan gjøres ved å anta at enkelte næringer innehar egenskaper som går utover selve sysselsettingseffekten:

Forretningsmessig tjenesteyting er per definisjon tjenester som annet næringsliv trenger. Det er altså viktig for prestasjonene til annet næringsliv at slike tjenester (alt fra regnskapstjenester og IT-tjenester til transporttjenester og juridiske tjenester) finnes i nærheten.

Noen næringer genererer mer avledet virksomhet enn andre, gjennom etterspørsel av innsatsfaktorer. Særlig enkelte *industrinæringer* (og en del *primærnæringer*) har en stor positiv ringvirkning på sysselsettingen i andre næringer.

Turisme sysselsetter en ganske liten prosent av alle sysselsatte. Men dette er den eneste næringen som faktisk har markedsføring av et sted/region som en del av sin kjernevirksomhet.

Kompetansenæringer anses å være viktig. Både fordi kompetanse generelt er en stadig større del av produktet eller tjenestene i de fleste næringer. Men også fordi kompetansenæringer ansetter mennesker med en formell og generell kompetanse som vanligvis kan benyttes i flere næringer. En ingeniør er ikke nødvendigvis mer spesialisert enn at hun kan benyttes i en lang rekke næringer. Samtidig er det en antakelse om at sysselsatte med høy kompetanse i praksis vil bidra i større grad til videreutvikling av et næringsliv i forhold til sysselsatte uten denne kompetansen.

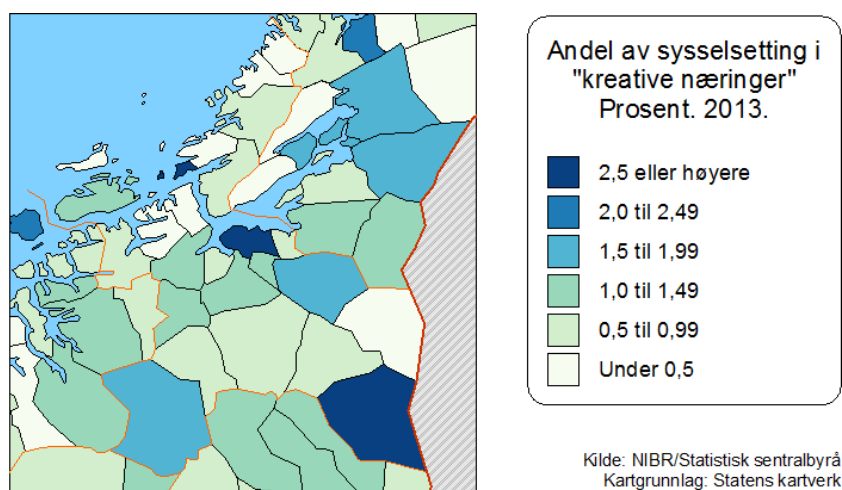
Vurderingen av en regions potensiale for å utvikle seg til et regionalt tyngdepunkt vil dermed bli hvorvidt regionen har en opphopning av slike næringer og hvilke muligheter den har til å utvikle/tiltrekke seg mer av slike næringer.

Kompetansenæringer behandles senere i rapporten, mens de tre andre kategoriene kan leses ut av figurene i forrige delkapittel. Siden det ligger en del antakelser om næringenes egenskaper er det nok slik at vektlegging av disse næringene varierer over tid. Med litt varierende vektlegging har både turisme, kulturnæringer og IT-næringer hatt sin plass i nesten enhver kommuneplan og fylkesplan

de siste 20 årene. Ikke alltid basert på regionens naturlige fortrinn. Et aktuelt eksempel på tilsvarende vurdering er den vektleggingen som i dag gjøres på *kreative næringer* (Florida 2012), der disse næringene representerer en regions kapasitet til å skape og fange opp nye ideer og omsette disse til nye næringsvirksomhet. Kreative næringer vil altså finnes som underkategorier i ulike sektorer; arkitekter, fotografer, kunstnere, produksjon av ulike «kreative» produkter (alt fra smykker til film) og så videre.

En slik vurdering kan lett være gjenstand for problematisering. Og forutsetter langt på vei at man godtar en god del premisser som ligger til grunn for en slik kategorisering. Så vår vurdering er at slike kategoriseringer nok hører hjemme i en litt annen type prosjekt – rett og slett fordi en da bør gå inn på den underliggende diskusjonen. Men som en illustrasjon har vi tatt med en figur som viser kreative næringer i kommunene i Sør-Trøndelag, der Ørland, Trondheim og Røros er i den øverste kategorien

Figur 3.3 *Andelen sysselsatte i kreative næringer i kommuner i Sør-Trøndelag. 2013. Prosent.*

En litt mer sofistikert vurdering av næringsspesialisering tar utgangspunkt i større næringsmiljøer. Poenget er ikke nødvendigvis *hva* en driver med, men at det finnes noe som regionen er spesielt god på. Ved at relaterte virksomheter har hopet seg opp geografisk vil det også utvikle seg et arbeidsmarked

med spesielt relevant kompetanse, kunnskap som kan flyte mellom bedrifter og felles infrastruktur og hjelpeinstitusjoner⁴. Dette er også gunstig når vi ser på hele fylket under ett ut fra perspektivet med polysentrisk byutvikling. Hver by/tettsted/region skal ikke drive med akkurat det samme som alle andre tettsteder. Da blir det ren konkurranse mellom regionene der noen vil være tapere. Satses det heller på spesialisering og komplementaritet vil hver region satse på det de allerede er gode på – og som de i utgangspunktet vil ha større mulighet til å lykkes med. Når naboregionen satser på noe kvalitativt annet vil det dermed ikke være et konkurranseforhold, men tvert i mot enklere med samarbeid og arbeidsdeling mellom regionene.

Skal vi måle en slik spesialisering benytter vi ofte lokaliseringskoeffisient (LK). Hvis en region har lik andel sysselsatte i en næring som hele landet er LK lik 1. Hvis regionen har relativt 50 prosent flere sysselsatte i den aktuelle næringen er LK 1,5 for den næringen. Har den bare halvparten så mange sysselsatte innen den aktuelle næringen er LK 0,5. Vi snakker gjerne om spesialisering når LK er over 2,0–2,5 (regionen har to til to og en halv ganger så mange sysselsatte i næringen som landsgjennomsnittet)⁵.

I tabell 3.2 har vi vist LK for et lite utvalg næringer for kommuner i Sør-Trøndelag. Det som umiddelbart vises er jo mye av det vi «visste fra før av», det vil si at jordbruk er overrepresentert i for eksempel Snillfjord, Rennebu, Agdenes og Holtålen. Og at blant andre Roan, Osen og Agdenes kan kalles spesialiserte innen fiskeri/akvakultur. Men tabellen viser et par-tre andre interessante trekk.

⁴ Den teoretiske bakgrunnen kommer fra mange kanter, men vektlegger at samlokalisering av ganske like virksomheter ofte har større fordeler enn det at bedriften ligger rett ved siden av en konkurrent. Agglomerasjonsfordeler, cluster, industrielle distrikter og regionale innovasjonssystemer er alle begreper som fremhever dette.

⁵ Hvor stor LK må være for å kunne snakke om spesialisering er svært avhengig av størrelsen på næringen. For en svært liten næring på landsbasis, for eksempel *møbelproduksjon*, skal det ikke så mange møbelprodusenter til i en kommune før andelen sysselsatte innen møbelproduksjon er mange ganger høyere enn på landsbasis – uten at kommunen nødvendigvis fremstår som en «møbelkommune». Mens det for store næringer, for eksempel *butikkhandel*, vil en LK på bare 1,5 (som for eksempel Oppdal har) representere en ganske stor grad av spesialisering.

Frøya, Hitra og Roan er spesialisert innen marine næringer (i realiteten akvakultur). Men de tre kommunene skiller seg svært tydelig ut fra andre kommuner som er spesialisert innen de samme næringene ved at de også har spesialisert seg innen næringsmidler. De videreforedler fisken/skalldyrene selv. Det gjør tydeligvis verken Snillfjord, Hemne, Agdenes eller Osen i nevneverdig grad. For alle kystkommunene i Sør-Trøndelag er det innen akvakultur (oppdrett) spesialiseringen er størst. Unntaket er Osen som har en sterkere spesialisering innen tradisjonelt fiskeri enn innen oppdrett (men har likevel en LK innen akvakultur på over 20).

Noe av det samme finner vi i kombinasjonen Skogbruk, Trevarer (alt fra skurlast til ferdighus) og Møbler. Agdenes er den kommunen med størst spesialisering innen skogbruk. Men viderefordeler tømmeret i liten grad. Selbu, Midtre Gauldal, Snillfjord og Skaun derimot kombinerer skogbruk med videreforedling i større grad.

Tabell 3.2 *Lokaliseringskoeffisienter for et utvalg næringer i kommuner i Sør-Trøndelag, 2013.*

	Jordbruk	Skogbruk	Fiske og akvakultur	Næringsmiddelindustrien	Tredst og trenarer, unntatt møbler	Møbler	Oppføring av bygninger	Anleggsvirksomhet	Spesialisert bygge- og anleggsvirksomhet	Butikkhandel	Overnattingsvirksomhet	Servertingsvirksomhet
1601 Trondheim	0,1	0,1	0,1	1,0	0,1	0,1	0,9	0,6	1,0	1,0	0,8	1,5
1612 Hemne	5,5	1,0	9,0	0,4	7,4	0,3	0,9	0,0	1,6	1,0	0,6	0,4
1613 Snillfjord	7,3	3,3	41,7	0,0	0,7	7,7	0,5	5,0	0,7	0,4	1,2	0,6
1617 Hitra	2,0	0,3	13,0	9,9	0,1	0,1	1,0	0,2	1,1	1,0	1,4	0,4
1620 Frøya	0,8	0,0	23,4	9,1	0,5	0,0	0,5	0,5	0,7	0,7	1,4	0,1
1621 Ørland	3,8	0,1	0,8	3,8	0,0	0,1	2,9	0,1	1,0	1,5	1,4	0,3
1622 Agdenes	9,9	2,4	4,2	0,0	0,0	0,0	0,5	2,1	0,6	0,7	0,2	0,6
1624 Rissa	4,6	1,0	2,0	0,1	0,2	16,5	1,5	0,5	1,1	1,0	0,3	0,4
1627 Bjugn	3,5	0,9	6,8	2,0	1,6	0,1	1,5	0,1	1,4	1,2	1,1	0,1
1630 Åfjord	4,6	2,0	6,8	0,9	0,8	0,1	2,7	0,1	3,1	1,1	1,4	0,4
1632 Roan	6,0	0,0	29,7	7,1	0,0	0,0	1,2	2,3	0,2	0,5	2,1	1,0
1633 Osen	3,6	1,9	22,8	0,2	3,8	0,0	0,8	0,0	0,4	0,8	0,5	0,3
1634 Oppdal	4,0	0,3	0,0	1,2	2,1	1,0	1,6	1,7	1,9	1,5	4,2	1,3
1635 Rennebu	15,8	2,4	0,0	0,2	4,7	3,9	1,9	0,8	0,8	0,6	1,6	0,1
1636 Meldal	5,1	1,6	0,0	0,2	4,9	20,6	0,6	0,3	0,4	0,8	0,0	0,5
1638 Orkdal	1,3	1,5	0,0	0,2	0,1	0,0	0,7	0,5	1,2	1,4	0,9	0,8
1640 Røros	2,8	0,6	0,2	1,7	5,7	24,7	1,3	2,8	0,8	1,1	4,2	0,6
1644 Holtålen	6,3	2,8	0,0	0,0	0,2	6,8	0,9	4,5	1,0	0,9	0,0	0,3
1648 Midtre Gauldal	5,1	2,7	0,0	5,4	13,8	0,5	1,5	0,8	0,8	0,9	0,2	0,5
1653 Melhus	3,5	2,6	0,4	0,4	0,8	0,1	1,6	0,5	1,0	0,9	0,1	0,5
1657 Skaun	3,3	5,8	0,4	1,2	3,1	0,2	0,8	1,8	1,8	0,9	0,2	0,5
1662 Klæbu	1,3	0,9	0,0	0,6	0,0	1,8	0,2	1,2	1,4	0,5	0,2	0,4
1663 Malvik	0,6	0,4	0,1	3,9	0,5	1,3	1,5	1,1	0,5	1,0	0,5	0,7
1664 Selbu	7,3	5,0	0,0	1,3	18,9	0,0	1,6	2,1	0,4	1,0	1,6	0,3
1665 Tydal	8,3	2,5	4,2	0,0	7,4	0,0	1,1	0,3	0,3	0,6	3,6	0,0

Kilde: NIBR/SSB

Vi kan gjøre tilsvarende vurderinger for en del andre næringer (se for eksempel hvordan Oppdal fremstår som mer komplett med hensyn til reiseliv enn andre kommuner). Og det er selvfølgelig mange andre næringer som kunne vært aktuelt å ta med (men her er det bare tatt med de mest relevante næringene for kommunene i Sør-Trøndelag). Poenget er altså at spesialisering i seg selv kan gi fordeler for en region – man kan utvikle og bygge videre på noe man allerede er konkurransedyktig på. Men at de gode effektene først kommer når det kommer ringvirkninger i flere relaterte næringer. Slik man kan anta det er på Frøya, Hitra og Roan når det gjelder marine næringer og i Oppdal når det gjelder reiseliv.

Det er mulig å gjøre betydelig mer avanserte analyser når det gjelder næringsspesialisering. Ved å kombinere ulike undergrupper av næringssektorer er det mulig å gruppere næringskoder som «hører sammen» til egne grupper. For eksempel kan man skille ut den delen av næringsmiddelindustrien som bearbeider marine produkter og legge sysselsettingen her til sysselsettingen innen fiskeri/akvakultur for å definere spesialisering basert på marine produkter. Men en slik analyse blir fort veldig kompleks. Burde for eksempel ikke salg av fiskeutstyr, både detaljhandel og engroshandel inn en slik kategori? Og hva med bygging og reparasjon av båter og annet flytende materiell (oppdrettsanlegg)? På samme måten kunne en «bygge» kategorier rundt metall- og maskinvareindustrien, forretningsmessig tjenesteyting, skogbruk og så videre. Slike analyser er det ikke plass til innenfor rammene av dette prosjektet. Imidlertid har vi produsert lokaliseringskoeffisienter for alle to-siffer næringskategorier på kommunenivå, og vurderer det dithen at tabell 3.2 dekker de viktigste regionale spesialiseringene. Det er en viss opphopning av ulike forretningsmessig tjenesteyting i Trondheim, men ikke i en slik grad at vi kan snakke om en spesialisering for regionen som sådan.

3.2.3 Vekst- og solnedgangsnæringer

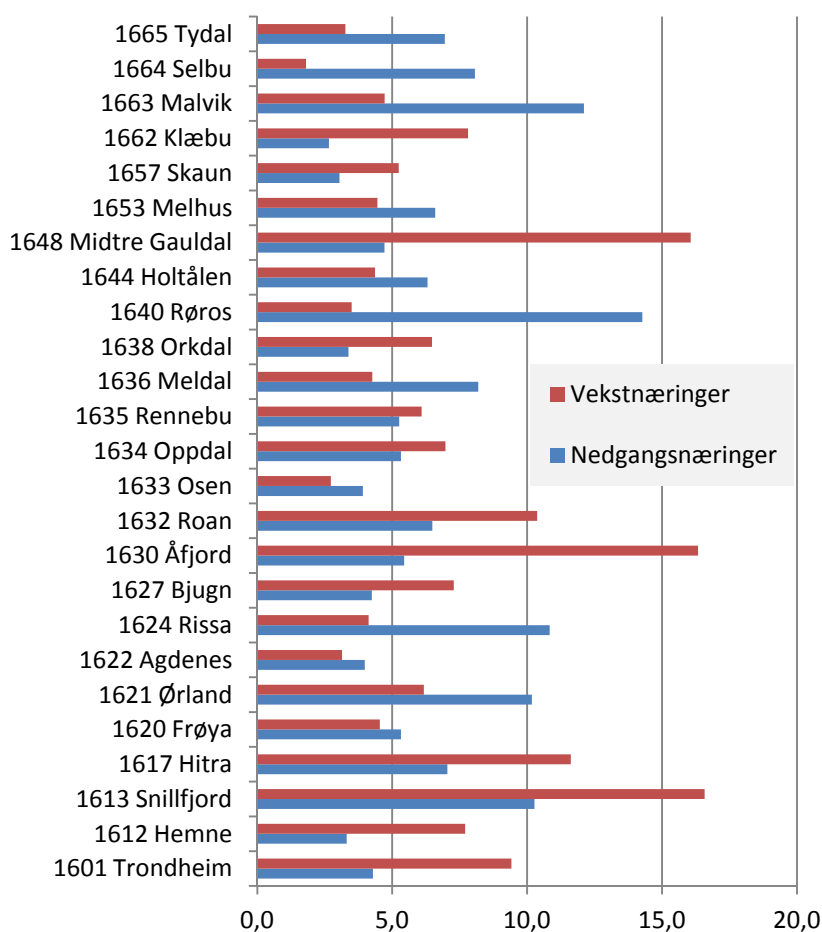
Et ofte stilt spørsmål knyttet til regional utvikling er «Hvilke næringer skal regionen satse på?». Spørsmålet synes relevant ved at vi har en antakelse om at noen næringer er fremtidsrettede og noen næringer er «gårsdagens», jfr introduksjonen til underkapittelet om spesialisering. Men virkeligheten har vist seg å være litt annerledes enn det.

På 1980- og 1990-tallet var det en ganske stor tro på at IT- og mobilindustri skulle bli en stor vekstnæring i Norge. Norge var verdensledende innen mobilteknologi (Simonsen Elektro), Norsk Data og Tandberg store selskaper og utvikling av nye markeder skjedde hele tiden. Slik gikk det ikke, og i dag er den rene IT- og mobilindustrien i Norge en liten nisjeindustri. Imidlertid er IT- og mobilteknologi implementert i en rekke andre næringer. I alt fra fiskeoppdrett, automatikk på fiskebåter, styringssystemer for skipstrafikk, bompengebrikker for biler og så videre. Og dermed bidratt til at spesialnæringene innen tradisjonelle sektorer har vokst. Det er heller ikke bare høyteknologiske undergrupper av næringer som har vokst – også enkelt næringer innen helt tradisjonelle sektorer som landbruk og industri øker sysselsettingen. Innen landbruket viser det seg for eksempel at næringen *Melkeproduksjon på storfe* er en næring som stadig sysselsetter færre, mens *Etterbehandling av vekster etter innbøsting* er en vekstnæring. Innen industri er næringen *Produksjon av bolter og skruer* en nedgangsnæring, mens *Produksjon av måle-, kontroll- og navigasjonsinstrumenter* en vekstnæring.

Den riktige problemstillingen er altså ikke hvilke næringer regionen satser på, men mer om næringslivet i regionen klarer å fornye seg innen eksisterende sektorer. For å lage en indikator for denne omstillingsevnen tar vi for oss de litt over 800 næringskodene som finnes (Statistisk sentralbyrå 2008). Disse kategoriserer vi i tre. Vekstnæringer definerer vi som de næringene som på nasjonalt nivå har størst relativ vekst i sysselsettingen de siste fem årene og som samtidig utgjør til sammen 10 prosent av sysselsettingen i dag. Nedgangsnæringer defineres som de næringene med relativt størst nedgang i sysselsettingen på nasjonalt nivå og som samtidig utgjør til sammen 5 prosent av sysselsettingen i dag. Resten av næringskodene defineres som «nøytrale» næringer. En oversikt over vekst- og nedgangsnæringer finnes i vedlegg 2.

En region som har lik fordeling av vekst- og nedgangsnæringer som hele landet vil dermed ha 5 prosent av sysselsettingen innen nedgangsnæringer og 10 prosent av sysselsettingen innen vekstnæringer. Ser vi på kommuneoversikten i figur 3.4 er dette i liten grad tilfelle for flertallet av kommunene i Sør-Trøndelag.

Figur 3.4 *Andelen sysselsatte i vekst- og nedgangsnæringer i kommuner i Sør-Trøndelag, 2013. Prosent.*

Kilde: NIBR/SSB

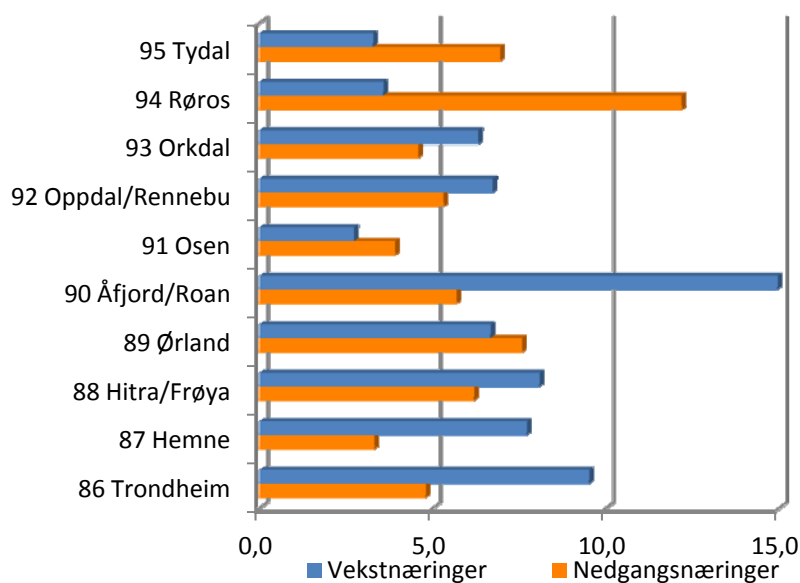
Midtre Gauldal, Åfjord, Roan og Snillfjord har alle flere sysselsatte enn landsgjennomsnittet innen de næringene som har vokst mest de siste fem årene, mens det er 16 kommuner som har flere sysselsatte i nedgangsnæringene enn landsgjennomsnittet. Imidlertid bør vekstnæringene se i forhold til nedgangsnæringene. Det er ikke så farlig å ha mindre vekstnæringer enn gjennomsnittet hvis regionen også har tilsvarende mindre nedgangsnæringer. Gjennomsnittskommunen i Norge har dobbelt så mange sysselsatte innen vekstnæringene som i nedgangsnæringene, og

Klæbu, Midtre Gauldal, Åfjord og Hemne har et bedre forholdstall mellom vekst- og nedgangsnæringer enn dette. Midtre Gauldal er for øvrig den eneste kommunen med mer vekstnæringer og samtidig mindre nedgangsnæringer enn landsgjennomsnittet.

I den andre enden av skalaen finner vi Tydal, Selbu, Malvik, Røros, Meldal, Rissa og Ørland som alle har betydelig flere sysselsatt i nedgangsnæringer enn i vekstnæringer.

Det ligger en begrensning i å beskrive arbeidsmarkeder på kommunenivå, så lenge vi vet at det foregår en god del pendling mellom kommuner. Og flere kommuner dermed utgjør ett arbeidsmarked. Vekstnæringer i én kommune kan dermed både være tilgjengelig for arbeidstakere i nabokommunen ha tilgang til arbeidskraft fra en annen kommune hvis disse kommunene fungerer som ett arbeidsmarked. Vi har derfor også tatt med vekst- og nedgangsnæringer for BA-regionene i Sør-Trøndelag.

Figur 3.5 *Andelen sysselsatte i vekst- og nedgangsnæringer i BA-regioner i Sør-Trøndelag, 2013. Prosent.*

Kilde: NIBR/SSB

Det viser det seg imidlertid at de aller fleste kommunene innen samme BA-region ligner på hverandre med hensyn til andelen vekst- og nedgangsnæringer. Både Åfjord og Roan har

«overskudd» av vekstnæringer, mens både Holtålen og Røros har tilsvarende «underskudd». Den eneste BA-regionen der kommunene jevner hverandre litt ut er Ørland. Kommunen Ørland har lite vekstnæringer i forhold til nedgangsnæringer, mens Bjugn har et bedre forholdstall. Resultatet for BA-regionen som de to utgjør blir dermed ikke så ille.

Alt i alt er forholdstallet mellom vekst- og nedgangsnæringer noe overraskende lavt i kommunene og BA-regionene i Sør-Trøndelag, med enkelte positive unntak.

Vi skal likevel minne om at disse indikatorene først og fremst representerer omstillingsevne og tilpasningsevne til endrede rammebetingelser, og ikke hvor godt den enkelt bedrift klarer seg innen sin bransje. Det er altså fullt mulig å både ekspandere og tjene penger selv om bedriften tilhører en «nedgangsnæring» – selv om bransjetilhørigheten på sikt indikerer at det stadig vil bli vanskeligere.

Det er også verdt å huske på at det som heter vekst og nedgangsnæringer i oversikten ikke knyttes til sektorer eller større næringsgrupper. Eksempelvis har industrien som sektor opplevd nedgang i sysselsettingen de siste 10 årene, men det finnes mange enkeltnæringer innen industrien som er blant vekstnæringene. Det samme gjelder for eksempel også for primærnæringene. Figur 3.4 og 3.5 sier altså lite om bedriftene satser innen riktig sektor, men mer om *omstillingsevnen innen eksisterende sektor*.

3.3 Næringsdynamikk

3.3.1 Bakgrunn

Alle foretak møter kontinuerlig skiftende rammevilkår generelt og konkurranseforhold spesielt for sin næringsvirksomhet. Foretakene kan ha ulike strategier for å møte slike endrede rammevilkår. De kan blant annet endre produktet eller arbeidsprosessen gjennom innovasjoner, man kan oppskalere produksjonen for å oppnå stordriftsfordeler, eller man kan nedskalere og/eller omorganisere for å få et mer fleksibelt produksjonssystem. Men det er også en del rammevilkår som er regionalt betinget, og betinget av hvor i senterhierarkiet det arbeidsmarkedet som bedriften tilhører befinner seg. Dette er for eksempel nærhet til marked, tilgang på

ulike typer arbeidskraft og tilgang på leverandører og tjenester (alt fra logistikk til FoU-institusjoner). En naturlig konsekvens er derfor at bedrifter flytter, de legges ned og etableres andre steder, de ned- og oppskaleres og splittes opp og slås sammen som følge av endrede regionale rammebetingelse.

Det er slett ikke slik at alle nedleggelse er av det onde. Det finnes mange eksempler på at nedleggelse av bedrifter har frigjort ressurser i form av personer med tiltak og ideer som etter en tid har skapt vel så mange arbeidsplasser som det den gamle bedriften hadde. En forutsetning er igjen at man klarer å tilrettelegge for slike nyetableringer, samt unngå at personene flytter ut av kommunen.

I tillegg til nedleggelse og etableringer skjer det en viss flytting av bedrifter. Skal en innrette noen næringspolitikk for å skape en positiv bedriftsflyttestrøm til en kommune, er det de små bedriftene en skal ha i kikkerten. Det er små bedrifter som flytter, og bedriften kan ofte flytte med enkeltpersoner. Flytting skjer innen nesten alle næringer. Nye bedrifter forblir ofte små i mange år og kan lettere flyttes enn store og veletablerte. Noen etableringsordninger (inkubatorer, næringshager for gründere og lignende) er dessuten innrettet på at bedriften skal flytte etter en viss tid. Der slike finnes er det altså stadig små bedrifter på flyttefot som kan påvirkes med hensyn til fremtidig lokalisering.

Næringspolitikk kan altså ha som mål å få bedrifter til å flytte til enkeltkommuner, la være å flytte ut, etablere ny virksomhet, ekspandere, unngå reduksjon eller nedleggelse. Avhengig av hvilke målsetninger en har vil ulike strategier fungere. Ønsker en at bedrifter skal flytte til kommunen er det det eksterne imaget som er viktig (i forhold til både bokkvaliteter og næringsdrift), men er politikken å unngå nedleggelse av eksisterende bedrifter veier interne rammebetingelser tyngre. For enkelte næringer er eksterne faktorer i form av sentrale politiske avgjørelser (på nasjonalt plan) styrende for utviklingen.

Det å få *personer* til å flytte til enkeltkommuner, og å få bosatte til å la være å flytte ut, har også etter hvert fått større oppmerksomhet når det gjelder næringsutvikling. Hovedgrunnen er at en stadig større andel jobber i bransjer der jobben kan følge personene og ikke nødvendigvis omvendt. Dette er selv-sysselsatte innen konsulentvirksomhet og andre «frie yrker». Demografi er

behandlet i første del av rapporten, men det er verdt å huske på at også her er det svært ulike målgrupper for en næringspolitikk: personer som aldri har vært i den aktuelle enkeltkommunen (men som en ønsker skal flytte dit), personer som har flyttet fra kommunen og etablert seg annet sted (men som en ønsker skal flytte hjem), personer som er vokst opp i en kommune i Sør-Trøndelag og er utvandret for en tidsbegrenset periode, slik som studier (men som en vil passe på kommer hjem etter endt periode) og personer som bor i kommunen (og som en vil unngå flytter ut). De vil alle se etter helt forskjellig informasjon og påvirkes av helt forskjellige faktorer når de vurderer enkeltkommuner i Sør-Trøndelag som framtidig bosted.

Etablering og flytting av store bedrifter er selvfølgelig viktig for sysselsettingen, så utfordringen er å tiltrekke seg både små og store bedrifter. For å tiltrekke seg små bedrifter vil bostedskvaliteter være spesielt viktige. Det er ikke uviktig for de store bedriftene, men her er det bedriftsstrategier som vil veie tyngre for etableringsvalg.⁶

3.3.2 Etableringer og nedleggelse

Det er ulike måter å beskrive etableringsrater og nedleggesrater på. I praksis er det en ikke så ofte det skjer rene bedriftsnedleggelse eller rene bedriftsetableringer der bedriften er av noe særlig størrelse. Det er flere ulike former som i registrene fremstår som etableringer eller nedleggelse som reelt sett bare delvis er det. Når bedriften går konkurs vil det ofte dukke opp nye bedrifter via de økonomiske og menneskelige ressursene som eksisterte i bedriften. Når en bedrift flyttes kan jo moderforetaket velge å «legge ned» bedriften ett sted, for så å formelt ny-etablere en bedrift et annet sted.

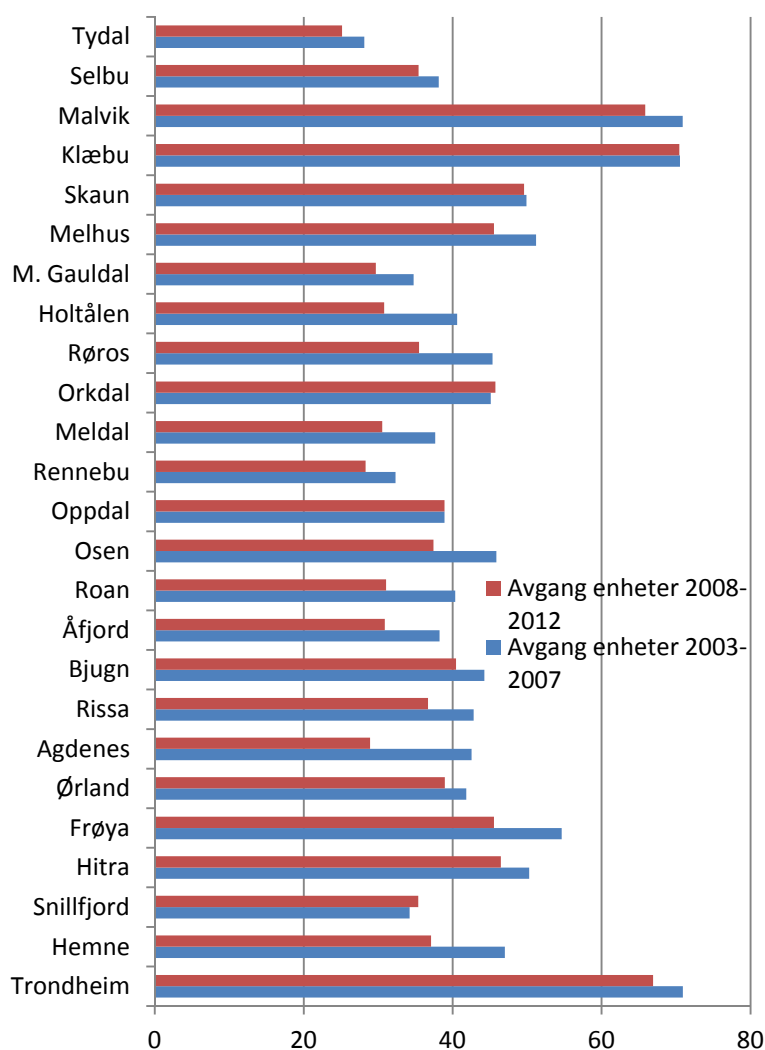
⁶ Et litt spesielt, men illustrativt, eksempel her er fiskeri- og akvakultursektoren som består både av selvsyssele, vanlige ansatte på større båter og ansatte på stedbundne anlegg (oppdrett). Både innen tradisjonelt fiskeri og innen akvakultur blei det i et tidligere prosjekt (ESPON 2006) konkludert med at det skjedde en *urbanisering* av fiskerisektoren, det vil si at en stadig større andel av sysselsettingen var bosatt i byer. Dette gjald særlig Midt- og Nord-Norge. På Vestlandet hadde det ikke skjedd en slik urbanisering. Selv i næringer der lokaliseringen av råstoffet er gitt er det altså rom for lokaliseringsvalg, både for virksomheten og for de syssele.

På den annen side er det nok en del bedrifter som etableres uten reell drift (enten uten ansatte eller omsetning eller der omsetning/ansatte egentlig er knyttet til annen bedrift). Eller som burde vært registret som nedlagt, med «tømt» virksomhet eller virksomheten flyttet til annen bedrift.

Når vi nå benytter registrering og sletting i offentlig register som etablering og nedleggelse av bedrifter vil det altså være knyttet noe usikkerhet til de enkelte registreringene. På svært detaljert nivå vil det kunne være noe avvik fra det som oppfattes som den reelle situasjonen. Men som indikator for dynamikken i bedrifts-populasjonen reflekterer nok de formelle registreringene ganske godt realitetene – særlig når vi kun skal sammenligne over tid og mellom regioner (det absolutte nivået er ikke så interessant).

Figur 3.6 viser nedleggelser av bedrifter over to fem-årsperioder for alle kommunene i Sør-Trøndelag. Det er to trekk som er tydelige. For det første er det relativt tydelig at det nedlegges flere bedrifter i Trondheim, Malvik og Klæbu enn i de andre kommunene. Dette er ikke overraskende. Fra før vet vi at dynamikken i storbyen gjennomgående er høyere enn i andre strøk av landet (Gundersen 2009). For det andre, som et positivt trekk, er det gjennomgående at kommunene nedlegger færre bedrifter i siste femårsperiode enn i den første. Bare i to kommuner, Orkdal og Snillfjord, har det blitt lagt ned relativt flere i den siste perioden.

Figur 3.6 *Nedlagte bedrifter i kommuner i Sør-Trøndelag, 2003-2013. Prosent av bedriftene.*

Kilde: NIBR/SSB

Nå er bedriftsnedleggelse bare halvparten av bildet. Det er ikke så farlig å legge ned bedrifter hvis det etableres tilsvarende nye⁷. Snarere tvert i mot kan det være fordelaktig å ha en bedrifts-

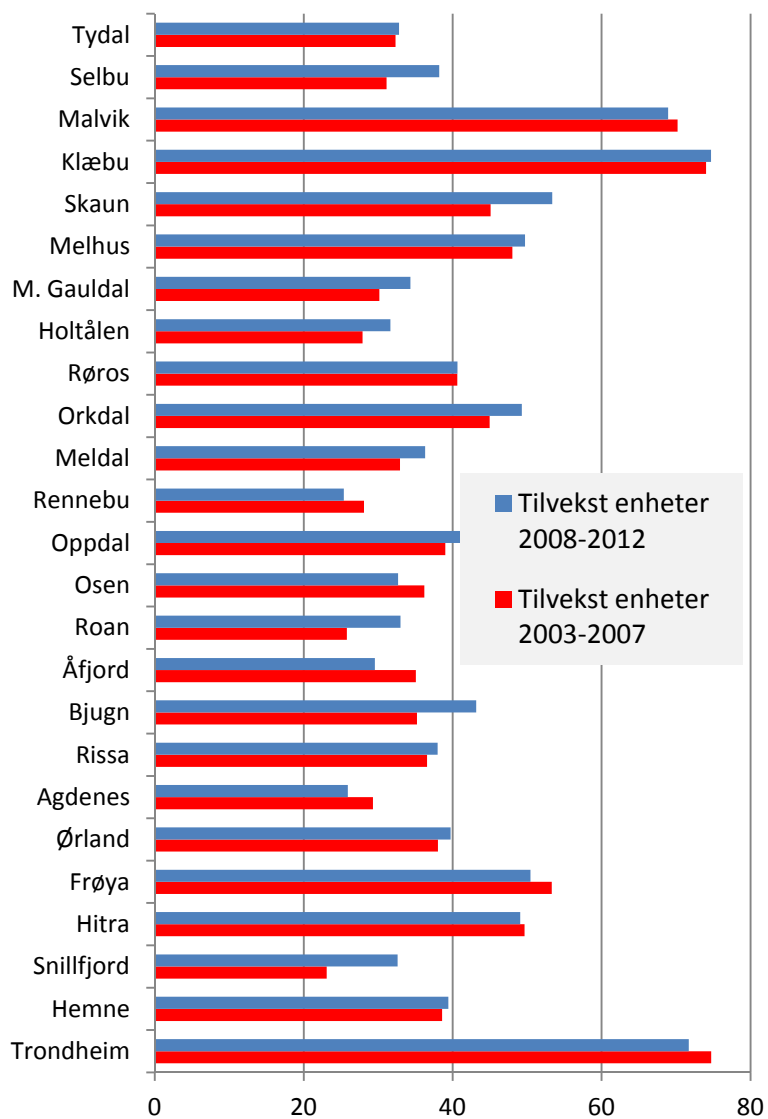
⁷ For enkeltpersoner som er involvert kan selvfølgelig de personlige kostnadene og ulempene være betydelige – det er det ingen tvil om. Men fokuset her er hele tiden på hele regionen og totalsyssetningen i bedriftspopulasjonen.

populasjon som fornyer seg gjennom den typen dynamikk. Ser vi på etableringsratene i figur 3.7 får vi bekreftet at dynamikken tydeligvis er størst rundt Trondheim, med relativt flest etableringer. Her er det tydelig at Malvik og Klæbu har opplevd en positiv utvikling med hensyn til nye bedrifter, og er på linje med Trondheim når det gjelder dynamikken. Skaun og Melhus ligger mer på linje med for eksempel Frøya og Hitra med hensyn til bedriftsnedleggelse og -etableringer.

Et annet trekk er at etableringsratene for de fleste kommunene har gått opp fra den første femårsperioden til den siste. Et klart positivt utviklingstrekk – særlig når det ses sammen med de fallende nedleggesratene. Dette gjelder 16 av 25 kommuner.

Det er nok nærliggende for enkelte å etterspørre netto endringer i bedriftspopulasjonen. Er det ikke antall etableringer minus antall nedleggelse som er interessant? Det er det i grunnen ikke. Etableringer og nedleggelse er først og fremst interessant som indikator på prosesser i næringslivet. Og kan ses på som indikatorer på omstillingsevne, strukturendringer og positiv eller negativ utvikling for en region. Netto endring skjuler derimot slike trekk. Hvis en vil måle *resultatet* av slike prosesser er det nok mer interessant å se på sysselsetting – det er ofte det som er målet for slike prosesser (se for eksempel tabell 3.1).

Figur 3.7 *Etablerte bedrifter i kommuner i Sør-Trøndelag, 2003-2013. Prosent av bedriftene.*

Kilde: NIBR/SSB

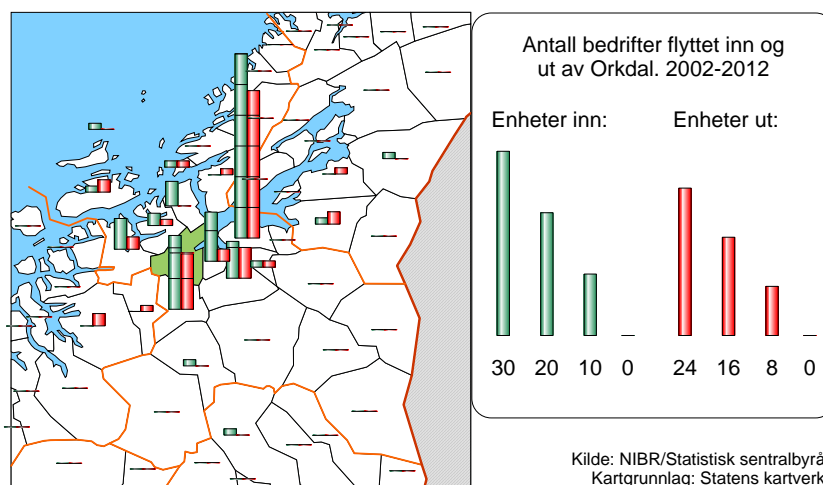
3.3.3 Bedriftsflyttinger

Flytting av bedrifter er en tilpasningsstrategi som næringsdrivende benytter for å oppnå gunstige lokaliseringsbetingelser. I volum er ikke flytting like viktig som etableringer eller nedleggelse, men over tid kan også flytting påvirke utviklingen sterkt. Fra andre arbeidere (Gundersen 2005, Vanberg m.fl. 2007) vet vi at flytting fra og til en kommune først og fremst skjer til og fra to hovedområder. For det første flytting til og fra nabokommunene og for det andre til de største bykonsentrasjonene, i praksis først og fremst Trondheim for bedrifter i Sør-Trøndelag, men også Oslo- og Bergensområdet.

Dette henger sammen med at kunnskapen om alternative lokaliteter er bemerkelsesverdig begrenset (Gundersen 2005, Vestby m.fl. 2006). Beslutninger om bedriftsflyttinger tas altså ikke på grunnlag av perfekt informasjon – det er neppe slik at det er de to kategoriene steder som i alle sammenhenger har de beste rammebetingelsene for alle bedrifter, når de nå tydeligvis ikke er fornøyd med rammebetingelsene de flytter fra⁸. Nabokommuner og store bykonsentrasjoner fremstår først og fremst som de eneste reelle alternativene på grunn av relativ god informasjon om disse stedene kombinert med manglende informasjon om andre områder, og ikke nødvendigvis på grunn av rammebetingelsene.

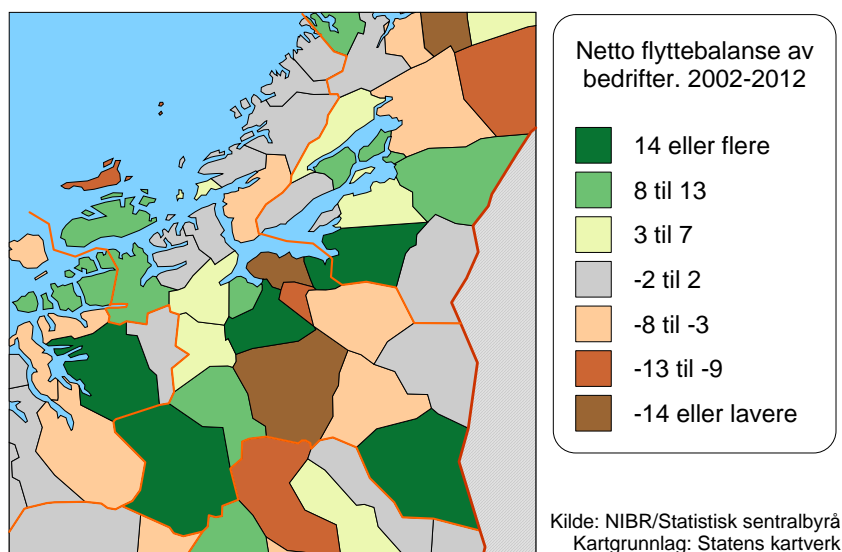
Tar vi Orkdal som et eksempel ser vi at dette mønsteret også gjelder for denne kommunen. Det er nabokommunene sammen med Trondheim som er viktigste som mål for bedrifter som flytter ut av Orkdal og de samme kommunene som er viktigste kilder for bedrifter som flytter inn til Orkdal. Figuren viser også at Orkdal har en positiv flyttebalanse i forhold til de aller fleste kommunene – også i forhold til Trondheim.

⁸ Manglende kunnskap om kommuner som lokalisering for bedriften kan ses på som uheldig for enkeltkommuner ved at kommunen jo ikke blir regnet med som aktuelt flyttemål uansett hvor bra det er der. På den annen side kan det ses på som positivt: så lenge kunnskapen om alternative bedriftsplasseringer er så begrenset er det et stort og uutnyttet potensiale for aktive kommuner i et eventuelt profileringsarbeid.

Figur 3.8 *Antall bedrifter flyttet inn og ut av Orkdal. 2002 til 2012.*

Ser vi på flyttebalansen for alle kommunene er det kommuner med betydelig bedre flyttebalanse enn Orkdal. Både Røros, Malvik, Melhus og Oppdal har hatt et bra tilsig av bedrifter. Trondheim er den kommunen som har avgitt desidert flest bedrifter. Dette er et forventet mønster. De aller største byene i Norge har større utflyttingsrater enn innflyttingsrater av bedrifter. Det er kanskje mer overraskende at en kommune som Midtre Gauldal har hatt en såpass negativ flyttebalanse.

Figur 3.9 Netto flyttebalanse av bedrifter i kommunene i Sør-Trøndelag, 2002-2012.

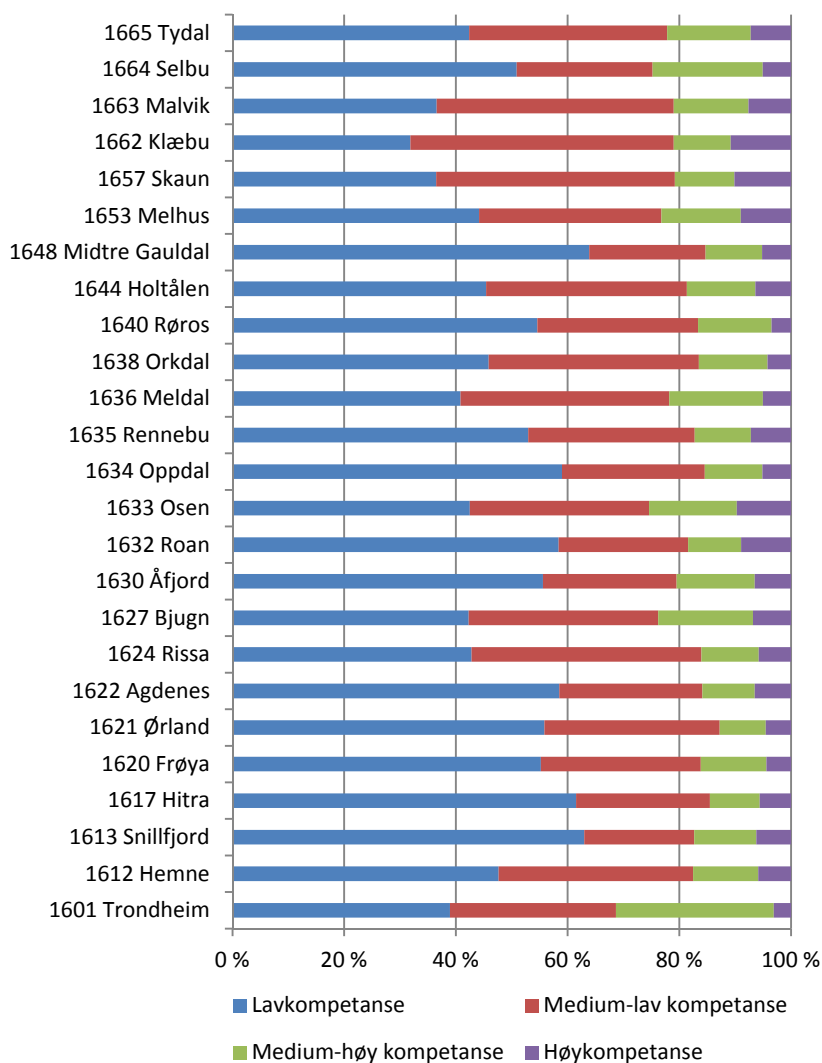
3.4 Kompetansearbeidsplasser

Som vi tidligere har nevnt er kompetansearbeidsplasser ofte vektlagt som viktig for regional utvikling. Kompetanse, læring og innovasjon har blitt viktigere ressurser og prosesser bak økonomisk vekst og utvikling (NOU 2011). Kunnskapskomponenten i produkter og tjenester øker – ikke bare ved at nye kunnskapsintensive næringer vokser frem, men også ved at utdanningsnivået og -behovet i tradisjonelle næringer øker.

I utgangspunktet benytter vi utdanningsnivået i de enkelte næringene som definisjon på en kompetansenæring. Næringer med en høy andel universitets- eller høyskoleutdannede sysselsatte regnes som høy-kompetansenæringer, mens næringer med en lav andel UoH-utdannede regnes som lav-kompetansenæringer. Vi kan dermed vise hvor mange sysselsatte det er i hver kommune innen de ulike kategoriene av kompetansenæringer. Kommuneoversikten i figur 3.10 viser en del interessante trekk. Trondheim og Trondheims nære omland (Klæbu, Malvik og Skaun) er de kommunene med lavest andel lavkompetansearbeidsplasser. Det er som forventet. Men også Tydal, Meldal, Osen Bjugn og Rissa har relativt få lavkompetansearbeidsplasser. Grunnen til dette er først

og fremst at kommunesektoren er en svært viktig sektor for kompetansearbeidsplasser i Norge. Og denne sektoren er relativt viktigere for distriktskommuner enn for sentrale kommuner.

Figur 3.10 *Kompetansearbeidsplasser etter utdanningsnivå i næringene i kommunene i Sør-Trøndelag, 2013.*

Kilde: NIBR/SSB

Når det gjelder medium-høy og høy-kompetansearbeidsplasser ser vi det samme bildet. Trondheim har størst andel (noe som vel ikke

er så rart med tanke på konsentrasjonen av store kunnskapsintensive institusjoner som SINTEF og NTNU i kommunen), mens flere av distriktskommunene (særlig Osen og Bjugn) kommer høyt opp.

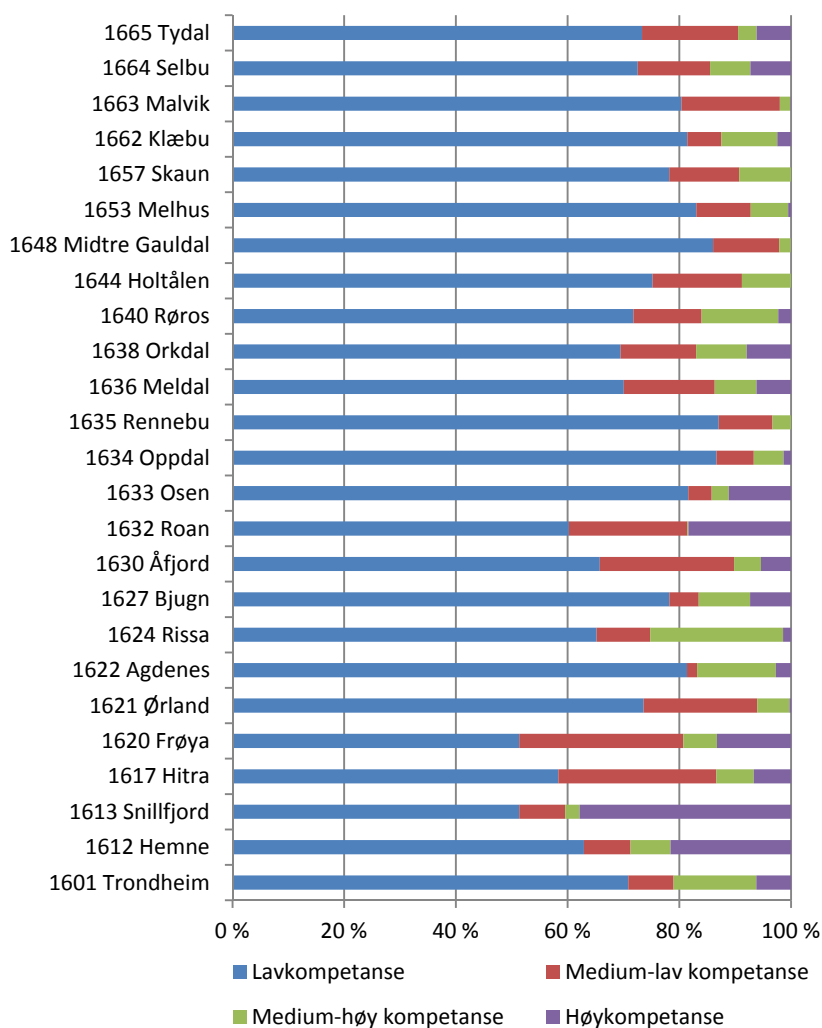
Når det gjelder de kommunene med de største tettstedene utenfor Trondheim (og Trondheims omland) er det litt overraskende at disse har såpass få kompetansearbeidsplasser. Det er i liten grad slik at kompetansearbeidsplassene følger noen senter–periferi-akse.

Det er imidlertid ikke bare utdanningsnivået som bestemmer kompetanseinnholdet på en arbeidsplass. Gjennom å gjennomføre egen forskning- eller utviklingsprosjekter (FoU-prosjekter) eller å kjøpe inn tilsvarende fra andre, vil arbeidsstokken oppgradere sine kunnskaper og kompetanse. Også gjennom å kjøpe inn og benytte avansert utstyr og kapitalvarer vil det medfølge opplæring som medfører en uformell oppgradering av arbeidsstyrkens kompetansenivå.

Vi kan derfor lage en alternativ profil på kompetansearbeidsplasser ved å se på hvor mye de enkelte næringene benytter på egenutført og innkjøpt FoU. Vi begrenser oss da til privat sektor, siden slike prosjekter i liten grad utføres av offentlige institusjoner.

En slik oversikt er vist i figur 3.11. Trondheim og det nære omland kommer overraskende lavt ut. Derimot ser det ut til at det generelle trekket er at kystkommunene har et næringsliv som i større grad tar FoU-prosjekter i bruk. Unntakene her er Osen, Bjugn og Agdenes, som er mer på linje med innlandskommunene. Her er det viktig å huske på at figuren ikke sier noe om hvor mye bedriftene i den enkelte kommunen faktisk bruker på FoU. Bare hvilke typer arbeidsplasser som finnes (kategorisert etter FoU-intensitet). På samme måte som da vi delte inn etter utdanningsnivå. Det var ikke en oversikt over hvor mange det fantes med UoH-utdanning i hver kommune, men en beskrivelse av hvilke kompetansearbeidsplasser som finnes. Og som dermed representerer et potensiale og mulighet i arbeidsmarkedet i hver kommune.

Figur 3.11 *Kompetansearbeidsplasser etter FoU-intensitet i næringene i kommunene i Sør-Trøndelag, Privat sektor, 2013.*

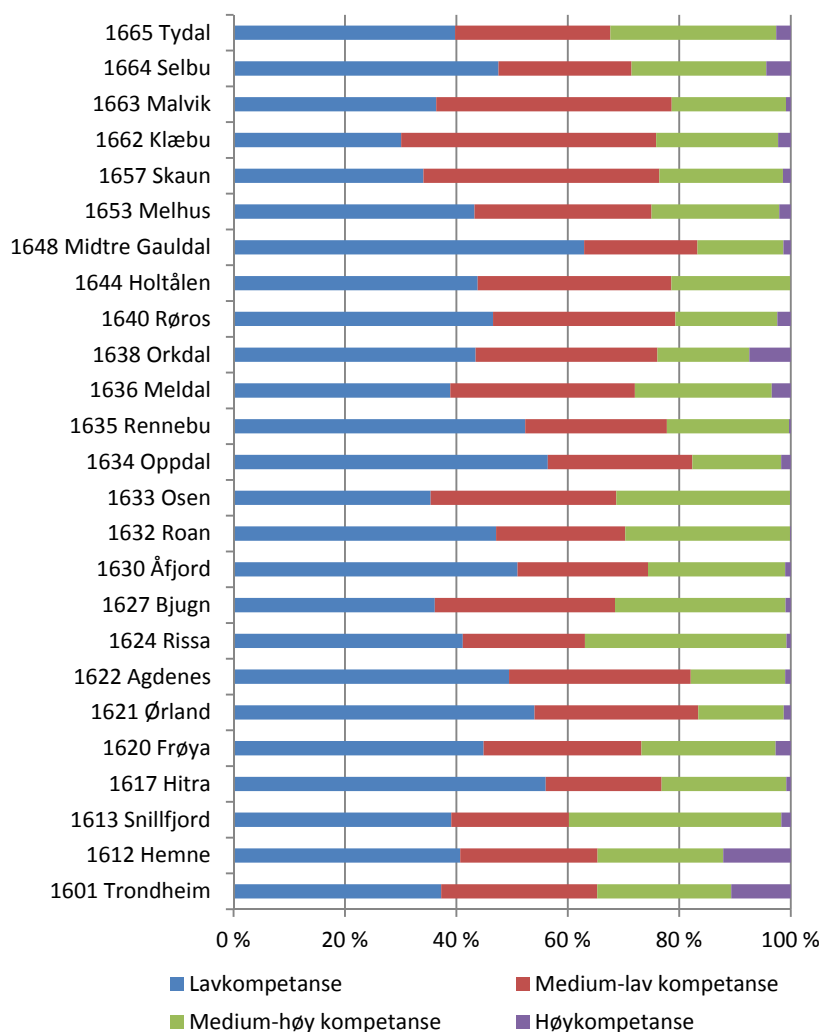

Kilde: NIBR/SSB

Det er nærliggende å kombinere utdanningsnivå og FoU-intensitet for å gi én indikator for kompetansearbeidsplasser. Dette har vi gjort i figur 3.12. Siden FoU-virksomhet er en mer begrenset virksomhet enn utdanning, vil bildet som trer fram ligne ganske mye på det som vi viste i figur 3.10. Noen unntak finnes likevel. Rissa, Snillfjord og Åfjord får en litt «dårligere» kompetanseprofil på arbeidsmarkedet sitt når vi ser på den kombinerte profilen i

forhold til den som kun baserte seg på utdanningsnivå. Noe som indikerer at det er få næringer i kommunen som kombinerer høyt utdanningsnivå med høyt FoU-aktivitet. Noe som er typisk for kommuner der kommunesektoren er stor. I Orkdal, Hemne og Trondheim finner vi imidlertid en liten del av næringslivet som kombinerer høyt utdanningsnivå med høyt FoU-nivå.

Figur 3.12 *Kompetansearbeidsplasser etter kombinert utdanningsnivå og FoU-intensitet i næringene i kommunene i Sør-Trøndelag, 2013.*

Kilde: NIBR/SSB

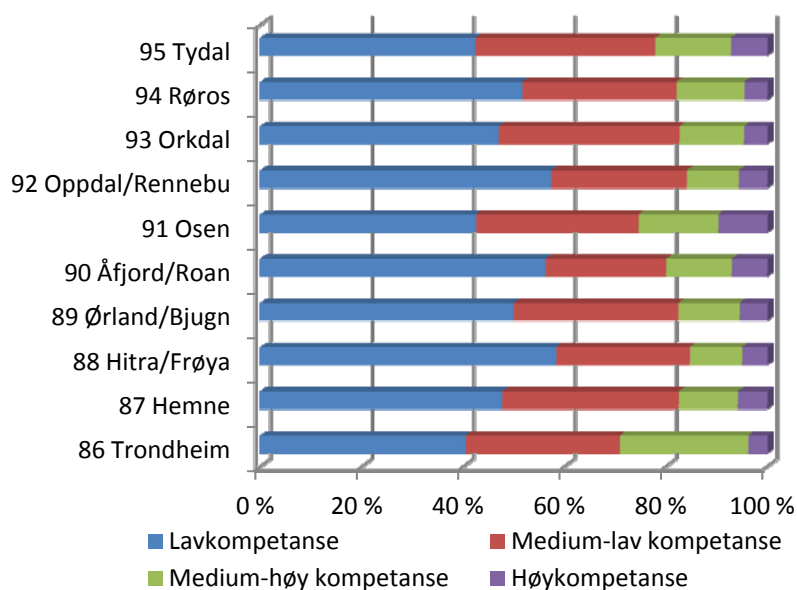
NIBR-rapport 2013:13

Det er litt problematisk å omtale separate arbeidsmarkeder for enkeltkommuner, når vi vet at en del kommuner er del av et større integrert arbeidsmarked. Det vil si at for arbeidstakeren er det potensielle arbeidsgivere i flere kommuner som kan nås via arbeidsreiser over kommunegrensene, og for arbeidsgivere kan rekrutteringsområdet for nye arbeidstakere være flere kommuner. BA-regioner kan derfor i noen tilfeller være hensiktsmessige enheter for beskrivelse av arbeidsplasser.

Figur 3.13 er den samme figuren som 3.10, bare med BA-regioner som enhet istedenfor kommuner. Figuren gir ikke noe vesentlig annet bilde enn figur 3.10, men noe mer oversiktlig.

Oppdal/Rennebu, Åfjord/Roan og Hitra/Frøya har størst andeler lav-kompetansearbeidsplasser, mens Hemne, Osen og Tydal har andeler innen medium-høy kompetansearbeidsplasser som er nesten på linje med Trondheimsregionen. Dette er fordi kommunal sektor er så viktig for disse regionene.

Figur 3.13 *Kompetansearbeidsplasser etter utdanningsnivå i næringene i BA-regionene i Sør-Trøndelag, 2013.*

Kilde: NIBR/SSB

Figur 3.10 og 3.13 indikerer at kommunal sektor er viktig som arbeidsplass for høyt utdannede personer. Fordeler vi

kompetansearbeidsplassene etter sektor får vi oversikten som i tabell 3.3. For å forenkle noe har vi kun delt arbeidsplassene i to kategorier med hensyn til kompetanse. Vi har også kun tatt med utdanningsnivå som klassifiseringsvariabel for næringene, siden FoU-prosjekter kun er aktuell innen én av sektorene (den private).

Tabell 3.3 *Kompetansearbeidsplasser etter sektor og utdanningsnivået i næringene i kommunene i Sør-Trøndelag, 2013.*

	Statlig		Fylkeskommunal		Kommunal		Privat	
	Lav	Høy	Lav	Høy	Lav	Høy	Lav	Høy
1601 Trondheim	8 580	12 122	29	1 690	10 848	5 041	57 574	16 301
1612 Hemne	0	15	0	49	296	196	1 295	78
1613 Snillfjord	0	3	0	0	89	56	243	11
1617 Hitra	0	17	0	36	371	210	1 551	64
1620 Frøya	1	28	0	50	356	206	1 536	81
1621 Ørland	10	51	0	0	383	159	1 338	44
1622 Agdenes	0	3	0	0	183	84	411	26
1624 Rissa	24	51	0	45	496	290	2 008	97
1627 Bjugn	0	17	0	97	452	228	726	26
1630 Åfjord	0	16	0	42	262	195	972	65
1632 Roan	0	7	0	0	102	73	282	7
1633 Osen	0	5	0	0	97	69	164	15
1634 Oppdal	19	34	0	63	543	262	2 117	130
1635 Rennebu	0	10	0	0	295	160	731	44
1636 Meldal	19	13	0	76	388	162	669	49
1638 Orkdal	550	125	0	101	776	372	3 408	338
1640 Røros	111	64	0	80	557	256	2 047	142
1644 Holtålen	39	12	0	0	197	107	325	9
1648 Midtre Gauldal	23	62	0	68	539	277	2 039	62
1653 Melhus	70	61	0	101	1 223	557	2 417	402
1657 Skaun	0	15	0	0	517	205	560	64
1662 Klæbu	0	18	0	0	421	198	575	49
1663 Malvik	40	31	0	90	632	505	2 041	95
1664 Selbu	0	16	0	39	359	229	948	147
1665 Tydal	0	2	0	0	107	80	217	10

Kilde: NIBR/SSB

Det som er kanskje mest i øyenfallende er hvor sentraliserende statlige arbeidsplasser er, både lav- og høykompetansearbeidsplasser. Trondheim har dobbelt så mange statlige høykompetansearbeidsplasser enn det som finnes i kommunal sektor. Ingen andre kommuner har en gang halvparten så mange statlige høykompetansearbeidsplasser som kommunale.

Kommunal sektor er relativt viktig for kompetansearbeidskraft for alle kommuner utenom Trondheim. Men også privat sektor er viktig, også for perifere kommuner. Og for utviklingen av det regionale næringslivet er privat sektor spesielt viktig. Privat sektor består i tillegg av mange lavkompetansearbeidsplasser og vil dermed dekke et bredere spekter med jobbtillbud.

Igjen kan BA-regioner være hensiktsmessige enheter, og vi har tatt med tilsvarende tabell med sektor og kompetansenæringer for disse regionene. Hemne er den regionen med størst andel høykompetansearbeidsplasser i privat sektor, mens Osen, Tydal og Åfjord/Roan har høyest andel av kommunale høykompetansearbeidsplasser. Oppdal/Rennebu skiller seg ut ved å ha lavest andel kompetansenæringer. Der er det både lav andel kompetansenæringer i både privat og kommunal sektor. De få høykompetansearbeidsplassene en finner i statlig og fylkeskommunal sektor er langt fra nok til å kompensere for dette. Røros og Ørland/Bjugn har noen av de samme trekkene på fordelingen som Oppdal/Rennebu.

Tabell 3.4 *Kompetansearbeidsplasser etter sektor og utdanningsnivået i næringene i BA-regionene i Sør-Trøndelag, 2013.*

	Statlig		Fylkeskommunal		Kommunal		Privat	
	Lav	Høy	Lav	Høy	Lav	Høy	Lav	Høy
86 Trondheim	8 997	12 661	29	2 297	16 801	8 261	75 580	18 487
87 Hemne	0	15	0	49	296	196	1 295	78
88 Hitra/Frøya	1	44	0	86	727	416	3 087	145
89 Ørland/Bjugn	10	67	0	97	835	387	2 064	70
90 Åfjord/Roan	0	23	0	42	364	268	1 255	71
91 Osen	0	5	0	0	97	69	164	15
92 Oppdal/Rennebu	19	43	0	63	838	422	2 848	174
93 Orkdal	569	144	0	177	1 435	674	4 732	423
94 Røros	151	82	0	80	955	486	2 713	188
95 Tydal	0	2	0	0	107	80	217	10

Kilde: NIBR/SSB

Når vi klassifiserer arbeidsplassene etter næringenes kompetansenivå forteller det lite om hvor mange med UoH-utdanning det faktisk jobber i de forskjellige kommunene. Passer kompetanseprofilen på næringslivet med faktisk utdanningsnivå på befolkningen? Eller er befolkningen overkvalifisert eller underkvalifisert i forhold til de arbeidsplassene som finnes?

Dette er riktignok svært omfattende problemstillinger som vi stor grad må la ligge i denne sammenhengen. Imidlertid kan vi se tidligere oversikter i forhold til det generelle utdanningsnivået i kommunene, slik det fremstilles i tabell 3.5.

Sør-Trøndelag har generelt en litt bedre utdannet befolkning enn Norge som helhet, og da særlig større andel med lang UoH-utdanning. Det er imidlertid først og fremst Trondheim som drar opp snittet, noe som ikke er overraskende med tanke på den posisjonen byen har i det nasjonale utdannings- og forskningssystemet.

Bortsett fra Trondheim er det Trondheims nabokommuner som har høyest utdanningsprofil, og Skaun, Klæbu og Malvik ligger omtrent på landsgjennomsnittet. Det er for øvrig interessant at her er det er kystkommunene som langt på vei har lavest utdanningsprofil, mens det var de samme kommunene som i størst grad fikk tilført kompetanse via FoU-prosjekter.

En kommune med en spesiell situasjon er Røros. Det er den kommunen utenfor Trondheimsområdet med høyest utdanningsprofil. Samtidig har kommunen et næringsliv som i liten grad er basert på kompetansearbeidsplasser, både når vi benytter utdanningsnivået eller FoU-nivået som klassifisering. Det kan slå både positivt og negativt ut. Det er positivt i den forstand at næringslivet og det offentlige enklere kan få godt kvalifiserte søkere til stillingene sine. Men hvis arbeidssøkere føler seg overkvalifisert til stillingene, eller det rett og slett ikke er stillinger lokalt som er relevant for utdanningen til arbeidssøkerne, kan det bli et problem på sikt ved at arbeidssøkere søker seg bort fra kommunen. Oppdal og Holtålen ligner litt på Røros, men i mindre grad.

Tabell 3.5 *Høyeste fullførte utdanning etter nivå og kommune. Personer 16 år og over. Prosent. 2012.*

	Grunn- Videregående		UoH – kort	UoH – lang
	skolenivå	skole		
0 Hele landet	28,2	42,0	22,1	7,7
16 Sør-Trøndelag	26,0	42,2	22,3	9,5
1601 Trondheim	22,6	38,0	25,9	13,5
1612 Hemne	33,5	50,9	13,3	2,3
1613 Snillfjord	35,2	50,4	13,3	1,1
1617 Hitra	35,2	47,1	14,3	3,4
1620 Frøya	42,3	41,5	13,7	2,5
1621 Ørland	32,3	48,7	16,0	3,0
1622 Agdenes	36,7	47,5	13,7	2,0
1624 Rissa	31,7	50,1	15,4	2,8
1627 Bjugn	36,5	46,1	14,8	2,5
1630 Åfjord	35,5	48,7	13,8	2,0
1632 Roan	42,3	45,7	10,6	1,4
1633 Osen	40,6	44,7	13,1	1,6
1634 Oppdal	31,4	47,4	17,6	3,6
1635 Rennebu	32,5	51,4	13,6	2,5
1636 Meldal	33,1	51,2	13,7	2,0
1638 Orkdal	29,6	48,8	18,1	3,5
1640 Røros	26,4	49,6	19,6	4,4
1644 Holtålen	28,8	53,7	15,6	1,9
1648 Midtre Gauldal	30,5	53,4	13,9	2,2
1653 Melhus	29,6	48,8	17,6	4,0
1657 Skaun	27,0	48,3	20,3	4,4
1662 Klæbu	28,5	47,8	18,7	4,9
1663 Malvik	24,8	43,6	23,1	8,5
1664 Selbu	30,3	50,0	16,8	3,0
1665 Tydal	33,5	48,5	15,9	2,2

Kilde: NIBR/SSB

4 Tjenester

4.1 Generelt tjenestetilbud

For befolkningen er tilgangen på tjenester i vid forstand viktig for å beskrive et steds funksjonalitet i forhold til andre steder. Noen tjenester finnes i de fleste sentra, mens andre finnes kun i noen få, som da fungerer som region- eller landsdelssentra for akkurat denne tjenesten. Antall og typen tjenester som er tilgjengelig vil dermed fortelle oss en del om senterets funksjon lokalt, i regionen og i landsdelen.

Vi har benyttet Det sentrale bedrifts- og foretaksregisteret og plukket ut de næringskodene som representerer en form for tjeneste. Det er 287 koder. Disse er så igjen gruppert sammen slik at det dannes 100 ulike tjenester. En tjeneste regnes som tilgjengelig for kommunens innbyggere hvis det finnes en bedrift som tilbyr tjenesten lokalisert i kommunen. Det differensieres ikke på antall bedrifter eller sysselsatte innen tjenesten, slik at hvis det for eksempel finnes ett arkitektkontor med bare noen få sysselsatte i en kommune regnes tjenesten som like tilgjengelig i den kommunen som i en kommune med mange arkitektkontorer med mange sysselsatte.

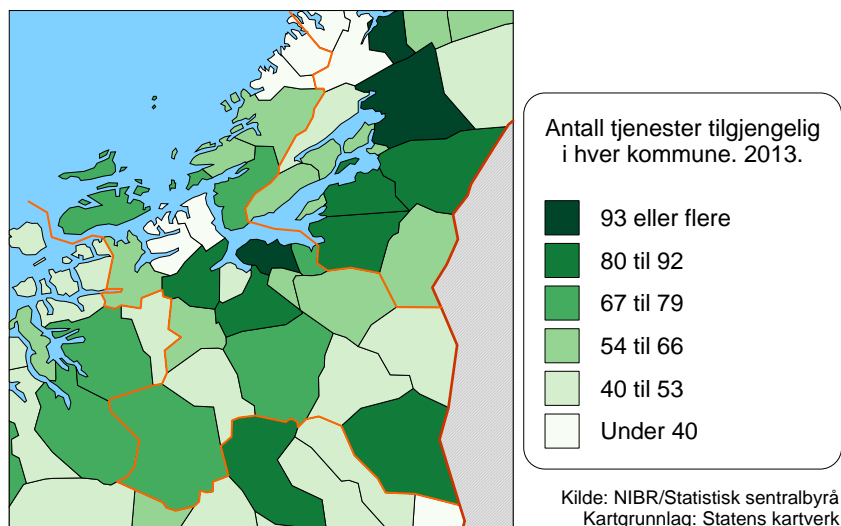
Tjenestene er listet opp i et vedlegg, men følgende hovedkategorier er definert:

- A. Ulike typer av detaljhandel, 11 stk
- B. Tjenester knyttet til kjøretøy, 4 stk
- C. Restauranter, reiseliv og transport, 12 stk
- D. Tjenester knyttet til finans og eiendom, 8 stk
- E. Tjenester knyttet til forretningsdrift, 12 stk
- F. Undervisningstjenester, 10 stk
- G. Helsetjenester, 15 stk

- H. Sosialtjenester, 6 stk
- I. Idrett, treningstilbud og opplevelser, 5 stk
- J. Kulturtilbud, 4 stk
- K. Utleie og reparasjon av utstyr, 4 stk
- L. Personlig tjenesteyting, 6
- M. Spesialiserte offentlige tjenester, 3 stk

Antall tjenester i hver kommune fordeler seg rimelig slik vi kunne forvente. Kommunene med de største tettstedene kan vise til flest tjenester. Noen avvik fra denne regelen er det riktignok. Røros kommer høyt opp, for eksempel to kategorier høyere enn Oppdal. Frøya, Hitra, Rissa og Midtre Gauldal har også litt flere tjenester enn det en kunne forventet i forhold til størrelsen på største tettsted.

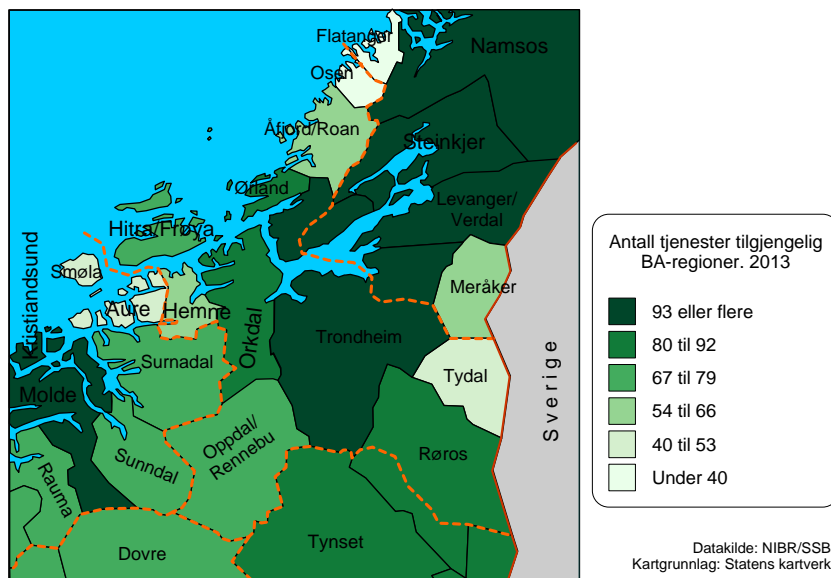
Figur 4.1 *Antall tjenester tilgjengelig etter kommunene i Sør-Trøndelag, 2013.*

Nå er det jo nettopp slik at tjenester har ulikt nedslagsfelt. Det er rett og slett ikke hensiktsmessig å ha alle tjenester i alle kommuner. Og noen tjenester (for eksempel høgskoler og spesialisthelsetjenester) forventes det dermed heller ikke at finnes lokalt. Ser vi derfor heller på BA-regioner, slik som i figur 4.2, ser vi at de aller fleste delene av Sør-Trøndelag er godt dekket av

tjenester. Unntakene er først og fremst Osen og Tydal, men også til dels Hemne og Åfjord/Roan. Der er knapt halvparten av tjenestene tilgjengelig.

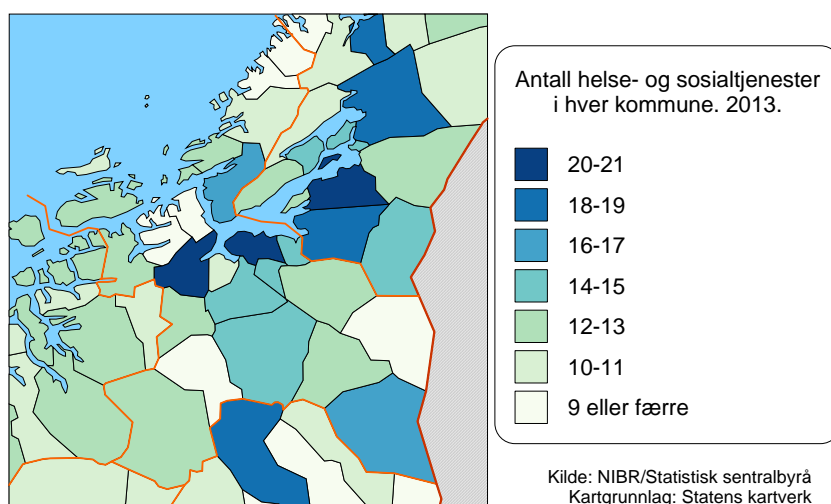
Figur 4.2 *Antall tjenester tilgjengelig etter BA-regioner i Sør-Trøndelag, 2013.*

4.2 Spesialtjenester

Alle tjenester er med på å definere en region. Både som bosted og som lokalisering for næringsdrift. Men ulike tjenestene benyttes av, og henvender seg til, ulike deler av befolkningen. Og en del tjenester er først og fremst knyttet til næringsdrift. Det er derfor relevant å plukke ut et utvalg av tjenestene med et mer spesifikt publikum, og se om det er lik fordeling av disse.

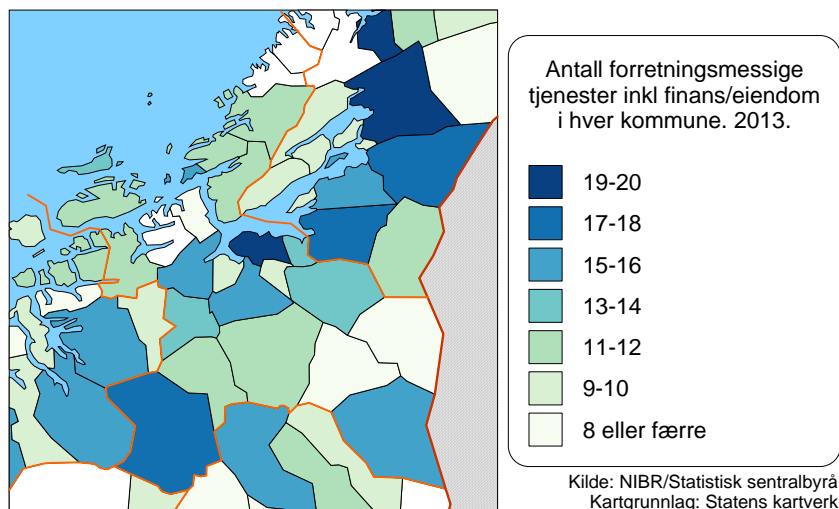
Som eksempel har vi valgt helse- og sosialtjenester. Dette er både svært viktige tjenester for mange, og henvender seg først og fremst til privatpersoner. Dette er tjenester som de fleste må forholde seg til over tid (en person kan være uinteressert i kino, restauranter eller idrettstilbud, men hun/han bør helst ikke droppe tannlegen eller legen hvis man er syk). Fordelingen er vist i figur 4.3.

Figur 4.3 *Antall helse- og sosialtjenester tilgjengelig etter kommune. 2013.*

Langt på vei er dette det samme bildet som trer fram som det var for alle tjenestene. Hitra, Frøya, Ørland og Oppdal har relativt litt færre helse- og sosialtjenester enn tjenestetilbudet sett under ett, det vil si de falt ned et par kategorier.

Ser vi på et sett med tjenester med en helt annen målgruppe, nemlig forretningsmessige tjenester, blir bildet noe annet. Nå fremstår for eksempel Oppdal og Ørland som kommuner med et godt tilbud, mens Midtre Gauldal får redusert status i forhold til hvordan kommunen fremstod for alle tjenester.

Figur 4.4 *Antall forretningsmessige tjenester tilgjengelig etter kommune. 2013.*

4.3 Handel

4.3.1 Detaljhandelens dekningsgrad

Detaljhandelens dekningsgrad er forholdet mellom faktisk omsetning innen et geografisk område og kjøpekraftspotensialet i samme området.

Kjøpekraftsanslaget består av omsetningspotensialet fra innbyggere og det lokale næringslivet. Innbyggernes kjøpekraft kan beregnes ut fra SSBs årlige forbrukerundersøkelse, slik NIBR gjør. Lokale bedrifters kjøpekraft er også en del av et områdes kjøpekraftpotensiale, og skal tas hensyn til i beregningene av detaljhandelens dekningsgrad. NIBR baserer seg på en egen undersøkelse om dette, der 1300 bedrifter innen detaljhandelen vurderte andelen av totalomsetningen som kommer fra lokalt næringsliv og storhusholdninger.

I tillegg har en turisme og gjennomfartstrafikk, som kan representere et kjøpekraftstillegg en i enkelte områder må ta spesielt hensyn til. Generelt kan en si at dekningsgradsberegningene er basert på mange usikre og til dels vanskelige målbare faktorer, noe som etter vår mening vanskeliggjør å benytte

en beregningsmodell som forsøker å tallfeste mange variable og regionale forskjeller i for eksempel inntekt.

NIBR har valgt en forholdsvis enkel modell for beregninger, som gir et grovt bilde av dekningsgradssituasjonen, og som kan anvendes for hele landet. Ut over den informasjonen dette gir, bør en bruke lokalkunnskap til å vurdere om dekningsgradsberegningene kan være for optimistiske eller for pessimistiske.

Det er viktig å se på detaljhandelsdekningen med og uten bransjen motorkjøretøyer og drivstoff, for å få fram et mer nyansert bilde av markedsdekningen i de enkelte kommunene og regionene.

Forklaringen på at dekningsgradstallene ligger noe lavere i enkelte kommuner når bilbransjen holdes utenfor, ligger i at den kapitalkrevende bilbransjen har et stort omlandspotensiale. I enkelte kommuner med lav omsetning i andre bransjer enn bilbransjen gir derfor dekningsgradstallene for detaljhandelen totalt ofte et flatterende bilde. Splitter vi opp detaljhandelen ytterligere på enkeltbransjer, får vi straks større usikkerhet i beregningene. Det skyldes forretningenes bransjeblanding, og at mange forretninger omsetningsmessig kun er registrert på en bransje i statistikken.

For kommuner der en ønsker en mer detaljert oversikt over detaljhandelen totalt og uten bilbransjen, bør en supplere informasjonen som ligger i dekningsgradstallene med tall for faktiske omsetningen totalt og bransjevis slik de fremkommer i SSBs varehandelsstatistikk.

Dekningsgradberegningene for detaljhandelen totalt viser Trondheims sterke handelsposisjon i fylket, men også kommuner som Ørland, Oppdal, Orkdal og Røros har en sterk posisjon og vekst innen handelsnæringen. Det er naturlig at de mindre kommunene har handelslekkasje. De svakeste tallene finner vi for kommuner som Snillfjord, Roan, Skaun og Klæbu.

Ser vi bort fra den kapitalkrevende bilbransjen, med et stort omlandspotensiale, er fremdeles Trondheims rolle dominerende, men også kommuner som Hitra, Ørland, Oppdal, Orkdal og Røros har en høy dekningsgrad. Svakest dekningsgrad finner vi i kommuner som Snillfjord, Skaun, Klæbu og Malvik.

Tabell 4.3 *Detaljhandelens dekningsgrad (eks motorkjøretøyer/ drivstoff) for kommunene i Sør-Trøndelag, 2004–2009*

	2004	2007	2009
Trondheim	142	137	131
Hemne	92	90	93
Snillfjord	25	15	47
Hitra	118	122	127
Frøya	85	88	84
Ørland	135	129	131
Agdenes	61	51	54
Rissa	73	80	79
Bjugn	67	66	73
Åfjord	91	104	102
Roan	53	38	45
Osen	45	37	45
Oppdal	153	141	141
Rennebu	54	50	50
Meldal	65	62	58
Orkdal	137	143	137
Rørøros	134	126	128
Holtålen	66	50	52
Midtre Gauldal	83	75	73
Melhus	59	61	66
Skaun	33	38	35
Klæbu	37	39	32
Malvik	46	45	45
Selbu	58	66	67
Tydal	34	46	75
Sør-Trøndelag	118	115	111

Kilde: NIBR/SSB

5 av de 9 BA- regionene hadde handelslekkasje i 2009, det gjelder blant annet alle de 3 kommunene som er eneste kommune i sin BA- region. Trondheim, Oppdal/Rennebu og Orkdal hadde de høyeste tallene i hele perioden. De svakeste tallene i perioden 2004–2009 finner vi for Osen og Tydal (se vedleggstabell).

Bildet ser litt annerledes ut når bilbransjen tas ut. I 2009 var det Åfjord/Roan og de tre BA-regionene som består av en kommune

(Hemne, Osen, Tydal) som hadde handelslekkasje. Trondheim, Oppdal/Rennebu, Røros og Orkdal hadde de sterkeste tallene. Vi merker oss også at Trondheim BA-region (med i alt 8 kommuner) hadde litt tilbakegang i perioden 2004–2009.

Tabell 4.4 *Detaljhandelens dekningsgrad for detaljhandelen eks bilbransjen. BA-regioner. 2004–2009*

<i>BA-region</i>	<i>2004</i>	<i>2007</i>	<i>2009</i>
Trondheim	121	118	113
Hemne	92	90	93
Hitra/Frøya	102	105	101
Ørland/Bjugn	104	100	105
Åfjord/Roan	82	89	89
Osen	45	37	45
Oppdal/Rennebu	126	117	117
Orkdal	108	111	108
Røros	117	107	109
Tydal	34	46	75

Kilde: NIBR/SSB

4.3.2 Detaljomsetning 2009–2012

Detaljhandelens omsetningstall for kommunene og BA-regionene i Sør-Trøndelag gir sammen med dekningsgradsberegningene et bilde av kommunenes betydning som handelssteder. Omsetningstallene har vi for årene fram til og med 2012. Det gir muligheter for å si noe om handelsutviklingen de siste årene (dekningsgradberegningene har vi t.o.m. 2009). Vi gir tall for detaljhandelen totalt og detaljhandelen uten bilbransjen. Imidlertid er det erfaringsmessig detaljhandelen uten bilbransjen – på samme vis som ved dekningsgraden – som gir det mest relevante bildet. Vi har derfor valgt å ha totaltallene i vedlegget, mens vi viser omsetningen uten bilbransjen her i teksten.

Sør-Trøndelags handelssituasjon for detaljhandelen totalt er naturlig nok sterkt dominert av Trondheim, som hadde 70 prosent av detaljhandelsomsetningen i fylket både i 2009 og 2012. Veksten 2009–2012 har vært som for fylket totalt, på ca. 14 prosent. Enkeltkommuner med høy vekst i perioden er Rissa, Rennebu, Midtre Gauldal og Malvik. Utviklingen har vært negativ for 3 kommuner, Snillfjord, Osen og Ørland. Litt bedre, men med

beskjeden vekst, finner vi i kommunene Meldal og Holtålen. 18 av de 25 kommunene i Sør-Trøndelag hadde en vekst i perioden på over 10 prosent. Tallene er ikke justert for prisstigningen i perioden.

Ser vi på detaljhandelen uten bilbransjen har Trondheim også da en andel på 70 prosent av totalomsetningen i fylket i 2012. I likhet med for detaljhandelen totalt, har situasjonen vært stabil i forhold til tallene for 2009, da andelen også denne perioden lå på 70 prosent. Kommunene med sterkest prosentvis vekst i perioden 2009–2012 er Malvik, Skaun og Bjugn. Svakest er utviklingen i kommunene Klæbu, Osen, Ørland og Holtålen. Alle kommunene har en negativ omsetningsutvikling i perioden 2009–2012. Det samme er trolig også situasjonen for Snillfjord.

Tabell 4.5 *Detaljhandelsomsetning uten bilbransjen, i mill kr eks mva, for kommunene i Sør-Trøndelag*

	2009	2010	2012	Prosentvis endring 2009– 2012
Trondheim	15033	15458	16348	8,7
Hemne	254	278	299	17,7
Snillfjord	30	30	27	*
Hitra	332	347	387	16,6
Frøya	236	234	282	19,5
Ørland	454	436	454	0
Agdenes	59	59	66	11,9
Rissa	327	344	384	17,4
Bjugn	214	231	260	21,5
Åfjord	216	222	233	7,9
Roan	29	30	32	10,3
Osen	29	29	28	-3,4
Oppdal	634	642	681	7,4
Rennebu	82	81	91	11,0
Meldal	143	153	165	15,4
Orkdal	1049	1072	1134	8,1
Røros	483	502	523	8,3
Holtålen	68	67	68	0
Midtre Gauldal	279	305	326	16,8
Melhus	625	647	696	11,4
Skaun	143	154	174	21,7
Klæbu	115	106	109	-5,2
Malvik	348	402	471	35,3
Selbu	170	167	177	4,1
Tydal	42	41	47	*
Sør-Trøndelag	21361	22005	23422	9,6

* Det er fra SSB ikke oppgitt tall for gr.47.3 (bilbransjen), som skal trekkes fra gr.47 (som vi har tall for).

Kilde: NIBR/SSB

Ser vi på de enkelte BA-regionene for detaljhandelen totalt i perioden 2009–2012, har 6 av de 10 regionene er forholdsvis jevn vekst på 14 til 16 prosent. Av regioner som består av flere enn en kommune kommer Ørland/Bjugn svakest ut, med 5 prosent vekst. Omsetningsmessig er Trondheimsregionen sterkt dominerende, med hele 81 prosent av omsetningen for detaljhandelen totalt.

Tabell 4.6 *Detaljhandelsomsetning eks bilbransjen, i mill. kr eks mva, for BA-regioner i Sør-Trøndelag*

	2009	2010	2012	Prosentvis endring 2009–2012
Trondheim	17040	17583	18685	9,7
Hemne	254	278	299	17,7
Hitra/Frøya	568	581	669	17,8
Ørland/Bjugn	668	667	714	6,9
Åfjord/Roan	245	252	265	8,2
Osen	29	29	28	-3,4
Oppdal/Rennebu	716	723	772	7,8
Orkdal	1192	1225	1299	9,0
Røros	551	569	591	7,3
Tydal	-	-	-	

Kilde: NIBR/SSB

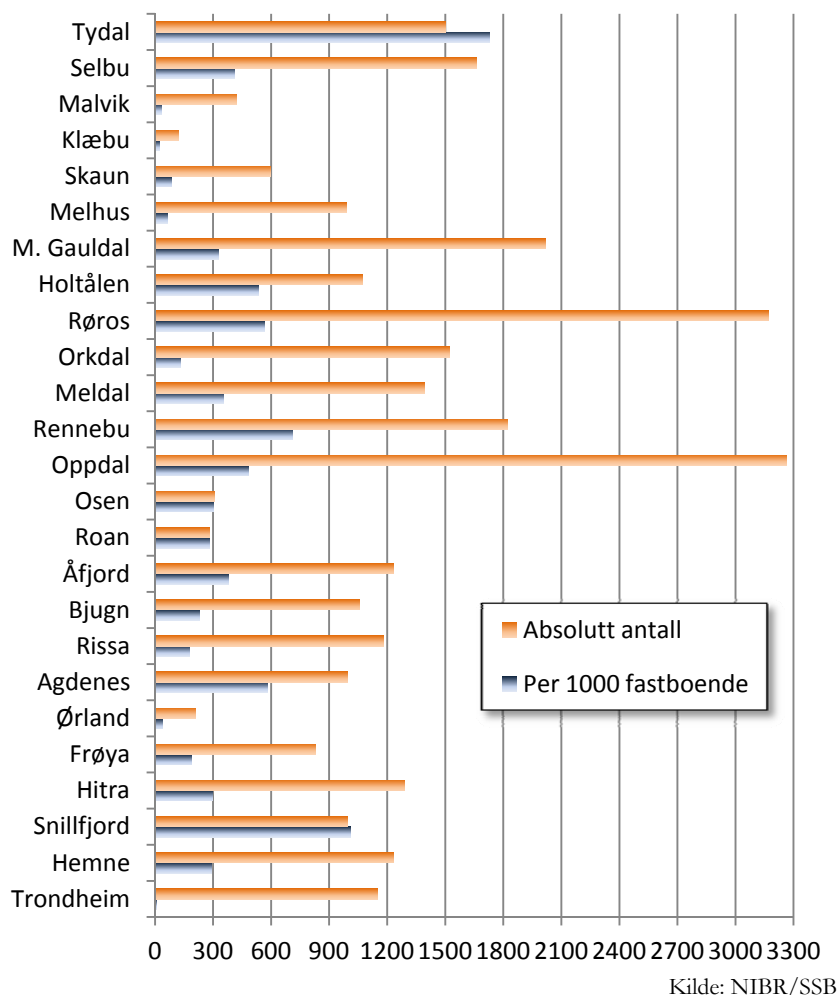
Av BA- regionene er den relative veksten sterkest i Hitra/Frøya-regionen. Trondheim fremstår igjen som en sterkt dominerende handelsregion med 80 prosent av omsetningen både i 2009 og 2012.

En vanlig kommentar når det gjelder dekningsgrader og omsetningsdata er at hyttebefolkningen påvirker i stor grad – det er jo en befolkning som bidrar direkte til at detaljomsetningen i kommunen øker uten at befolkningsgrunnet (som er en del av nevneren i utregningen av dekningsgraden) øker. Dette er en sannhet med modifikasjoner.

Ser vi på en oversikt over fritidseiendommer i kommunene i Sør-Trøndelag (figur 4.5) er det tydelig at særlig Oppdal og Røros er store hyttekommuner med over 3000 fritidseiendommer hver. Av kommuner med mer enn 5000 innbyggere er det faktisk bare to kommuner i Norge (Trysil og Nord-Aurdal) som har flere fritidseiendommer per 1000 innbyggere enn disse to kommunene. Det er klart at dette genererer et betydelig volum når det gjelder handel. Imidlertid skulle en tro at effekten var enda større for Tydal og Snillfjord, som har mange flere fritidseiendommer per 1000 fastboende enn de andre kommunene. Tydal er faktisk den fjerde mest «fritidseiendom-intensive» kommunen i landet (bare slått av Bykle, Åseral og Sirdal). Også Rennebu og Agdenes har

mange fritidseiendommer i forhold til kommunens egen befolkning. Men alle disse kommunene har betydelig handelsunderskudd.

Figur 4.5 *Antall fritidseiendommer. Absolutt antall og per 1000 fastboende. Kommuner i Sør-Trøndelag, 2013.*

Dette betyr selvfølgelig ikke at hyttebefolkningen ikke bidrar positivt i forhold til handel. Men selv for de mest «fritidseiendom-intensive» kommunene er dette bidraget langt fra nok til å kompensere for et eventuell handelslekkasje som er basert på den fastboende befolkningen. Ved nærmere ettertanke er vel ikke dette

så overraskende. En gjennomsnittshytteier er bare noen uker på hytta i året og gjør kanskje en god del av handelen på vei til hytta (som kan være utenfor destinasjonskommunen). Det skal altså svært mange hytteiere til for å veie opp for én fastboende når vi bare ser på handel.

4.4 Offentlig sektor

Ved gjennomgangen av antall tjenester var hovedpoenget hvilke tjenester som befolkningen på en eller annen måte har tilgang til. Mange av dem tilbys av private aktører og lokaliseringen er utenfor kontroll fra det offentlige side. Men hva med strukturen på det offentlige apparatet? De institusjonene som det ligger politiske beslutninger bak med hensyn til lokalisering? I tillegg til å være politisk styrt lokalisering representerer dette svært viktige tjenester og ikke minst viktige kompetansearbeidsplasser for regionen (Onsager og Gundersen 2010). Et ekstra element er også den politiske innflytelsen som enkelte av disse offentlige institusjonene representerer.

I næringslivslitteraturen har også offentlig institusjoner en egen plass. Her figurerer begreper som for eksempel «institutional thickness» og «trippel helix». Felles for disse er at i en region som skal utvikle seg eller fungere som et regionalt tyngdepunkt må det være et visst minimum av offentlige institusjoner tilstede. Ofte vektlegges næringsrettede institusjoner, slik som forskningsmiljøer eller finansieringsinstitusjoner, men også andre institusjoner er viktige (alt fra NAV til videregående skoler og ulike service- og kontrollfunksjoner).

Bedrifts- og foretaksregisteret inneholder sektorkode for alle bedrifter. Vi kan altså fordele bedriftene ut fra om de er statlige, fylkeskommunale eller kommunale. I tillegg kan vi differensiere ved hjelp av en kode for organisasjonsform (eierskap, særlov, aksjeselskap og så videre) og ved hjelp av næringskodene. Differensieringen er nødvendig på grunn av forskjellen med hensyn til funksjon. Et statlig direktorat eller en fylkeskommune har en annen regional funksjon enn et regionskontor for mat-tilsynet. Det er altså nødvendig å vekte de offentlige enhetene.

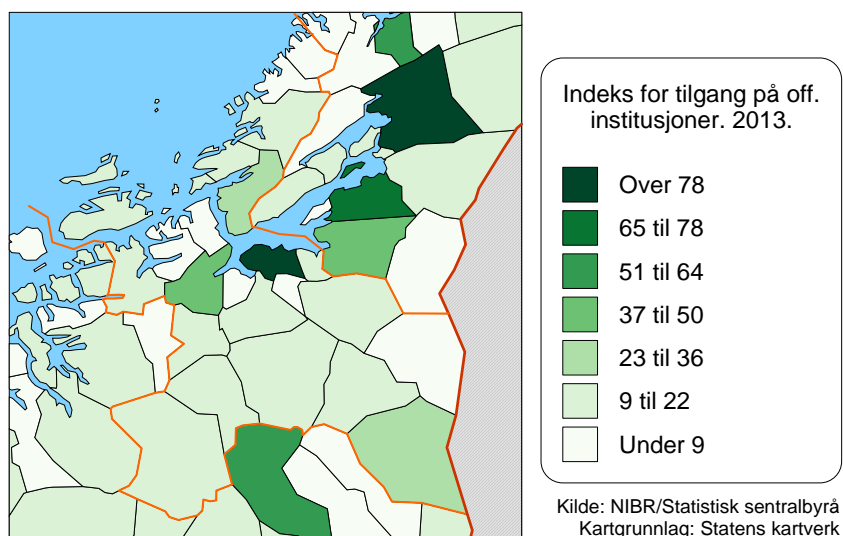
Kommuneinstitusjoner her er uinteressant siden alle kommuner vil ha en kommuneadministrasjon. Unntaket er de enhetene som er

registret som interkommunalt selskap. De vil være gjenstand for en beslutning om lokalisering og bør inkluderes. Indeksen beskriver altså offentlige institusjoner utenom kommunesektoren.

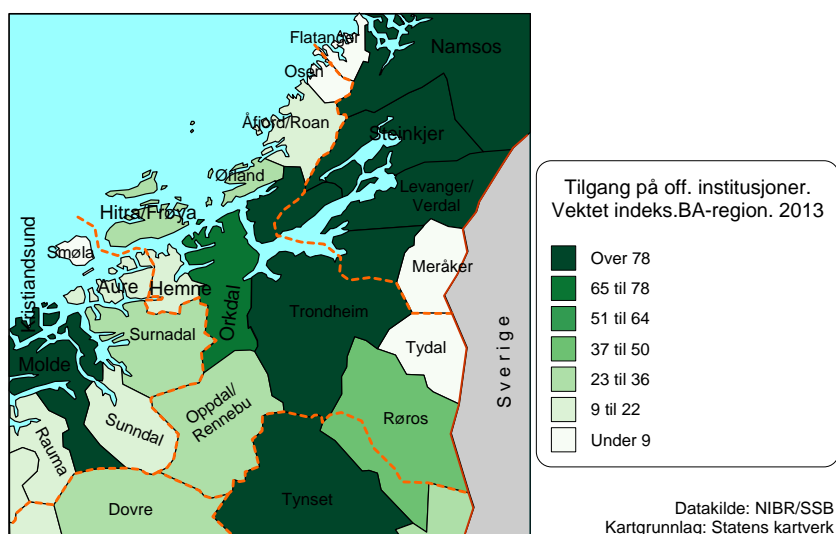
Vektingen er satt etter en vurdering basert på antall enheter av institusjonstypen, ”influensområde” og gjennomsnittsstørrelsen (antall sysselsatte) på den aktuelle institusjonstypen. Vurderingen må nødvendigvis inneholde et kvalitativt element, men ved testing viser det seg at strukturene er ganske robuste – noe endring i vektingen gir liten endring i resultatet. Den valgte vektingen er som følger:

- Nasjonale statsinstitusjon (direktorat, tilsyn, departement m.m.), vekt 4
- Statlig låneinstitusjoner (Lånekassen, Innovasjon Norge, Statens husbank), vekt 3
- Staten ved særlov (først og fremst sykehus), vekt 3
- Statens justissektor (fengsler, rettsinstanser, politi), vekt 2
- Statlig undervisningsinstitusjoner (universiteter og høyskoler), vekt 3
- Statlig trygdeordninger (NAV – finnes nesten i alle kommuner), vekt 1
- Statlig ”lokalinstitusjoner” (Mattilsynet, Statens vegvesens regionalkontorer, ambulansetjenester, jernbaneverket og banedivisjonens lokalkontorer, skatteetatens ulike regionalkontorer), vekt 1
- Fylkeskommune – administrasjon, vekt 4
- Fylkeskommune – undervisning (videregående skoler), vekt 2
- Andre fylkeskommunale foretak (i praksis tannhelse, offentlig transport og noen få eiendomsselskaper), vekt 1
- Interkommunale foretak, vekt 1

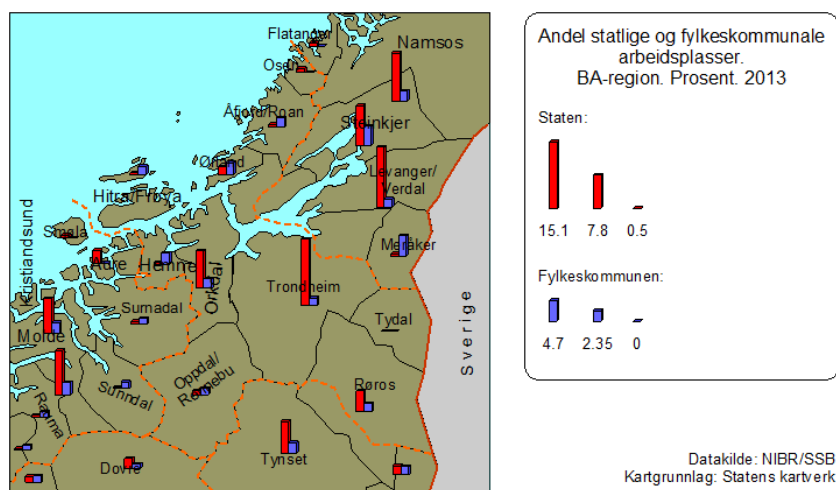
Tilgangen på det offentlige apparatet er ikke uventet sterkt knyttet til størrelsen på kommunen, enten vi måler etter befolkningsstørrelse, største tettsted eller arbeidsmarked. Orkdal, Rissa og Røros er – i tillegg til Trondheim – de eneste kommunene som ikke havner i de to nederste kategoriene i figur 4.6.

Figur 4.6 *Indeks for offentlige institusjoner. BA-regioner. 2013.*

Tilgang til institusjoner er imidlertid ikke begrenset av kommunegrensene. Spesielt siden vi ikke har tatt med kommunale institusjoner i indeksen. BA-regionene er her spesielt relevante. Og benytter vi denne inndelingen har en mye større andel av fylket god tilgang på offentlige institusjoner. Men på samme måte som for tjenester generelt er det enkelte regioner som må sies å ha dårlig tilgang. Dette gjelder Hemne, Osen, Tydal og Åfjord/Roan.

Figur 4.7 *Indeks for offentlige institusjoner. BA-regioner. 2013.*

Vi skiller ikke i indeksen på hvor store institusjonene er. Hvis vi derimot ser på antall arbeidsplasser innen offentlige institusjoner blir bildet som i figur 4.8. Det mest iøynefallende er nok hvor sentraliserende statlige arbeidsplasser er – som vi også tidligere har vært inne på.

Figur 4.8 *Andelen statlige og fylkeskommunale arbeidsplasser. BA-regioner. 2013.*

5 Oppsummering og analyse

Størstedelen av denne rapporten er en tematisk gjennomgang av indikatorer som er relevant for problemstillingen hvorvidt enkeltkommuner eller enkeltregioner utenom Trondheim har potensiale for å fungere som et selvstendig regionalt tyngdepunkt. Gjennomgangen har først og fremst vært deskriptivt, eller som oppdragsgiver uttrykte det ved oppstart av prosjektet, «en empirisk oversikt som grunnlag for videre arbeid».

Imidlertid er omfanget av indikatorer stort, og de spenner over mange temaområder. Det er dermed helt klart et behov for å sammenstille en del av hovedindikatorene og gjøre noen foreløpige vurderinger i forhold til sentrale problemstillinger. Det gjøres i dette kapitlet.

Trondheims dominerende posisjon i fylket – på godt og vondt – er ikke uventet godt dokumentert i gjennomgangen. Det var da også en del av bakgrunnen for prosjektet denne rapporten oppsummerer, og altså ikke noe nytt. Imidlertid viser gjennomgangen at det er først og fremst størrelsen som gjør Trondheim dominerende – ikke nødvendigvis kvalitative egenskaper. Kun på ett felt – tilgang på tjenester – er Trondheim i en særstilling, mens på en rekke andre felt er Trondheim bare én av flere. Og på enkelte felt har også andre kommuner et kvalitativt bedre utgangspunkt i den videre utviklingen.

Vi har oppsummert de ulike temaområdene ved å sammenstille noen hovedindikatorer for hver kommune i tabell 5.1. I tabellen er det gitt en fargekode avhengig av verdien på indikatoren i hver kommune. Fargekoden er gitt på en skala fra mørk grønn (best) til mørk rød (dårligst) der tallmaterialet er forsøkt delt inn i seks naturlige klasser. I utgangspunktet skal en sjettedel av kommunene/regionene havne i hver kategori, men dette nyanseres avhengig av hvilken informasjon vi har tilgjengelig og i forhold til

hvilken referanseverdi vi har for indikatoren. Fargekoden er gitt på bakgrunn av tre faktorer; kommunens indikatorverdi i forhold til de andre kommunene i fylket, hvordan indikatoren er i forhold til landsgjennomsnittet⁹ og hvordan eventuelt andre indikatorer på temaområdet kan nyansere bildet (for eksempel under tjenester er totalantallet tjenester oppgitt, mens vi har også informasjon om spesialiserte tjenester med i rapporten).

Det er flere kommuner som fremstår med et altoverveiende positivt indikatorsett. Hitra og Orkdal er de to med gjennomgående høyest rating. I det neste sjiktet finner vi Hemne, Rissa, Røros, Midtre Gauldal, Frøya, Malvik og Melhus. Disse har gjerne to-tre indikatorer som de scorer lavt på, mens ellers gjennomgående høyt.

En gjennomgang av regionene tar utgangspunkt i de tettstedene som, sammen med sitt omland, potensielt kan danne regionale tyngdepunkt. Det er svært viktig å huske på i gjennomgangen at det at vi konkluderer med at en region ikke vil kunne fungere som et regionalt tyngdepunkt, betyr ikke at kommunen/regionen mangler utviklingspotensial. Det kan den svært godt ha. Men det betyr bare at ressursene og utviklingstrekkene i regionen er av en slik art at den ikke vil kunne fungere som et tyngdepunkt for sitt omland og eventuelt fungere som et alternativt lokaliseringssted i forhold til Trondheimsregionen for en del sentralfunksjoner.

⁹ For eksempel under vekst- og nedgangsnæringer scorer kommuner i Sør-Trøndelag generelt dårligere enn landsgjennomsnittet, og en større andel av kommunene havner dermed på den røde delen av skalaen. Når det gjelder bedriftsopprettelser og bedriftsnedleggelse er situasjonen omvendt; her scorer kommunene generelt bedre enn landsgjennomsnittet og flesteparten havner på den grønne delen av skalaen.

Tabell 5.1 Hovedindikatorer for kommuner i Sør-Trøndelag

	Folketallsutvikling 2006-2012	Yngrebølge, utsikt til vekst 2012-2022	Flyttegevinst og – tap «30–40 år»	Pending fra andre kommuner, 2012	Utvikling i antall innpendlere 02-12	Sysselsetingsutvikling 2006-2013	Vekst- og nedgangsnæringer	Bedriftsopprettelser og nedleggelses	Næringsspesialisering*	Bedriftsflyttinger	Kompetansarbeidsplasser	Tjenester	Handel, dekningsgrad 2009	Handel, omsetningsutv. 2009-2012	Offentlige institusjoner
Trondheim	11,1	49	-1	17	24	23	5,1	5,8	-2,4	3,5	100	131	8,7	459	
Hemne	-0,4	11	3	11	17	11	4,4	13,1	1,6	3,5	65	93	17,7	9	
Snillfjord	-3,5	28	6	22	11	6	6,3	5,6	-1,1	4	25	47	NA	5	
Hitra	11,1	10	34	14	28	37	4,6	5,8	1,9	2,3	68	127	16,6	10	
Frøya	11,2	16	18	12	8	12	-0,8	11,1	-1,6	2,7	67	84	19,5	17	
Ørland	1,3	26	0	21	1	0	-4	5,4	1	1,8	73	131	0	18	
Agdenes	-3,5	4	8	17	17	7	-0,8	7,3	0,8	2,5	36	54	11,9	5	
Rissa	4,5	9	18	16	-2	33	-6,7	8,9	-0,5	3,7	72	79	17,4	23	
Bjugn	2,3	3	8	19	14	-2	3	14,5	0,2	3,2	61	73	21,5	9	
Åfjord	-0,6	27	9	14	7	18	10,9	0,5	-0,2	2,6	62	102	7,9	10	
Roan	-3,3	17	2	14	15	18	3,9	18,4	0	3	31	45	10,3	6	
Osen	-3,9	-28	-2	6	-7	-17	-1,2	0,2	0	3,1	30	45	-3,4	7	
Oppdal	4	15	13	6	2	1	1,6	4,3	1,5	1,8	77	141	7,4	16	
Rennebu	-3,8	5	11	18	6	-9	0,8	-1,6	2,2	2,2	49	50	11	9	
Meldal	1,7	12	18	19	11	-3	-3,9	16,2	1,1	2,8	59	58	15,4	18	
Orkdal	6,5	8	14	27	20	21	3,1	7,3	0,6	2,4	87	137	8,1	38	
Roros	-1,4	15	6	20	8	11	-10,8	15,1	3,9	2,1	84	128	8,3	24	
Holtålen	-2,2	6	-3	14	-9	-17	-1,9	14,4	-1,1	2,1	46	52	0	15	
Midtre Gauldal	6,4	27	22	20	13	29	11,4	13,9	-1,7	1,7	66	73	16,8	16	
Melhus	9,6	27	22	33	27	12	-2,1	11,6	3,4	2,5	79	66	11,4	21	
Skaun	15	21	32	22	20	-7	2,2	12,4	1,5	2,4	52	35	21,7	7	
Klæbu	8,5	25	23	37	12	19	5,2	5	-2,9	2,4	53	32	-5,2	7	
Malvik	6,2	25	28	42	42	47	-7,4	6,8	2,1	2,1	75	45	35,3	13	
Selbu	2,2	-1	13	14	12	4	-6,3	12,6	-0,6	2,9	65	67	4,1	9	
Tydal	0,7	40	9	10	3	3	-3,7	11,1	0	3,2	41	75	NA	1	

* Næringsspesialisering er avhengig av relaterte næringer og størrelsen på disse. Det er derfor vanskelig å tallfeste denne med ett tall. Vi har derfor valgt å kun benytte fargekode.

Kilde: NIBR/SSB

Når vi skal vurdere potensiale for regionale tyngdepunkt kommer vi ikke utenom å trekke inn BA-regioner. En kommune vil kunne trekke veksler på nabokommunens ressurser, gitt at kommunene er funksjonelt integrert. Og det er nettopp dette BA-regionbegrepet er basert på. Så når vi kommenterer enkeltsentrene i Sør-Trøndelag med tanke på videre utvikling og potensialet for å utvikle seg som et regionalt tyngdepunkt vil vi hele tiden måtte vurdere omland.

Tabell 5.2 Hovedindikatorer for BA-regioner i Sør-Trøndelag

	Folketallsutvikling 2006-2012	Yngrebølge, utsikt til vekst 2012-2022	Pendling fra andre regioner, 2012	Utvikling i antall inpendlere 02-12	Sysselsetningsutvikling 2006-2013	Vekst- og nedgangsnæringer	Bedriftsopprettelser og nedleggelses	Næringsspesialisering*	Kompetansearbeidsplasser	Tjenester	Handel, dekningsgrad 2009	Handel, detaljomsetningsutv. 2009-2012	Offentlige institusjoner
Trondheim	10,2	40	19	22	23,2	4,7	6,5	3,3	100	113	9,7	609	
Hemne	-0,4	11	11	17	11,3	4,4	13,1	3,5	65	93	17,7	9	
Hitra/Frøya	11,2	13	13	17	23,0	1,9	8,5	2,5	76	101	17,8	27	
Ørland/Bjugn	1,7	15	20	5	-1,0	-0,9	9,7	2,4	81	105	6,9	27	
Åfjord/Roan	-1,3	25	14	8	18,2	9,3	5,6	2,7	65	89	8,2	16	
Osen	-3,9	-28	6	-7	-17	-1,2	0,2	3,1	30	45	-3,4	7	
Oppdal/Rennebu	1,8	12	10	3	-1,5	1,4	2,9	1,9	78	117	7,8	25	
Orkdal	3,9	9	24	15	15,1	1,7	9,6	2,6	90	108	9	66	
Røros	-1,6	11	18	2	4,6	-8,6	12,1	2,2	87	109	7,3	46	
Tydal	0,7	40	10	3	2,5	-3,7	11,1	3,2	41	75	NA	1	

* Næringsspesialisering er avhengig av relaterte næringer og størrelsen på disse. Det er derfor vanskelig å tallfeste denne med ett tall. Vi har derfor valgt å kun benytte fargekode.

Kilde: NIBR/SSB

Orkdal er den kommunen som i dag allerede fungerer mest som eget regionalt tyngdepunkt, med godt tilbud på både handel, offentlige institusjoner og tjenester. Kommunen er også den som

står sterkest som et senter for sitt omland (Meldal, Snillfjord og Agdenes) med en god del innpendling. Og Orkanger/Fannrem er også det største tettstedet i fylket utenom Trondheim. Det i seg selv er en viktig egenskap som regionalt tyngdepunkt.

Hemne scorer gjennomgående ganske bra på indikatorene. Men kommunen har mistet noe av sin regionale innflytelse. Snillfjord har for eksempel vendt seg mer inn mot Orkdal enn Hemne de siste årene (i følge pendlingstall), og folketallet har stått på stedet hvil de siste seks årene i Hemne. Likevel har kommunen et bra næringsliv og et par indikatorer som indikerer positive utviklings-trekk (yngrebølge og øking i innpendling). Utfordringen for kommunen er antakelig å bli bedre integrert med sine nabo-kommuner, også utenfor fylket. Hovedfartsåren gjennom kommunen (E39) går for eksempel utenom kommunesenteret (Kyrksæterøra), noe som nok er en begrensende faktor for pendling. Her har vi altså en kommune med gode utviklings-muligheter på egen premisser, men som i liten grad har potensiale til å fungere som et regionalt tyngdepunkt.

Hitra/Frøya er en interessant region. De to kommunene scorer jevnt over bra på de fleste indikatorer. Og de er også ganske komplementære, det vil si at der Frøya scorer dårlig, scorer Hitra bra, og omvendt. Regionen har et godt næringsliv, høy innflytting og svært positive indikatorer for utviklingen de siste årene. Det er riktignok lite innpendling, men det er naturlig med tanke på at dette er en øyregion. Med den svært positive utviklingen i regionen er det nærliggende å peke på fastlandsforbindelsen som kom i 1994 (Hitra) og 2000 (Frøya). Særlig med tanke på nærings-spesialiseringen i regionen, der logistikk og transport av nærings-midler er viktig, vil en slik forbindelse ha stor betydning. Også hurtigbåtruten mellom Trondheim og Kristiansund som har anløp på Hitra er med på å lette kommunikasjonen ut og inn av regionen.

Mye av tilflyttingen er innvandrere, og en utfordring for regionen er nok å hindre videreflytting av innflytterne. Regionen er også litt atypisk ved at den ikke har ett dominerende senter. Det bor cirka 2100 personer i de fire tettstedene som ligger relativt spredt. Selv om det er klare kommunesentra i hver kommune vil den relativt begrensede befolkningen og ressursene tross alt være fordelt på flere tettsteder. Det kan være en utfordring for å etablere et regionalt tyngdepunkt. En annen *potensiell* utfordring er den

sårbarheten som følger med en såpass klar næringsspesialisering. Fiskeri og akvakultur – og videreforedling av produktene fra disse sektorene – er sektorer som er avhengig av eksterne faktorer regionen selv ikke kan påvirke. Næringslivet er dermed avhengig av markedet for marine produkter (som til tider svinger mye) og at Norge har de rette handelsavtalene. Det kan også legges til at et større oljeutslipp ville vært katastrofalt for regionen.

Røros (med Holtålen og Os i Hedmark) har et relativt sunt næringsliv (med unntak av lavt med hensyn til vekstnæringer og kompetansesarbeidsplasser) og et stabilt handelsoverskudd (dekningsgrad). Demografisk ligger de litt midt på treet. Det er indikasjoner på at regionen allerede har tatt ut et vekstpotensial, og nå har nådd en topp der videreflytting øker og næringslivet i liten grad er fremtidsrettet. Røros har litt av den samme potensielle sårbarheten som Hitra/Frøya, ved at turistnæringen er avhengig av eksterne faktorer. Men nok i mindre grad, og med bedre mulighet til å påvirke selv. Ikke minst gir kulturmiljøet (som står på UNESCOs verdensarvliste) en godt utgangspunkt for turistnæringen. En viktig begrensning på videre utvikling er også at det er lite å støtte seg på i nabokommunene med hensyn til ressurser. Holtålen er, sammen med Osen, den kommunen som scorer gjennomgående lavest på indikatorene. Også Tydal (som heller ikke er så integrert med Røros) har lav score. Vi har imidlertid ikke hentet inn egne data for Os kommune i Hedmark.

Oppdal/Rennebu er kanskje den regionen (sammen med Osen) som er minst knyttet funksjonelt med Trondheimsregionen i Sør-Trøndelag. Det er et godt utgangspunkt for å etablere seg som et regionalt tyngdepunkt. Det er et relativt stabilt og sunt næringsliv i regionen, med unntak av kompetansesarbeidsplasser (noe som ikke er så overraskende med tanke på næringsstrukturen) og de demografiske hovedindikatorene er gode med tanke på videre vekst. Det er den lave innpendlingen som gjør at Oppdal kommune i liten grad er integrert med resten av fylket. Imidlertid vil Oppdals omland i fylket (Rennebu) sannsynligvis være en begrenset bidragsyter til videre utvikling for regionen. Rennebu scorer under middels på de fleste indikatorer, med innflyttinger (både av personer og bedrifter) og innpendling som hederlige unntak. Som Røros påvirkes Oppdal/Rennebu av utviklingen i turistsektoren, og en del av denne utviklingen kan aktører i

regionen i liten grad påvirke, noe som kan betegnes som en potensiell sårbarhet.

Trondheims nære omland (Melhus, Skaun, Klæbu og Malvik) er generelt karakterisert av et svakt næringsliv og tjenestetilbud, men med positive indikatorer med hensyn til demografi og pendling. Dette er en naturlig konsekvens av den tette integrasjonen med Trondheim. I tillegg har flere infrastrukturtiltak de senere årene understøttet denne integreringen. Tjenester, handel og arbeidsplasser finnes inne i storbyen, der kommunene fungerer først og fremst som bosted. Som egne regionale tyngdepunkt vil disse dermed ikke være aktuelle.

Trondheims perifere omland (Rissa, Midtre Gauldal og Selbu) havner i en mellomposisjon. De er i økende grad integrert med Trondheim gjennom pendling (stadig utbedring av veinettet rundt Trondheim), men ikke i en slik grad som Trondheims nære omland. Demografiske indikatorer er gjennomgående gode, mens næringslivet scorer sånn midt på treet. Midtre Gauldal scorer likevel svært høyt på en del indikatorer. Hvor mye disse kommunene retter seg mot Trondheim¹⁰, eller om de kan integreres med andre sentre (for eksempel er det interessant at det kommer kampflybase på Ørlandet i forhold til tilgang på arbeidsplasser for de som bor i Rissa) er en interessant problemstilling.

Ørland/Bjugn ligger omtrent midt på treet med hensyn til indikatorene. Regionen har samme utfordring som Hitra/Frøya med flere tettsteder, men disse er mer samlet i Ørland/Bjugn enn på Hitra/Frøya. Innenfor en diameter av 15 km finner vi fem tettsteder med til sammen nesten 4000 innbyggere (på størrelse med Oppdal). Indikatorene per i dag viser et nøkternt utviklingspotensial, men mye kan endre seg når den vedtatte kampflybasen legges til Ørlandet flystasjon¹¹. En klar utfordring

¹⁰ Utbygging av FV30 Forset-Fjeset i 2008 kunne en tenke ville dempe Midtre Gauldals integrasjon med Trondheim, og heller bedre integrasjonen med Holtålen/Roros. Dette har vi ikke sett noe til i datamaterialet, men er åpne for at det ennå er litt tidlig for å se effekten av utbyggingen.

¹¹ Basen er vedtatt lagt til Ørland i Stortinget 14. juni 2012. Dette er en stor utbygging, men er i følge Forsvarsbygg fremdeles i en «tidlig planleggingsfase» sommeren 2013.

med basen er å skape relatert virksomhet, slik at basen ikke bare fungerer som et «samfunn i samfunnet» uten større ringvirkninger.

Åfjord/Roan fremstår som en «midt på treet» region. Fordelingen av den veksten som kommer med yngrebølgen (særlig i Åfjord) blir viktig, men regionen vil neppe kunne etablere seg som er regionalt tyngdepunkt. Til det er befolkningen for liten og spredd.

Osen er i en særstilling. Den scorer gjennomgående svært lavt på de aller fleste indikatorer og er en klassisk utkantkommune med liten og spredt befolkning og med de utfordringer det innebærer.

Tydal ligner litt på *Osen* i den forstand at den er en liten utkantkommune med liten og spredt befolkning. Imidlertid scorer kommunen en del bedre på de fleste indikatorer. Særlig de sentrale demografiske indikatorene er vesentlig bedre enn *Osen*. Det er også en del pendling mot Selbu (7,4 prosent) og Trondheim (9,1 prosent) som gjør at kommunen er mer integrert i fylkets sentrale strøk enn *Osen*.

Som oppsummering kan vi peke på de tre regionene vi mener har størst potensial for å utvikle seg til regionale tyngdepunkt. Dette er tre regioner vest i fylket, og som er veldig forskjellig med hensyn til næringsliv og regional funksjon – og nettopp av den grunn burde ha et godt utgangspunkt for å samarbeide seg i mellom. Slik sett passer dette godt med tankegangen om polysentrisk byutvikling. Men alle tre har hver sine spesielle utfordringer:

- **Orkdal.** Orkanger fungerer allerede som regionalt tyngdepunkt for sitt omland, med de fleste ting på plass. Dette er den største befolkningskonsentrasjonen utenom Trondheimsregionen, og også regionen har også et omland der det vil komme befolkningsvekst. Regionen ligger også strategisk til mellom Trondheim og de kystområdene med størst potensial for utvikling som regionale tyngdepunkt (*Hitra/Frøya* og *Ørland/Bjugn*). Hovedutfordringen er den korte avstanden til Trondheim som gir potensialet for direktependling fra regionen til Trondheim. Samtidig er nettopp liten avstand til Trondheimsregionen også en mulighet for *Orkdal* – med sin «egentyngde» – ved at regionen kan «konkurrere» om pendlere fra for eksempel *Skaun* eller *Melhus*.

- **Hitra/Frøya.** Den regionen som ved siden av Orkdal scorer best på det meste. Solid næringsliv (men noe svak struktur når det gjelder vekstnæringer) og gode befolkningsindikatorer. Hovedutfordringen er en relativt liten befolkning som er fordelt på flere tettsteder, lav (men økende) integrasjon med nabokommunene og en utvikling som i de senere årene er basert på innvandring. I tillegg kan den tydelige næringsspesialiseringen innebære en viss sårbarhet for eksterne «sjokk» (markedsendringer, oljeutslipp, handelsavtaler).
- **Ørland/Bjugn.** Per i dag midt på treet med hensyn til indikatorer, men vil bli tilført store ressurser med nasjonal kampflybase. Befolkningen er spredd i flere små tettsteder, men der avstanden mellom tettstedene er så små at dette i praksis er én funksjonell bosetning. Per i dag er næringslivet relativt svakt, med litt for mye nedgangsnæringer og litt for lite kompetansenæringer. Utfordringen vil derfor være å skape ringvirkninger for lokalt næringsliv utover den direkte sysselsettingseffekten kampflybasen vil få.

I tillegg er det to regioner med et mer begrenset potensial:

- **Oppdal.** Spesielt selvstendig i forhold til Trondheimsregionen. Hovedutfordringen er lite ressurser/befolkningsgrunnlag i sitt omland og dermed begrenset mulighet for videre vekst.
- **Røros.** Har hatt gode indikatorer opp til nå, men opplever stagnasjon og lite framtidsrettet næringsliv. Har samme utfordring som Oppdal med tynt befolket omland med lite potensiale for vekst.

Usikkerheten ved om Ørland/Bjugn klarer å skape gode lokale ringvirkninger fra kampflybasen gjør at vi kanskje heller skulle ha plassert den regionen sammen med Oppdal og Røros – blant «outsiderne». Når vi likevel plasserer Ørland/Bjugn sammen med Orkdal og Hitra/Frøya er det fordi Ørland/Bjugn har en bedre befolkningsmessig utgangspunkt enn Oppdal og Røros, samt at vi jo vet at det uansett ringvirkninger blir etablert mange arbeidsplasser knyttet til kampflybasen.

Vi vil igjen påpeke at det å fungere som et regionalt tyngdepunkt er noe annet enn det å utvikle seg positivt som kommune. Fokuset i dette prosjektet er innsnevret i forhold til generell regional utvikling. Samtidig er ikke videre utviklingsløp en gitt størrelse – mye kan påvirkes av både politikere og driftige entreprenører. Den store innvandringen til Hitra/Frøya er et eksempel på dette – det var en faktor som ingen kunne forutse 15 år tilbake. Og klarer regionen å hindre videreflytting av innflytterne i stor nok grad til å bevare veksten er også et åpent spørsmål. Og plasseringen av store offentlige institusjoner er heller ikke gitt på forhånd. Men forhåpentligvis vil denne rapporten være et bidrag til at videre arbeid med regional planlegging i Sør-Trøndelag i større grad blir basert på et godt empirisk grunnlag enn det ellers ville blitt.

Litteratur

- Amdam, J. (2005) Utfordringer ved ny-regionalisering på Vestlandet, Noreg, *Notat 7/2005*, Volda: Høgskulen i Volda
- Engebretsen, Ø. og A. Gjerdåker (2012) Potensiale for regionforstørring, *TØI Rapport 2012/1208*, Oslo: Transportøkonomisk institutt
- ESPON (2006) *Territorial Impacts of European Fisheries Policy*, Luxembourg: ESPON.
- EU (1999) *European Spatial Development Perspective Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union*, Luxembourg: European Communities
- Foss, O., D. Juvkam og K. Onsager (2006) Litteraturstudie: Små og mellomstore byer og regional utvikling, *Notat 2006:111*, Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Gundersen, F. (2005) Næringsliv i bykommunene i Østfold og Buskerud, *NIBR-notat 2005:125* Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning
- Gundersen, F. (2009) Sentralisering og bedriftsdynamikk, *Rapport 2009:6*, Oslo: NIBR.
- Gundersen, F. og D. Juvkam (2013) Inndeling i senterstruktur, sentralitet og BA-regioner, *Rapport 2013:1*, Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Gundersen, F. og K. Onsager (2011) Regional innovasjon og næringsutvikling, *Rapport 2011:12*, Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Gundersen, F. og K. Sørli (2009) Demografi og næringsutvikling i Sogn og Fjordane, *Rapport 2009:13*, Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.

- Juvkam, D. (1999): Demografisk utvikling i Sør-Trøndelag. *NIBR-notat 1999:121*, Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning
- Juvkam, D. (2002): Inndeling i bo- og arbeidsmarkedsregioner. Oslo: NIBR-rapport 2002:20. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning
- Juvkam, D. m.fl. (2011) Storbyregioners funksjonelle grenser, *Rapport 2011:16*, m. F. Kann, J.I. Lian, R. Samuelsen og V. Vanberg, Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- NOU 2011:3 *Kompetansesarbeidsplasser – drivkraft for vekst i hele landet*, Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.
- Onsager, K. m.fl. (2010) Kompetanseintensive næringer og tjenester – lokalisering og regional utvikling, *Rapport 2010:20*, m. F. Gundersen, B. Langset og K. Sørli, Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Selstad, T. (1999) Østlandets framtid – Osلودominert eller polysentrisk? Scenarier 1996–2015. *ØF-rapport nr 8/1999*, Lillehammer: Østlandsforskning.
- St.meld. nr. 34 (2000-2001) *Om distrikts- og regionalpolitikken*, Oslo; Kommunal- og regionaldepartementet.
- Statistisk sentralbyrå (2008) Standard for næringsgruppering. Korrigert utgave, *Norges offisielle statistikk D383*, Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Sørli, K. (1995) *Regional demografi. Metoder for å studere regional befolkningsutvikling og variasjon i atferdsmønstre*. Tano-Aschehoug.
- Sørli, K., M. Aure og B. Langset (2012) Hvorfor flytte? Hvorfor bli boende? Bo- og flyttemotiver de første årene på 2000-tallet, *Rapport 2012:22*, Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning/Norut.
- Sør-Trøndelag fylkeskommune (2012) *Regional planstrategi for Sør-Trøndelag 2012-2015*, Trondheim: Sør-Trøndelag fylkeskommune
- Vanberg, V. (2011) Senterutvikling mot 2020, *Rapport 2011:9*, Oslo: NIBR.

-
- Vanberg, V., K. Sørli, P. Medby, D. Juvkam, F. Gundersen, O. Foss (2007) Vestfold i dag – situasjon og utviklingstrekk, *NIBR-notat 2007:101*, Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning
- Vareide, K. og H. Nyborg Storm (2011) Næringsutvikling, innovasjon og attraktivitet. Sør-Trøndelag. *TF-notat 31/2011*. Bø: Telemarksforskning.
- Vestby, G. M., F. Gundersen, R. Skogheim (2006) Kongsberg – en attraktiv by å bo i? *NIBR-notat 2006:128*, Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.

Vedlegg 1

Supplerende statistikk

Det er en egen elektronisk tabellsamling knyttet til prosjektet. Tabellene som er vedlagt her er kun de som benyttes i teksten eller som andre tall i rapporten er utledet direkte av. For en mer omfattende tabellsamling henvises det derfor til den elektroniske utgaven.

Tabell V1	Pendlingsstrømmer etter arbeidskommune og bokommune. 2002, del 1.....	133
Tabell V2	Pendlingsstrømmer etter arbeidskommune og bokommune. 2002, del 2.....	134
Tabell V3	Pendlingsstrømmer etter arbeidskommune og bokommune. 2007, del 1.....	135
Tabell V4	Pendlingsstrømmer etter arbeidskommune og bokommune. 2007, del 2.....	136
Tabell V5	Pendlingsstrømmer etter arbeidskommune og bokommune. 2012, del 1.....	137
Tabell V6	Pendlingsstrømmer etter arbeidskommune og bokommune. 2012, del 2.....	138
Tabell V7	Detaljhandelsomsetning i alt, i mill kr eks mva, for kommunene i Sør-Trøndelag	139
Tabell V8	Detaljhandelens dekningsgrad for kommunene i Sør-Trøndelag	140
Tabell V9	Detaljhandelens dekningsgrad totalt. BA-regioner i Sør-Trøndelag. 2004–2009	141
Tabell V10	Detaljhandelsomsetning i alt, i mill kr eks mva, for BA-regioner i Sør-Trøndelag. 2009–2012	141
Tabell V11	Befolkning i tettsteder i Sør-Trøndelag. 2012.....	142

Tabell V1 Pendlingsstrømmer etter arbeidskommune og bokommune. 2002, del 1.

Arbeidskommune	Bokommune													
	0441 Os (Hedm.)	1601 Trondheim	1612 Hemne	1613 Snillfjord	1617 Hitra	1620 Frøya	1621 Ørland	1622 Agdenes	1624 Rissa	1627 Bjugn	1630 Åfjord	1632 Roan	1633 Osen	1634 Oppdal
0441 Os (Hedm.)	646	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1601 Tr.heim	15	67702	112	22	122	89	151	62	351	152	93	29	30	152
1612 Hemne	0	21	1589	37	1	0	1	0	1	3	0	0	0	2
1613 Snillfjord	0	7	4	336	4	1	0	2	1	0	0	0	0	0
1617 Hitra	0	55	4	19	1531	93	3	8	2	1	1	3	2	1
1620 Frøya	0	55	3	16	133	1655	5	3	2	25	1	14	27	0
1621 Ørland	0	36	0	0	3	2	1956	11	18	364	19	2	0	0
1622 Agdenes	0	11	0	0	0	0	6	550	1	2	1	0	0	0
1624 Rissa	0	102	0	5	24	12	25	77	2328	61	56	6	1	2
1627 Bjugn	0	35	0	0	0	0	139	3	27	1334	23	3	3	0
1630 Åfjord	0	28	2	0	1	2	10	0	34	19	1305	35	12	0
1632 Roan	0	4	0	0	0	1	2	0	3	0	8	359	15	0
1633 Osen	0	5	0	0	0	1	1	0	0	1	2	15	359	0
1634 Oppdal	3	37	3	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2838
1635 Rennebu	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	54
1636 Meldal	0	19	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	4
1638 Orkdal	0	178	49	46	7	4	1	76	3	8	3	0	1	4
1640 Røros	227	31	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0
1644 Holtålen	0	17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1648 M. Gauldal	1	112	1	0	0	0	0	0	19	0	1	0	0	18
1653 Melhus	1	578	1	1	2	0	0	2	5	3	1	1	1	5
1657 Skaun	0	84	3	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	1
1662 Klæbu	0	236	0	0	5	1	0	0	1	0	0	1	0	0
1663 Malvik	1	443	2	0	2	2	2	0	2	0	1	0	0	2
1664 Selbu	0	27	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
1665 Tydal	0	3	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
1714 Stjørdal	0	524	1	0	1	1	4	0	2	2	1	0	2	2
1718 Leksvik	0	43	0	0	0	0	1	0	71	2	0	0	0	0

Kilde: SSB

Tabell V2 Pendlingsstrømmer etter arbeidskommune og bokommune. 2002, del 2.

Arbeidskommune	Bokommune													
	1635 Rennebu	1636 Meldal	1638 Orkdal	1640 Roros	1644 Holtålen	1648 Midtre Gauldal	1653 Melhus	1657 Skaun	1662 Klæbu	1663 Malvik	1664 Selbu	1665 Tydal	1714 Stjørdal	1718 Leksvik
0441 Os (Hedm.)	0	0	1	62	4	2	0	0	0	0	0	0	0	0
1601 Tr.heim	109	108	623	97	81	394	3065	1338	1595	3392	288	42	1673	204
1612 Hemne	0	2	17	2	2	1	5	3	0	3	1	0	0	2
1613 Snillfjord	2	2	19	0	0	0	0	2	0	0	2	0	1	0
1617 Hitra	0	2	4	0	0	1	4	2	2	4	1	0	2	0
1620 Frøya	1	0	4	0	0	0	0	2	5	4	1	1	4	4
1621 Ørland	0	0	0	0	1	2	1	0	2	2	0	0	2	1
1622 Agdenes	1	4	34	0	0	0	2	4	0	0	0	0	0	0
1624 Rissa	1	9	18	0	0	1	4	1	1	4	0	0	3	111
1627 Bjugn	0	0	0	0	0	2	1	0	2	0	0	0	1	1
1630 Åfjord	0	1	3	1	0	1	4	2	0	2	1	0	0	6
1632 Roan	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2	0	0	0	0
1633 Osen	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0
1634 Oppdal	105	2	9	2	1	27	15	3	1	1	1	0	2	0
1635 Rennebu	940	65	2	0	0	34	5	0	1	0	0	0	0	0
1636 Meldal	20	1167	110	0	0	1	8	3	0	0	1	0	0	0
1638 Orkdal	19	254	3820	2	3	8	68	277	8	1	3	0	2	0
1640 Roros	1	2	5	2552	198	13	7	0	1	1	1	8	8	0
1644 Holtålen	0	1	0	31	701	16	1	1	1	0	1	0	1	0
1648 M. Gauldal	22	6	5	6	23	2142	251	9	6	5	1	0	9	0
1653 Melhus	7	5	33	2	6	97	2875	151	46	15	2	0	8	3
1657 Skaun	1	4	61	0	1	3	59	957	7	1	0	0	1	0
1662 Klæbu	0	1	3	0	0	3	55	10	845	6	1	0	3	0
1663 Malvik	1	0	7	0	0	1	10	5	3	1637	15	3	217	2
1664 Selbu	0	0	0	3	2	0	1	0	0	19	1381	18	69	0
1665 Tydal	0	0	0	0	3	0	1	1	0	1	15	350	0	0
1714 Stjørdal	1	3	3	2	3	2	11	9	7	298	124	4	6480	5
1718 Leksvik	0	1	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	2	1284

Kilde: SSB

Tabell V3 Pendlingsstrømmer etter arbeidskommune og bokommune. 2007, del 1.

Arbeidskommune	Bokommune													
	0441 Os (Hedm.)	1601 Trondheim	1612 Hemne	1613 Snillfjord	1617 Hitra	1620 Frøya	1621 Ørland	1622 Agdenes	1624 Rissa	1627 Bjugn	1630 Åfjord	1632 Roan	1633 Osen	1634 Oppdal
0441 Os (Hedm.)	645	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1601 Tr.heim	11	78268	137	23	132	93	176	83	469	153	116	38	28	138
1612 Hemne	1	31	1578	39	0	2	0	3	3	2	0	1	0	0
1613 Snillfjord	0	11	5	302	14	2	0	3	0	0	1	1	0	1
1617 Hitra	0	52	0	29	1744	187	3	3	0	2	0	0	1	1
1620 Frøya	0	57	2	18	94	1741	5	0	0	30	2	13	11	0
1621 Ørland	0	51	1	0	2	3	1942	12	17	384	24	2	1	0
1622 Agdenes	0	28	1	0	1	1	7	626	6	2	1	0	0	1
1624 Rissa	0	117	0	0	0	2	31	13	2398	48	59	4	0	1
1627 Bjugn	0	19	0	0	1	0	208	1	33	1393	14	4	0	0
1630 Åfjord	1	40	2	1	1	3	16	0	29	18	1318	25	21	1
1632 Roan	0	6	0	0	0	0	2	0	1	0	17	354	14	1
1633 Osen	0	2	0	0	0	0	0	0	1	1	3	18	409	0
1634 Oppdal	0	28	2	0	1	0	0	0	0	1	1	0	0	3042
1635 Rennebu	0	19	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	57
1636 Meldal	0	21	2	3	1	2	3	2	2	0	0	0	0	4
1638 Orkdal	0	306	109	63	9	7	6	92	4	9	2	0	0	3
1640 Roros	234	39	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	2
1644 Holtålen	1	11	0	0	2	0	1	0	0	0	1	0	0	0
1648 M. Gauldal	0	85	1	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	14
1653 Melhus	2	764	0	3	1	2	6	1	5	3	1	1	0	4
1657 Skaun	0	135	2	5	0	0	1	2	1	1	0	0	0	0
1662 Klæbu	0	295	0	0	1	0	0	0	1	1	0	1	0	1
1663 Malvik	0	542	1	0	1	0	2	1	4	1	0	0	0	1
1664 Selbu	0	42	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
1665 Tydal	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1714 Stjørdal	2	959	5	0	2	0	7	1	5	1	1	1	2	1
1718 Leksvik	0	51	0	0	1	0	0	0	60	1	2	0	0	0

Kilde: SSB

Tabell V4 Pendlingsstrømmer etter arbeidskommune og bokommune. 2007, del 2.

Arbeidskommune	Bokommune													
	1635 Rennebu	1636 Meldal	1638 Orkdal	1640 Roros	1644 Holtålen	1648 Midtre Gauldal	1653 Melhus	1657 Skaun	1662 Klæbu	1663 Malvik	1664 Selbu	1665 Tydal	1714 Stjørdal	1718 Leksvik
0441 Os (Hedm.)	1	0	0	69	5	2	0	0	0	0	2	1	1	0
1601 Tr.heim	105	126	814	97	66	542	3467	1545	1801	3810	272	37	1885	235
1612 Hemne	1	5	17	1	1	3	7	4	1	2	0	0	1	1
1613 Snillfjord	1	3	22	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
1617 Hitra	3	0	5	0	1	4	2	1	3	6	1	0	1	0
1620 Frøya	0	1	10	1	0	0	4	2	4	5	0	0	4	1
1621 Ørland	0	0	3	1	0	3	3	0	1	4	0	0	2	1
1622 Agdenes	0	3	57	0	0	0	1	12	1	2	0	0	0	0
1624 Rissa	2	0	7	0	1	1	4	1	2	12	0	0	1	115
1627 Bjugn	0	1	0	0	0	0	1	2	0	1	0	0	3	2
1630 Åfjord	0	0	3	0	0	2	4	4	1	7	1	0	1	6
1632 Roan	0	0	0	0	2	0	7	0	0	0	0	0	0	0
1633 Osen	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
1634 Oppdal	143	13	2	4	3	18	8	2	0	1	1	0	0	0
1635 Rennebu	958	52	12	0	0	47	7	1	0	0	0	0	1	0
1636 Meldal	27	1267	172	0	0	1	11	11	1	0	1	0	2	0
1638 Orkdal	15	296	4222	4	9	7	86	365	10	6	1	1	2	2
1640 Roros	0	2	1	2684	236	84	6	3	4	1	2	8	0	0
1644 Holtålen	0	0	2	26	654	16	1	1	1	0	1	1	0	0
1648 M. Gauldal	25	12	8	2	28	2203	275	14	9	2	2	0	2	0
1653 Melhus	7	7	45	2	4	120	3144	163	59	21	2	1	19	1
1657 Skaun	2	5	64	0	0	1	61	1050	3	7	1	0	2	0
1662 Klæbu	1	1	3	1	2	7	72	11	813	11	2	0	1	0
1663 Malvik	4	0	8	1	0	1	15	4	16	1664	23	1	256	0
1664 Selbu	0	1	1	2	1	0	0	1	1	46	1496	35	115	0
1665 Tydal	0	0	0	1	1	0	0	0	0	4	18	360	2	0
1714 Stjørdal	0	4	13	3	0	4	24	16	13	451	165	5	7348	9
1718 Leksvik	0	1	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	3	1281

Kilde: SSB

Tabell V5 Pendlingsstrømmer etter arbeidskommune og bokommune. 2012, del 1.

Arbeidskommune	Bokommune														
	0441 Os (Hedm.)	1601 Trondheim	1612 Hemne	1613 Snillfjord	1617 Hitra	1620 Frøya	1621 Ørland	1622 Agdenes	1624 Rissa	1627 Bjugn	1630 Åfjord	1632 Roan	1633 Osen	1634 Oppdal	
0441 Os (Hedm.)	615	5	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
1601 Tr.heim	15	83931	128	32	100	88	198	90	449	136	142	30	22	165	
1612 Hemne	0	47	1680	53	6	4	1	2	2	2	1	1	0	3	
1613 Snillfjord	0	7	7	301	17	3	0	5	0	1	0	0	1	0	
1617 Hitra	0	48	8	42	1918	173	3	1	1	3	1	0	0	0	
1620 Frøya	0	74	4	2	143	1930	5	0	2	4	1	0	0	0	
1621 Ørland	0	57	0	0	2	1	1903	8	29	351	17	3	0	1	
1622 Agdenes	0	26	1	1	1	1	13	567	0	5	0	0	0	2	
1624 Rissa	0	140	0	0	1	1	22	17	2437	37	50	8	2	0	
1627 Bjugn	0	19	0	0	0	3	237	3	30	1407	17	2	4	2	
1630 Åfjord	0	40	1	3	0	0	24	0	29	30	1299	36	17	1	
1632 Roan	0	7	0	0	0	0	1	1	1	3	18	372	24	1	
1633 Osen	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	7	12	343	0	
1634 Oppdal	0	38	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0	0	2928	
1635 Rennebu	0	16	1	0	1	0	0	0	1	0	2	0	0	66	
1636 Meldal	1	34	2	3	0	0	1	4	1	0	0	0	0	4	
1638 Orkdal	1	334	44	54	5	5	11	117	6	9	3	1	0	6	
1640 Roros	228	57	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3	
1644 Holtålen	3	12	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	
1648 M. Gauldal	1	140	2	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	22	
1653 Melhus	0	907	1	3	1	3	1	1	7	2	3	2	1	2	
1657 Skaun	0	131	1	1	1	0	1	4	1	0	0	0	1	1	
1662 Klæbu	0	344	0	1	0	0	0	0	1	0	2	1	0	0	
1663 Malvik	0	787	1	0	0	0	5	1	21	6	3	0	0	1	
1664 Selbu	0	30	2	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	
1665 Tydal	0	8	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	
1714 Stjørdal	0	1252	2	0	4	1	6	0	7	1	4	2	1	2	
1718 Leksvik	0	56	0	0	1	0	10	0	59	7	2	0	0	0	

Kilde: SSB

Tabell V6 Pendlingsstrømmer etter arbeidskommune og bokommune. 2012, del 2.

Arbeidskommune	Bokommune													
	1635 Rennebu	1636 Meldal	1638 Orkdal	1640 Roros	1644 Holtålen	1648 Midtre Gauldal	1653 Melhus	1657 Skaun	1662 Klæbu	1663 Malvik	1664 Selbu	1665 Tydal	1714 Stjørdal	1718 Leksvik
0441 Os (Hedm.)	1	0	0	72	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0
1601 Tr.heim	104	166	952	81	71	471	3923	1764	1956	3871	271	45	2146	220
1612 Hemne	1	9	59	0	1	2	2	12	3	0	0	0	2	1
1613 Snillfjord	0	7	30	0	0	0	2	4	2	0	0	0	0	0
1617 Hitra	1	2	5	0	0	0	4	4	2	1	0	1	0	0
1620 Frøya	2	1	6	0	0	1	5	1	7	3	0	0	6	0
1621 Ørland	0	0	3	1	1	3	18	0	1	3	0	0	1	2
1622 Agdenes	0	5	53	0	0	0	4	1	0	1	0	0	0	0
1624 Rissa	1	3	2	0	0	2	4	9	3	6	2	0	3	135
1627 Bjugn	0	0	5	0	0	4	3	0	0	2	0	0	1	1
1630 Åfjord	0	3	6	0	0	3	3	1	3	5	1	2	2	9
1632 Roan	0	0	2	0	0	0	1	2	0	0	0	0	0	1
1633 Osen	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1634 Oppdal	119	9	2	1	1	15	7	1	0	1	1	0	1	0
1635 Rennebu	930	47	5	0	0	55	9	2	0	1	0	0	1	0
1636 Meldal	32	1125	158	1	0	1	12	12	1	0	0	0	1	0
1638 Orkdal	12	359	4065	7	7	5	101	366	12	10	2	2	5	1
1640 Roros	0	0	0	2540	255	64	7	2	3	3	6	9	5	1
1644 Holtålen	1	0	0	49	562	20	2	2	2	0	0	2	0	0
1648 M. Gauldal	50	3	7	4	21	2342	301	18	8	7	0	1	5	0
1653 Melhus	7	15	59	4	4	186	3078	186	82	33	2	0	10	5
1657 Skaun	3	1	66	0	0	0	82	1080	11	3	0	0	2	2
1662 Klæbu	0	0	4	0	0	3	64	12	762	9	1	0	4	0
1663 Malvik	2	1	6	6	0	4	28	13	26	1766	31	0	354	1
1664 Selbu	0	0	0	0	1	0	3	2	2	26	1406	35	122	0
1665 Tydal	0	0	0	4	3	0	0	0	0	1	21	335	1	0
1714 Stjørdal	1	6	17	5	2	11	32	13	17	495	196	12	7519	7
1718 Leksvik	0	1	1	0	0	0	5	0	1	5	0	0	3	1225

Kilde: SSB

Tabell V7 Detaljhandelsomsetning i alt, i mill kr eks mva, for kommunene i Sør-Trøndelag

	2009	2010	2012	<i>Prosentvis endring 2009-2012</i>
Trondheim	21793	22874	24750	13,6
Hemne	352	372	405	15,1
Snillfjord	30	30	27	- 10,0
Hitra	379	385	417	10,0
Frøya	282	292	349	23,8
Ørland	535	524	526	- 1,7
Agdenes	73	76	79	8,2
Rissa	449	493	548	22,0
Bjugn	291	300	341	17,2
Åfjord	262	276	299	14,1
Roan	32	34	38	18,8
Osen	45	44	44	-2,2
Oppdal	856	896	954	11,4
Rennebu	188	213	243	29,3
Meldal	325	353	335	3,1
Orkdal	1548	1676	1864	20,4
Røros	667	723	728	9,1
Holtålen	94	94	99	5,3
Midtre Gauldal	438	471	554	26,5
Melhus	1145	1217	1350	17,9
Skaun	211	228	252	19,4
Klæbu	141	142	169	19,9
Malvik	609	680	789	29,6
Selbu	238	248	273	14,7
Tydal	46	44	52	13,0
Sør-Trøndelag	31027	32685	35484	14,4

Kilde: NIBR/SSB

Tabell V8 Detaljhandelens dekningsgrad for kommunene i Sør-Trøndelag

	2004	2007	2009
Trondheim	122	138	142
Hemne	74	85	97
Snillfjord	29	31	36
Hitra	79	96	102
Frøya	66	77	77
Ørland	103	113	118
Agdenes	43	47	48
Rissa	63	84	82
Bjugn	52	65	76
Åfjord	71	94	94
Roan	40	41	38
Osen	40	49	48
Oppdal	127	141	143
Rennebu	65	83	85
Meldal	89	104	97
Orkdal	122	148	151
Røros	105	121	133
Holtålen	50	51	51
Midtre Gauldal	78	85	86
Melhus	58	70	91
Skaun	28	34	39
Klæbu	29	36	30
Malvik	44	56	59
Selbu	56	67	71
Tydal	51	74	57
Sør-Trøndelag	101	117	121

Kilde: NIBR/SSB

Tabell V9 Detaljhandelens dekningsgrad totalt. BA-regioner i Sør-Trøndelag, 2004–2009

BA-region	2004	2007	2009
Trondheim	105	120	125
Hemne	74	85	97
Hitra/Frøya	72	87	90
Ørland/Bjugn	79	91	99
Åfjord/Roan	63	82	82
Osen	40	49	48
Oppdal/Rennebu	110	125	128
Orkdal	102	123	124
Røros	91	103	112
Tydal	51	74	57

Kilde: NIBR/SSB

Tabell V10 Detaljhandelsomsetning i alt, i mill kr eks mva, for BA-regioner i Sør-Trøndelag, 2009–2012

	2009	2010	2012	Prosentvis endring 2009-2012
Trondheim	25024	26353	28685	14,6
Hemne	352	372	405	15,1
Hitra/Frøya	661	677	766	15,9
Ørland/Bjugn	826	824	867	5,0
Åfjord/Roan	294	310	337	14,6
Osen	45	44	44	-2,2
Oppdal/Rennebu	1044	1109	1197	14,7
Orkdal	1976	2135	2305	16,6
Røros	761	817	827	8,7
Tydal	46	44	52	13,0

Kilde: NIBR/SSB

Tabell V11 Befolkning i tettsteder i Sør-Trøndelag, 2012

Tettsted	Kommune	Folkemengde	
		I alt	Fordelt på kommune
6501 Trondheim	1601 Trondheim	167 598	
6502 Trolla	1601 Trondheim	507	
6503 Spongdal	1601 Trondheim	435	
6504 Ringvål	1601 Trondheim	435	
6505 Langørjan	1601 Trondheim	400	
6506 Bratsberg	1601 Trondheim	322	
6511 Kyrksæterøra	1612 Hemne	2 487	
6521 Fillan	1617 Hitra	537	
6522 Hestvika	1617 Hitra	279	
6531 Hammarvika	1620 Frøya	489	
6532 Sistranda	1620 Frøya	757	
6541 Uthaug	1621 Ørland	429	
6542 Opphaug	1621 Ørland	400	
6543 Brekstad	1621 Ørland	1 928	
6544 Ottersbo	1621 Ørland	323	
6551 Selbekken	1622 Agdenes	419	
6561 Råkvågen	1624 Rissa	255	
6562 Årnset	1624 Rissa	982	
6563 Askjem	1624 Rissa	273	
6571 Botngård	1627 Bjugn	1 161	
6572 Lysøysund	1627 Bjugn	287	
6581 Å	1630 Åfjord	1 191	
6591 Oppdal	1634 Oppdal	4 056	
6601 Berkåk	1635 Rennebu	932	
6611 Løkken Verk	1636 Meldal	978	
6612 Storås	1636 Meldal	309	
6613 Meldal	1636 Meldal	638	
6615 Bjørnli	1636 Meldal	279	
6621 Orkanger/Fannrem	1638 Orkdal	7 195	
6622 Svorkmo	1638 Orkdal	263	
6623 Vormstad	1638 Orkdal	311	
6624 Gjølme	1638 Orkdal	521	
6631 Røros	1640 Røros	3 711	
6641 Støren	1648 Midtre Gauldal	2 217	
6642 Soknedal	1648 Midtre Gauldal	294	
6651 Melhus	1653 Melhus	5 540	
6652 Kvål	1653 Melhus	476	
6653 Ler	1653 Melhus	570	
6654 Lundamo	1653 Melhus	1 135	
6655 Hovin	1653 Melhus	644	

Tettsted	Kommune	Folkemengde	
		I alt	Fordelt på kommune
6656 Korsvegen	1653 Melhus	477	
6657 Storsand	1653 Melhus	250	
6667 Eggkleiva	1657 Skaun	254	
6668 Buvika/Ilhaugen	1657 Skaun	2 126	
6669 Børsa	1657 Skaun	1 406	
6670 Viggja	1657 Skaun	368	
6671 Klæbu	1662 Klæbu	3 227	
6672 Tanem	1662 Klæbu	1 251	
6681 Malvik i alt		6 568	
	1601 Trondheim		545
	1663 Malvik		6 023
6682 Muruvik	1663 Malvik	484	
6683 Hommelvik	1663 Malvik	4 473	
6691 Mebonden	1664 Selbu	930	
6731 Renbygda	1644 Holtålen	293	

Kilde: SSB

Vedlegg 2

Oversikt over vekst- og nedgangsnæringer

Vekstnæringer

Nærings- kode	Antall enheter	Forklarende tekst
01.140	1	Dyrking av sukkerrør
01.210	25	Dyrking av druer
01.280	9	Dyrking av krydder og aromatiske, medisinske og farmasøytiske vekster
01.300	83	Planteforering
01.440	7	Oppdrett av kameler og andre kameldyr
01.630	17	Etterbehandling av vekster etter innhøsting
01.700	41	Jakt, viltstell og tjenester tilknyttet jakt og viltstell
02.300	3	Innsamling av viltvoksende produkter av annet enn tre
03.212	43	Produksjon av yngel og settefisk i hav- og kystbasert fiskeoppdrett
03.213	143	Tjenester tilknyttet hav- og kystbasert fiskeoppdrett
03.223	2	Tjenester tilknyttet ferskvannsbasert fiskeoppdrett
06.100	137	Utvinning av råolje
06.200	21	Utvinning av naturgass
07.100	7	Bryting av jernmalm
08.930	1	Utvinning av salt
09.101	111	Boretjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass
10.120	22	Bearbeiding og konservering av fjørfekjøtt
10.810	1	Produksjon av sukker
10.850	46	Produksjon av ferdigmat
20.510	3	Produksjon av eksplosiver
20.530	5	Produksjon av eteriske oljer
23.130	40	Produksjon av emballasje og husholdningsartikler av glass og krystall
24.200	38	Produksjon av ferrolegeringer
24.310	1	Produksjon av andre rør og rørdeler av stål
24.320	1	Kaldtrekking av stenger og profiler
24.330	5	Kaldvalsing av bånd
24.440	1	Produksjon av halvfabrikater av aluminium
26.200	18	Produksjon av metallvarer ikke nevnt annet sted
26.600	8	Produksjon av elektronikk til husholdningsbruk
26.700	14	Produksjon av måle-, kontroll- og navigasjonsinstrumenter
28.910	8	Produksjon av maskiner og utstyr til generell bruk ikke nevnt annet sted
28.920	59	Produksjon av jordbruks- og skogbruksmaskiner

Nærings- kode	Antall enheter	Forklarende tekst
28.960	7	Prod. av maskiner og utstyr til bergverksdrift og bygge- og anleggsvirksomhet
29.100	11	Produksjon av maskiner og utstyr til tekstil-, konfeksjons- og lærvareindustri
33.120	1420	Produksjon av medisinske og tanntekniske instrumenter og utstyr
35.112	43	Reparasjon og vedlikehold av andre transportmidler
35.113	42	Reparasjon av annet utstyr
35.114	4	Installasjon av industrimaskiner og -utstyr
35.120	25	Produksjon av elektrisitet fra vindkraft
35.210	11	Produksjon av elektrisitet ellers
36.000	725	Produksjon av gass
38.210	91	Uttak fra kilde, rensing og distribusjon av vann
43.120	6379	Bygging av anlegg for elektrisitet og telekommunikasjon
43.130	2	Bygging av havne- og damanlegg
43.310	5	Proveboring
46.230	27	Agenturhandel med spesialisert vareutvalg ellers
46.370	91	Engroshandel med vin og brennevin
46.520	497	Engroshandel med sportsutstyr
47.190	852	Engroshandel med avfall og skrap
47.292	45	Butikkhandel med vin og brennevin
47.911	227	Butikkhandel med brukte varer ellers
49.393	38	Transport med sporveis- og forstadsbane
50.101	28	Transport med taubaner, kabelbaner og skiheiser
52.222	83	Drift av bomstasjoner
52.223	24	Drift av taxisentraler og annen formidling av persontransport
55.201	46	Transportformidling ellers
55.202	666	Landsdekkende posttjenester
55.300	928	Andre post- og budtjenester
62.010	4338	Fjernsynskringkasting
62.030	217	Trådløs telekommunikasjon
63.120	922	Programmeringstjenester
64.202	19	Nyhetsbyråer
64.302	72	Andre informasjonstjenester ikke nevnt annet sted
64.304	4	Bankvirksomhet ellers
64.306	41	Ikke-finansielle holdingselskaper
64.308	1113	Verdipapirfond
64.990	12	Fond/legater for allmenntilgode formål, men som selv ikke fordeler støtte
66.210	12	Pensjonskasser
66.220	256	Administrasjon av finansmarkeder
70.100	31	Juridisk tjenesteyting
71.111	104	Skatterådgiving
74.102	2831	Reklamebyråer
74.901	253	Grafisk og visuell kommunikasjonsdesign
74.902	123	Interiørarkitekt, interiørdesign og interiørkonsulentvirksomhet
74.903	572	Fotografvirksomhet
75.000	1383	Takseringsvirksomhet
77.210	237	Annen faglig, vitenskapelig og teknisk virksomhet ikke nevnt annet sted
77.310	173	Utleie og leasing av lastebiler
77.340	176	Utleie og leasing av andre husholdningsvarer og varer til personlig bruk
78.200	1749	Utleie og leasing av lufttransportmateriell
79.902	343	Andre personaladministrative tjenester
81.101	2078	Turistrelaterte tjenester ikke nevnt annet sted
81.300	1087	Rengjøring av bygninger
85.422	17	Videregående opplæring innen allmennfaglige studieretninger
85.529	89	Undervisning ved andre høyskoler
85.595	253	Folkehøgskoleundervisning

Nærings- kode	Antall enheter	Forklarende tekst
86.225	39	Spesialisert legetjeneste, unntatt psykiatrisk legetjeneste
86.902	4796	Poliklinikker i psykisk helsevern for barn og unge
86.905	1445	Hjemmesykepleie
86.906	128	Fysioterapitjeneste
86.907	347	Skole- og helsestasjonstjeneste
86.909	6911	Annen forebyggende helsetjeneste
87.201	11	Ambulansetjenester
87.302	933	Psykiatriske sykehjem
87.909	176	Bofellesskap for eldre og funksjonshemmede med fast tilknyttet personell
88.991	1021	Barnehager
88.996	115	Familieverntjenester
90.012	1457	Sosialtjenester for rusmiddelmissbrukere uten botilbud
90.020	2142	Andre sosialtjenester uten botilbud
90.032	748	Utøvende kunstnere og underholdningsvirksomhet innen scenekunst
90.033	237	Utøvende kunstnere og underholdningsvirksomhet ikke nevnt annet sted
91.012	10	Selvstendig kunstnerisk virksomhet innen litteratur
93.130	769	Drift av botaniske og zoologiske hager og naturreservater
93.210	59	Drift av idrettsanlegg
93.292	105	Treningsentre
94.992	545	Arbeidstakerorganisasjoner
95.120	72	Partipolitiske organisasjoner
96.090	1794	Vaskeri- og renserivirksomhet

Nedgangsnæringer

Nærings- kode	Antall enheter	Forklarende tekst
01.220	1	Dyrking av tropiske og subtropiske frukter
01.290	67	Dyrking av flerårige vekster ellers
01.410	12746	Melkeproduksjon på storfe
01.430	334	Oppdrett av hester og andre dyr av hestefamilien
01.471	240	Hold av verpehøner for konsumeggproduksjon
01.610	1165	Tjenester tilknyttet planteproduksjon
01.640	2	Behandling av såfrø
02.100	517	Skogskjøtsel og andre skogbruksaktiviteter
09.900	22	Tjenester tilknyttet annen bergverksdrift
10.203	8	Produksjon av fiskehermetikk
10.413	7	Produksjon av raffinerte oljer og fett
10.420	4	Produksjon av margarin og lignende spiselige fettstoffer
10.730	4	Produksjon av makaroni, nudler, couscous og lignende pastavarer
10.820	53	Produksjon av kakao, sjokolade og sukkervarer
10.840	17	Produksjon av smakstilsetningsstoffer og krydderier
11.010	18	Destillering, rektifisering og blanding av sprit
11.020	4	Produksjon av vin
11.030	3	Produksjon av sider og annen fruktvin
13.200	43	Veving av tekstiler
13.300	79	Etterbehandling av tekstiler
13.921	145	Produksjon av utstyrsvarer
13.960	14	Produksjon av tekstiler til teknisk og industriell bruk
14.110	10	Produksjon av klær av lær
14.120	18	Produksjon av arbeidstøy
14.310	3	Produksjon av strømpevarer
14.390	85	Produksjon av andre klær av trikotasje
15.110	18	Beredning av lær og beredning og farging av pelskinn

Nærings- kode	Antall enheter	Forklarende tekst
15.120	41	Produksjon av reiseeffekter og salmakerartikler
15.200	12	Produksjon av skotøy
16.220	7	Produksjon av sammensatte parkettstaver
16.290	324	Produksjon av andre trevarer og varer av kork, strå og flettematerialer
17.110	10	Produksjon av papirmasse
17.120	12	Produksjon av papir og papp
17.210	28	Produksjon av bølgepapp og emballasje av papir og papp
17.220	2	Produksjon av husholdnings-, sanitær- og toalettartikler av papir
17.230	8	Produksjon av kontorartikler av papir
17.290	24	Produksjon av varer av papir og papp ellers
18.120	662	Trykking ellers
18.130	463	Ferdiggjøring før trykking og publisering
18.140	23	Bokbinding og tilknyttede tjenester
18.200	63	Reproduksjon av innspilte opptak
19.100	2	Produksjon av kullprodukter
20.150	29	Produksjon av gjødsel, nitrogenforbindelser og vekstjord
20.160	12	Produksjon av basisplast
20.200	2	Prod. av plantevern- og skadedyrmedler og andre landbrukskjemiske produkter
21.100	13	Produksjon av farmasøytiske råvarer
22.110	16	Prod. av gummidekk og slanger, og regummiering og vulkanisering av dekk
23.190	7	Produksjon av teknisk glass og andre glassvarer
23.200	7	Produksjon av ildfaste produkter
23.410	139	Produksjon av murstein, teglstein og andre byggevarer av brent leire
23.420	2	Produksjon av keramiske husholdningsartikler og dekorasjonsgjenstander
23.430	1	Produksjon av sanitærutstyr av keramisk materiale
23.490	8	Produksjon av andre keramiske produkter for teknisk bruk
23.910	2	Hogging og bearbeiding av monument- og bygningsstein
24.101	14	Produksjon av ikke-metallholdige mineralprodukter ikke nevnt annet sted
24.530	16	Produksjon av kjernebrensel
24.540	10	Stoping av jern
25.710	10	Smiing, stansing og valsing av metall, og pulvermetallurgi
25.910	7	Produksjon av kjøkkenredskaper og skjære- og klipperedskaper
25.920	2	Produksjon av låser og beslag
26.120	14	Produksjon av bolter og skruer
26.300	65	Produksjon av elektroniske komponenter
26.520	5	Produksjon av kommunikasjonsutstyr
26.800	5	Produksjon av klokker og ur
27.330	5	Produksjon av batterier og akkumulatorer
27.400	47	Produksjon av optiske fiberkabler
27.510	29	Produksjon av andre elektroniske og elektriske ledninger og kabler
27.900	197	Produksjon av belysningsutstyr
28.240	5	Produksjon av industri- og laboratorieovner samt brennere
28.290	376	Produksjon av løfte- og håndteringsutstyr ellers
28.410	19	Produksjon av motordrevet håndverktøy
28.930	67	Produksjon av maskinverktøy til metallbearbeiding
28.940	4	Produksjon av maskinverktøy ikke nevnt annet sted
28.950	2	Produksjon av maskiner og utstyr til metallurgisk industri
29.200	62	Produksjon av maskiner og utstyr til papir- og pappvareindustri
29.310	4	Produksjon av maskiner og utstyr til plast- og gummiindustri
29.320	66	Produksjon av spesialmaskiner ikke nevnt annet sted
30.116	35	Bygging av skip under 100 br.tonn
30.120	183	Bygging av oljeplattform og moduler
30.400	1	Innrednings- og installasjonsarbeid utført på borerigger og moduler
30.910	3	Bygging av fritidsbåter

Nærings- kode	Antall enheter	Forklarende tekst
31.010	69	Produksjon av militære stridskjøretøyer
31.020	155	Produksjon av motorsykler
31.030	7	Produksjon av sykler og invalidevogner
31.090	777	Produksjon av andre transportmidler ikke nevnt annet sted
32.110	4	Produksjon av kontor- og butikk møbler
32.200	52	Produksjon av møbler ellers
32.300	71	Preging av mynter og medaljer
32.400	33	Produksjon av gull- og sølvvarer og lignende artikler
32.500	407	Produksjon av bijouteri og lignende artikler
32.910	8	Produksjon av musikkinstrumenter
33.130	43	Produksjon av koster og børster
33.150	741	Reparasjon av bearbeidede metallprodukter
33.160	43	Reparasjon av maskiner
35.119	25	Produksjon av elektrisitet fra vannkraft
35.220	10	Overføring av elektrisitet
35.230	5	Distribusjon av elektrisitet
39.000	40	Behandling og disponering av ikke-farlig avfall
42.990	115	Bygging av bruer og tunneler
43.110	264	Bygging av vann- og kloakkanlegg
45.401	29	Detaljhandel med andre motorvogner, unntatt motorsykler
46.120	66	Agentur- og engroshandel med motorsykler, deler og utstyr
46.140	189	Vedlikehold og reparasjon av motorsykler
46.150	281	Agenturhandel med jordbruksråvarer, levende dyr, tekstilråvarer og innsatsvarer
46.240	21	Agenturhandel med bredt vareutvalg
46.330	54	Engroshandel med levende dyr
46.433	61	Engroshandel med klær
46.434	20	Engroshandel med skotøy
46.435	52	Engroshandel med elektriske husholdningsapparater og -maskiner
46.471	282	Engroshandel med kjøkkenutstyr, glass og steintøy
46.491	26	Engroshandel med gulvtepper
46.492	42	Engroshandel med belysningsutstyr
46.495	131	Engroshandel med bøker, aviser og blader
46.660	278	Engroshandel med maskinverktøy
46.720	176	Engroshandel med skipsutstyr og fiskeredskap
47.112	1263	Engroshandel med innsatsvarer ikke nevnt annet sted
47.210	75	Uspesifisert engroshandel
47.242	20	Butikkhandel med frukt og grønnsaker
47.259	25	Butikkhandel med fisk, skaldyr og bløtdyr
47.430	247	Butikkhandel med nærings- og nytelsesmidler ikke nevnt annet sted
47.531	33	Butikkhandel med jernvarer
47.532	39	Butikkhandel med fargevarer
47.533	27	Butikkhandel med trelast
47.620	19	Butikkhandel med kjøkkenutstyr, glass og steintøy
47.630	132	Butikkhandel med musikkinstrumenter og noter
47.650	409	Butikkhandel med aviser og papirvarer
47.740	76	Butikkhandel med klær
47.781	156	Butikkhandel med blomster og planter
47.791	103	Butikkhandel med gull- og sølvvarer
47.792	33	Butikkhandel med fotoutstyr
47.799	325	Butikkhandel med optiske artikler
47.820	18	Butikkhandel med antikviteter
47.890	65	Butikkhandel med brukte klær
47.914	139	Torghandel med andre varer
47.915	50	Postordre-/Internetthandel med bredt vareutvalg

Nærings- kode	Antall enheter	Forklarende tekst
47.919	1394	Postordre-/Internethandel med elektriske husholdningsapparater, musikk
47.990	3096	Postordre-/Internethandel med bøker, papir, aviser og blader
50.109	308	Flyttetransport
50.201	1026	Rørtransport
50.203	48	Innenlandske kyststruter med passasjerer
50.300	12	Utenriks sjøfart med gods
50.400	1	Innenriks sjøfart med gods
52.211	120	Godstransport på elver og innsjøer
52.215	4	Lagring
52.293	10	Tjenester tilknyttet sjøtransport ellers
53.100	425	Lasting og lossing
53.200	1820	Spedisjon
55.102	81	Flymegling
55.301	1	Drift av hoteller, pensjonater og moteller med restaurant
55.900	71	Drift av hoteller, pensjonater og moteller uten restaurant
58.120	14	Cateringvirksomhet
58.190	324	Drift av barer ellers
58.210	17	Utgivelse av bøker
59.130	45	Forlagsvirksomhet ellers
62.090	296	Satellittbasert telekommunikasjon
63.910	105	Konsulentvirksomhet tilknyttet informasjonsteknologi
63.990	158	Forvaltning og drift av IT-systemer
64.201	11	Drift av web-portaler
64.303	26	Sentralbankvirksomhet
64.305	2	Finansielle holdingselskaper
64.309	23	Investeringselskaper og lignende
66.290	377	Verdipapirmegling
77.220	79	Veterinærtjenester
78.300	6	Utleie og leasing av maskiner og annet utstyr og materiell ikke nevnt annet sted
79.903	670	Reisebyråvirksomhet
79.909	204	Reisearrangørvirksomhet
80.300	40	Opplevelses-, arrangements- og aktivitetsarrangørvirksomhet
81.299	669	Andre kombinerte tjenester tilknyttet eiendomsdrift
82.201	49	Annen rengjøringsvirksomhet ikke nevnt annet sted
82.990	3580	Telefonsalg
85.100	4	Retts- og fengselsvesen
85.410	63	Spesialskoleundervisning for funksjonshemmede
85.424	4	Undervisning ved fagskoler
85.510	2660	Undervisning ved vitenskapelige høyskoler
85.592	7	Undervisning i kunsthøgskole
86.102	17	Annen undervisning ikke nevnt annet sted
86.103	8	Pedagogisk-psykologisk rådgivingstjeneste
87.101	5	Klinisk psykologtjeneste
87.301	74	Somatiske sykehjem
87.304	361	Bofellesskap for psykisk utviklingshemmede
88.912	110	Hjemmehjelp
88.992	162	Barneparker og dagmammaer
90.039	148	Selvstendig kunstnerisk virksomhet innen visuell kunst
91.023	21	Drift av fag- og forskningsbiblioteker
91.029	24	Drift av arkiver
91.030	132	Drift av kunst- og kunstindustrimuseer
95.210	153	Aktiviteter i andre interesseorganisasjoner ikke nevnt annet sted
95.240	158	Reparasjon av kommunikasjonsutstyr
95.290	355	Reparasjon av husholdningsvarer og hageredskaper

Vedlegg 3

Oversikt over tjenester

- 001 Tj. tilknyttet primærnæring og bergverk
- 011 Dagligvarebutikker
- 012 Butikker med bredt utvalg
- 013 Spesialbutikker dagligvarer
- 014 Apotek
- 015 Butikkhandel jernvare og byggevarer
- 016 Butikk med innredningsartikler
- 017 Bokhandlere
- 018 Butikk med IT-, lyd-, foto- og videoutstyr
- 019 Butikk med klær og sko
- 020 Butikk med ur, klokker og optiske artikler
- 021 Spesialbutikker ellers
- 022 Tjenester og salg tilknyttet motorkjøretøy
- 023 Reparasjon av kjøretøy
- 024 Detaljhandel med drivstoff til motorkjøretøy
- 030 Reiseliv – hotell
- 031 Reiseliv – annen overnatting
- 032 Restauranter og kafeer
- 033 Pub/bar
- 034 Annen serveringsvirksomhet
- 035 Reiseliv – opplevelsestjenester
- 040 Drosjebiltransport
- 041 Persontransport buss/trikk/bane
- 042 Jernbanetransport
- 043 Annen persontransport
- 044 Annen godstransport
- 045 Posttjenester
- 046 Andre post- og budtjenester
- 050 Banktjenester
- 051 Forsikringstjenester
- 052 Andre finansielle tjenester
- 053 Eiendomsmegling
- 054 Etterforskning og vakttjenester
- 055 Arkitektvirksomhet
- 056 Rengjøring
- 057 Andre bolig- og eiendomstjenester
- 058 Personaladministrative tjenester, inkl utleie og rekruttering
- 059 Annen forretningsmessig tjenesteyting

- 060 Juridiske tjenester
- 061 Regnskap og bokføring
- 062 Revisjon
- 063 Skatterådgivning
- 064 PR og kommunikasjonstjenester
- 065 Bedriftsrådgivningstjenester
- 066 Kontortjenester
- 067 Fotografitjenester
- 068 Byggeteknisk konsulenttjeneste
- 069 Tekniske konsulenttjenester ellers
- 071 Spesialundervisning/kompetansesentra i grunnskolen
- 072 Videregående skole – allmennfag
- 073 Videregående skole – yrkesfag
- 074 Universitetsundervisning
- 075 Høgskoleundervisning
- 076 Undervisning innen idrett og kultur
- 077 Trafikkskoleundervisning
- 078 Spesialtjenester knyttet til undervisning
- 079 Annen opplæring
- 080 Allmenn legetjeneste
- 081 Alminnelige somatiske sykehus og poliklinikker
- 082 Alminnelige somatiske sykehjem
- 083 Spesialiserte legetjenester
- 084 Spesialtilbud i somatiske sykehus og sykehjem
- 085 Institusjoner for psykisk helsevern
- 086 Andre tjenester for psykisk helsevern
- 087 Tannhelsetjenester
- 088 Fysioterapitjeneste
- 089 Skole- og helsestasjonstjeneste
- 090 Hjemmesykepleie
- 091 Andre forebyggende helsetjenester
- 092 Tjenester og omsorgsinstitusjoner for rusmisbrukere
- 093 Klinisk psykologtjeneste
- 094 Andre helsetjenester
- 095 Omsorgstjenester og -institusjoner for rusmisbrukere
- 096 Omsorgstjenester og -institusjoner for eldre og funksjonshemmede
- 097 Omsorgstjenester og -institusjoner for barn og familier
- 098 Andre omsorgsinstitusjoner med botilbud
- 099 Hjemmehjelp
- 100 Andre omsorgstilbud og -institusjoner uten botilbud
- 110 Generelt fritidstilbud
- 111 Idrettstilbud
- 112 Annet treningstilbud
- 113 Opplevelsesaktiviteter/-parker
- 114 Biblioteker og arkiver
- 115 Museer og historiske steder
- 116 Kino
- 117 Andre kulturelle fritidstilbud
- 120 Veterinærtjenester
- 130 Utleie av motorkjøretøy
- 131 Utleie av andre varer til personlig bruk
- 132 Utleie av maskiner og utstyr
- 133 Reparasjon av IT- og kommunikasjonsutstyr
- 134 Reparasjon av husholdningsvarer til personlig bruk
- 135 Vaskeri og renseri

- 136 Frisør og annen skjønnhetspleie
- 137 Tjenester knyttet til kroppspleie og fysisk velvære
- 138 Begravelsesbyrå og drift av kirkegård og krematorier
- 139 Personlig tjenesteyting ellers
- 140 Retts- og fengselsvesen
- 141 Politi- og påtalemyndighet
- 142 Brannvern